

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično gonjenje
lica odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji bivše
Jugoslavije od 1991.

Predmet br. IT-02-60/1-S
Datum: 2. decembar 2003.
Original: engleski

PRED SEKCIJOM A PRETRESNOG VIJEĆA

U sastavu: sudija Liu Daqun, predsjedavajući
sudija Volodymyr Vassilenko
sudija Carmen Maria Argibay

Sekretar: g. Hans Holthuis

Presuda od: 2. decembra 2003.

TUŽILAC

protiv

MOMIRA NIKOLIĆA

PRESUDA O KAZNI

Tužilaštvo:

g. Peter McCloskey
g. Stefan Waespi
gđa. Antoinette Issa
gđa. Anne Davis

Odbrana:

g. Veselin Londrović
g. Stefan Kirsch

SADRŽAJ

I. UVOD	1
A. OPTUŽENI: MOMIR NIKOLIĆ	1
B. HRONOLOGIJA POSTUPKA	1
C. SPORAZUM O IZJAŠNJAVANJU O KRIVICI, POTVRDNO IZJAŠNJAVANJE O KRIVICI I OSUĐUJUĆA PRESUDA.....	4
D. PRETRES O ODMJERAVANJU KAZNE	6
II. ČINJENIČNI OSNOV NA KOJEM SE ZASNIVA OSUĐUJUĆA PRESUDA.....	8
A. UBISTVO HILJADA CIVILA BOSANSKIH MUSLIMANA	10
B. OKRUTNO I NEČOVJEČNO POSTUPANJE SA CIVILIMA BOSANSKIM MUSLIMANIMA	11
C. TERORISANJE CIVILA BOSANSKIH MUSLIMANA U SREBRENICI I POTOČARIMA	11
D. UNIŠTAVANJE LIČNE IMOVINE	12
E. PRISILNO PREMJEŠTANJE CIVILA BOSANSKIH MUSLIMANA IZ SREBRENIČKE ENKLAVE	12
III. OSUĐUJUĆA PRESUDA KOJA SE ZASNIVA NA POTVRDNOM IZJAŠNJAVANJU O KRIVICI	13
A. MJERODAVNO PRAVO MEĐUNARODNOG SUDA	13
B. SPORAZUMI O IZJAŠNJAVANJU O KRIVICI	15
1. Razvoj i mehanizam pravila 62 <i>ter</i>	15
2. Jesu li sporazumi o izjašnjavanju o krivici primjereni u predmetima koji uključuju teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava?	19
3. Utvrđivanje primjerenosti potvrdnog izjašnjavanja o krivici na osnovu sporazuma o izjašnjavanju o krivici u ovom predmetu	25
IV. KRIVIČNE SANKCIJE I ODMJERAVANJE KAZNE	27
A. MJERODAVNO PRAVO MEĐUNARODNOG SUDA	27
B. PRINCIPI I SVRHA KAŽNJAVANJA	28
C. ELEMENTI KOJI SE UZIMAJU U OBZIR KOD ODMJERAVANJA KAZNE	31
1. Kazne izricane u bivšoj Jugoslaviji.....	32
2. Težina krivičnog djela.....	34
(a) Zaključci.....	40
3. Lične okolnosti koje se odnose na Momira Nikolića.....	41
(a) Otežavajuće okolnosti	43
(i) Argumentacija strana	43
a. Položaj nadređene vlasti/Rukovodeći položaj i uloga Momira Nikolića	43
b. Ranjivost žrtava i izopačenost zločina	44
(ii) Zaključci	44
(b) Olakšavajuće okolnosti	45
(i) Argumentacija strana	45
a. Potvrдно izjašnjavanje o krivici i prihvatanje krivice	45
b. Saradnja sa Tužilaštvom.....	49
c. Kajanje.....	51
d. Karakter optuženog prije rata	52
e. Bez prilike za dobrovoljnu predaju	52
f. Ponašanje u PJUN-u.....	53
g. Lične okolnosti	53
(ii) Zaključci	54
V. ODMJERAVANJE KAZNE.....	54
A. ZAKLJUČCI	55
B. VRIJEME PROVEDENO U PRITVORU RAČUNA SE KAO SLUŽENJE KAZNE.....	56

VI. DISPOZITIV.....	57
VII. ANEKS A: GLOSAR.....	58
VIII. ANEKS B: IZJAVA O ČINJENICAMA I PRIHVATANJE KRIVICE	63

I. UVOD

A. Optuženi: Momir Nikolić

1. Momir Nikolić rođen je 20. februara 1955. u selu Hrancin, Bratunac, u tadašnjoj Republici Bosni i Hercegovini u bivšoj Jugoslaviji. Oženjen je i ima dva sina. Momir Nikolić je Srbin po nacionalnosti. U vrijeme kada je uhapšen živio je u Bratuncu, u Republici Srpskoj, u Bosni i Hercegovini.¹

2. Momir Nikolić pohađao je Fakultet političkih nauka u Sarajevu, gdje je studirao odbranu i zaštitu. Od 1981. do 1986. godine radio je kao nastavnik u srednjoj školi u Bratuncu. Zatim je počeo raditi za Teritorijalnu odbranu u Bratuncu kao pomoćnik komandanta za obavještajne poslove. Dana 18. aprila 1992. mobiliziran je u Teritorijalnu odbranu i jedno kratko vrijeme bio je komandant Štaba teritorijalne odbrane u Bratuncu. U tom razdoblju, bio je član Ratnog predsjedništva i Kriznog štaba u Bratuncu.² Nakon što je nekoliko mjeseci proveo u Srbiji, Momir Nikolić je u novembru 1992. imenovan na mjesto pomoćnika komandanta i načelnika za bezbjednost i obavještajne poslove u Bratunačkoj brigadi Vojske Republike Srpske /VRS/ i na toj funkciji ostao je do kraja rata.³ U julu 1995., Momir Nikolić je bio kapetan prve klase u VRS-u.⁴ Momir Nikolić je u aprilu 1996. demobiliziran i imenovan za načelnika odjeljenja u Ministarstvu za izbjeglice i raseljena lica u Bratuncu i koordinatora tog Ministarstva za opštinu Srebrenica. Na toj funkciji bio je petnaest mjeseci. Od 1998. do 2002. Momir Nikolić bio je na raznim funkcijama u dva preduzeća u Bratuncu.⁵

B. Hronologija postupka

3. Tužilaštvo Međunarodnog suda je protiv Momira Nikolića podiglo Optužnicu koju je sudija Wolfgang Schomburg potvrdio 26. marta 2002.⁶ Istoga dana izdan je i nalog za hapšenje. Naloženo je i da se Prvobitna optužnica i popratni materijal zapečate dok se ne uruči nalog za hapšenje.⁷

4. U Prvobitnoj optužnici protiv Momira Nikolića podignute su optužbe za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu, čiji je zajednički cilj bio "da se žene i djeca iz srebreničke

¹ Suđenje u predmetu *Blagojević*, pretresni postupak, 19. septembar 2003., TB. 1596.

² Suđenje u predmetu *Blagojević*, pretresni postupak, 25. septembar 2003., TB. 1860.

³ Suđenje u predmetu *Blagojević*, pretresni postupak, 19. septembar 2003., TB. 1597.

⁴ Suđenje u predmetu *Blagojević*, pretresni postupak, 25. septembar 2003., TB. 1871-72.

⁵ Suđenje u predmetu *Blagojević*, pretresni postupak, 19. septembar 2003., TB. 1598.

⁶ *Tužilac protiv Momira Nikolića*, predmet br. IT-02-56-I, Optužnica od 26. marta 2002., zavedena 28. marta 2002.

⁷ *Tužilac protiv Momira Nikolića*, predmet br. IT-02-56-I, "Nalog po pregledu optužnice u skladu sa članom 19 Statuta i Nalog za neobjelodanjivanje", podnesen *ex parte* i zapečaćeno 28. marta 2002.; *Tužilac protiv Momira Nikolića*, predmet br. IT-02-56-I, Nalog za hapšenje; Nalog za predaju, podnesen zapečaćeno 28. marta 2002.

enklave prisilno premjeste u Kladanj, 12. jula i 13 jula 1995.; te da se zarobe, zatoče i po prijekom postupku strijeljanjem pogube, pokopaju i nanovo zakopaju hiljade muškaraca i mladića bosanskih Muslimana iz srebreničke enklave u dobi od 16 do 60 godina, u periodu od 12. jula 1995. godine pa do približno 19. jula 1995”.⁸ U Prvobitnoj optužnici Momir Nikolić tereti se po šest tačaka: Genocid, kažnjiv po članu 4(3)a Statuta ili, alternativno, saučesništvo u genocidu, kažnjivo po članu 4(3)(e) Statuta; Istrebljenje, zločin protiv čovječnosti, kažnjivo po članu 5(b) Statuta; Ubistvo, zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(a) Statuta; Ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja, kažnjivo po članu 3 Statuta; Progoni na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(h) Statuta; i nehumana djela (prisilno premještanje), zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(i) Statuta. Momir Nikolić se po svim tačkama tereti za individualnu krivičnu odgovornost prema članu 7(1) Statuta.⁹

5. SFOR je Momira Nikolića uhapsio i zadržao u pritvoru 1. aprila 2002., a sljedećeg dana ga je prebacio u pritvor Međunarodnog suda. Prilikom svog prvog stupanja pred Sud održanog 3. aprila 2002., Momir Nikolić je saslušao Prvobitnu optužnicu koja mu je u cijelosti pročitana u skladu sa pravilom 62 Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog suda. Momir Nikolić se izjasnio da “nije kriv” ni po jednoj optužbi iz Prvobitne optužnice.¹⁰ Momir Nikolić nikada nije zatražio privremeno puštanje na slobodu i ostao je u pritvoru Pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija.

6. Sekretar je 10. aprila 2002. imenovao Veselina Londrovića za glavnog branioca g. Nikolića¹¹ a Stefana Kirscha 16. maja 2002. za kobranioca.¹²

7. Dana 17. maja 2002., Pretresno vijeće II je odobrilo zahtjev optužbe za spajanje postupka u predmetu protiv Momira Nikolića sa postupkom u predmetu protiv Vidoja Blagojevića, Dragana Obrenovića i Dragana Jokića.¹³ Pretresno vijeće je naložilo da se ta četvorica optuženih zajedno optuže, da im se zajedno sudi i da optužba podnese izmijenjenu spojenu Optužnicu.¹⁴

⁸ Prvobitna optužnica, par. 17.

⁹ Prvobitna optužnica, par. 21-43.

¹⁰ *Tužilac protiv Momira Nikolića*, predmet br. IT-02-56-I, Prvo stupanje pred Sud, T. 47-48.

¹¹ *Tužilac protiv Momira Nikolića*, predmet br. IT-02-56-PT, "Odluka sekretara o imenovanju branioca sa danom 10. aprila 2002.", 17. april 2002.

¹² *Tužilac protiv Momira Nikolića*, predmet br. IT-02-56-PT, "Odluka sekretara o imenovanju kobranioca sa danom 16. maja 2002.", 28. maj 2002. I Nikolićev glavni branilac i kobranilac imenovani su za stalno 1. augusta 2002. (*Tužilac protiv Momira Nikolića*, predmet br. IT-02-56-PT, "Odluka kojom sekretar imenuje branioca i kobranioca", 1. august 2002.).

¹³ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića, Dragana Obrenovića i Dragana Jokića*, predmet br. IT-02-53-PT.

¹⁴ *Tužilac protiv Momira Nikolića*, predmet br. IT-02-56-PT, "Odluka po zahtjevu tužioca za spajanje", 17. maj 2002.

8. Dana 27. maja 2002., tužilac je podnio Izmijenjenu spojenu optužnicu.¹⁵ Optužnicom se Blagojević, Obrenović, Jokić i Nikolić terete za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu, čiji je zajednički cilj bio isti kao i onaj naveden u Prvobitnoj optužnici¹⁶ U toj Optužnici su optužbe i vid odgovornosti za koje se tereti Momir Nikolić bili isti kao i u Prvobitnoj optužnici.

9. Dana 1. aprila 2003., ovaj predmet je na osnovu naloga predsjednika Međunarodnog suda prebačen sa Pretresnog vijeća II na Pretresno vijeće I, u sljedećem sastavu: sudija Liu Daqun, predsjedavajući (Kina), sudija Volodymyr Vassilenko (Ukrajina) i sudija Carmen Maria Argibay (Argentina).¹⁷

10. Početak suđenja četvorici optuženih bio je zakazan za 6. maj 2003.¹⁸

11. Dana 6. maja 2003., tužilac i Momir Nikolić podnijeli su "Zajednički prijedlog za razmatranje sporazuma o izjašnjavanju o krivici između Momira Nikolića i Tužilaštva". Na pretresu o Prvom zajedničkom prijedlogu održanom istog dana, Pretresno vijeće je pokrenulo brojna pitanja i izrazilo zabrinutost u pogledu raznih odredbi sporazuma o izjašnjavanju o krivici, a naročito zbog toga što tužilac nije prihvatio da preostale optužbe odbaci dok se ne pristupi odmjeravanju kazne. Pretresno vijeće je odbilo prihvatiti sporazum o izjašnjavanju o krivici i zatražilo da strane izmijene sporazum kako bi se uvažile primjedbe Pretresnog vijeća.¹⁹

12. Dana 7. maja 2003., Tužilaštvo i Momir Nikolić podnijeli su "Zajednički prijedlog za razmatranje sporazuma o izjašnjavanju o krivici između Momira Nikolića i Tužilaštva", koji se detaljno razmatra niže u tekstu. Na pretresu o Drugom zajedničkom prijedlogu održanom tog istog dana, Pretresno vijeće je, nakon što je saslušalo strane u postupku i Momira Nikolića, prihvatilo Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici²⁰ i potvrdno izjašnjavanje Momira Nikolića o "krivici" po tački 5 Optužnice, odnosno za progon, kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(h) Statuta Međunarodnog suda, pod uslovom da optužba podnese prijedlog da se odbace preostale

¹⁵ *Tužilac protiv Vidoja Blagojevića, Dragana Obrenovića, Dragana Jokića i Momira Nikolića*, predmet br. IT-02-60-PT, ("Tužilac protiv Blagojevića i drugih"), Izmijenjena spojena optužnica, 27. maj 2002.

¹⁶ *Vidi, supra* par. 4.

¹⁷ *Tužilac protiv Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60-PT, "Nalog kojim se imenuju sudije u predmet pred Pretresnim vijećem", 1. april 2003. Dvojica *ad litem* sudija, sudija Volodymyr Vassilenko i sudija Carmen Maria Argibay, imenovani su u ovaj predmet dopisom generalnog sekretara Ujedinjenih nacija od 21. januara 2003., na osnovu člana 13 *ter* Statuta.

¹⁸ *Tužilac protiv Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60-PT, "Nalog o rasporedu", 6. decembar 2002. Pretresno vijeće je zatim izdalo još dva naloga o rasporedu u kojima je naložilo odgodu početka suđenja, u prvom od 5. maja 2003. za 8. maj 2003., a u drugom od 6. maja 2003. za 14. maj 2003. nakon što je zaključilo "da [je] u interesu pravde da se za pripremu i početak suđenja osigura dodatno vrijeme".

¹⁹ *Tužilac protiv Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60-PT, Pretres o potvrdnom izjašnjavanju o krivici (u daljnjem tekstu: Pretres o izjašnjavanju o krivici), 6. maj 2003., T. 287.

²⁰ *Vidi, Drugi zajednički prijedlog*, 7. maj 2003., Dodatak A.

optužbe protiv Momira Nikolića sadržane u Optužnici, ne nanoseći pri tome štetu nijednoj strani u postupku.²¹

13. Dana 8. maja 2003., u skladu s odredbama Izmijenjenog sporazuma o izjašnjavanju o krivici, optužba je podnijela prijedlog da se odbace preostale tačke Optužnice, uključujući i one za genocid ili, alternativno, saučesništvo u počinjenju genocida; istrebljenje, kao zločin protiv čovječnosti; ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti; ubistvo, kao kršenje zakona i običaja ratovanja; nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti.²² Pretresno vijeće je 12. maja 2003. usvojilo prijedlog.²³

14. Dana 9. maja 2003., Pretresno vijeće je naložilo da se postupak protiv Momira Nikolića razdvoji od postupka protiv Vidoja Blagojevića, Dragana Obrenovića i Dragana Jokića.²⁴ Dana 12. maja 2003., sekretar je predmetu koji se vodi protiv Momira Nikolića dodijelio broj "02-60/1".²⁵

15. Dana 14. jula 2003., u skladu sa nalogom Pretresnog vijeća, strane u postupku podnijele su svoje podneske s prijedlozima za odmjeravanje kazne. Pretresno vijeće je, na zahtjev optužbe i odbrane, objema stranama dozvolilo da o pitanju saradnje Momira Nikolića sa optužbom podnesu dodatne podneske nakon njegovog svjedočenja na suđenju u predmetu *Blagojević*.²⁶ Odbrana je 10. oktobra 2003. podnijela dodatni podnesak,²⁷ a optužba je to učinila 15. oktobra 2003.²⁸

C. Sporazum o izjašnjavanju o krivici, potvrdno izjašnjavanje o krivici i osuđujuća presuda

16. U skladu s Izmijenjenim sporazumom o izjašnjavanju o krivici, Momir Nikolić prihvata da se potvrdno izjasni o krivici po tački 5 Optužnice, koja ga tereti za progone, kao zločin protiv čovječnosti. Momir Nikolić sporazuman je da se potvrdno izjasni o krivici po tački 5 Optužnice jer je zaista kriv i prihvata potpunu odgovornost za svoje postupke koji su predmet Optužnice.²⁹ Momir Nikolić potvrđuje da je razumio da bi se na suđenju od tužioca zahtijevalo da van razumne sumnje dokaže elemente iz člana 5 (h),³⁰ konkretno, (a) postojanje oružanog sukoba u vrijeme na

²¹ Pretres o izjašnjavanju o krivici, 7. maj 2003., T. 294.

²² *Tužilac protiv Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60-PT, "Prijedlog optužbe za odbacivanje optužbi protiv optuženog Momira Nikolića", 8. maj 2003.

²³ "Odluka po prijedlogu optužbe za odbacivanje optužbi protiv optuženog Momira Nikolića", 12. maj 2003.

²⁴ *Tužilac protiv Blagojevića i drugih*, predmet br. IT-02-60-PT, "Nalog o razdvajanju postupka i rasporedu", 9. maj 2003.

²⁵ *Corrigendum* odluka, 14. maj 2003.

²⁶ Momir Nikolić je u predmetu *Blagojević* svjedočio kao svjedok optužbe od 19. septembra 2003. - 1. oktobra 2003. Pretresno vijeće napominje da su u ovaj predmet imenovane iste sudije kao i u predmetu *Blagojević*.

²⁷ Dodatak podnesku odbrane o odmjeravanju kazne, 10. oktobar 2003.

²⁸ Dodatni argumenti tužioca u vezi s odmjeravanjem kazne Momiru Nikoliću, 15. oktobar 2003.

²⁹ Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici, par. 3.

³⁰ Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici, par. 6.

koje se odnosi Optužnica;³¹ (b) da je postojao rasprostranjeni ili sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva i da je Momir Nikolić na način povezan s tim napadom počinio djela protiv civilnog stanovništva koja predstavljaju kršenje temeljnih ljudskih prava;³² (c) da je ponašanje Momira Nikolića imalo političku, rasnu ili vjersku osnovu, kao i traženu diskriminacionu namjeru;³³ i (d) Momir Nikolić bio je svjestan šireg konteksta svog ponašanja.³⁴

17. U skladu s Izmijenjenim sporazumom o izjašnjavanju o krivici, Momir Nikolić se takođe slaže da "sarađuje sa Tužilaštvom i dostavlja mu istinite i potpune informacije kad god se to od njega bude zatražilo", uključujući sastanke sa predstavnicima Tužilaštva kad god to bude potrebno, istinito svjedočenje na suđenju saoptuženima iz iste optužnice, te "na bilo kojem drugom suđenju, pretresu ili u drugim postupcima pred Međunarodnim sudom, a na zahtjev optužbe".³⁵ Momir Nikolić se nadalje slaže da žalbu na presudu o kazni koju će mu izreći Pretresno vijeće uloži samo u slučaju da izrečena kazna bude veća od raspona koji su predložile strane.³⁶

18. Momir Nikolić je svjestan toga da se potvrdnim izjašnjavanjem o krivici dobrovoljno odriče određenih proceduralnih prava, uključujući: pravo da se izjasni da nije kriv i da od optužbe zahtijeva da van razumne sumnje dokaže navode iz Optužnice na pravičnom i nepristrasnom javnom suđenju; pravo da pripremi i da na tom javnom suđenju iznese svoju odbranu na optužbe; pravo da na svom suđenju ispita ili da se u njegovo ime ispituju svjedoci koji ga terete, kao i da se na suđenje dovedu svjedoci odbrane i ispituju u njegovo ime, pod istim uslovima kao i svjedoci koji ga terete; pravo da ne mora da svjedoči protiv sebe ili da prizna krivicu; pravo da se brani šutnjom; i pravo žalbe na svako presuđenje o krivici, kao i žalbe na sva sudska rješenja donesena u pretpretresnoj fazi postupka.³⁷

19. U "zamjenu" za potvrdno izjašnjavanje Momira Nikolića o krivici po tački 5 Optužnice i za ispunjenje svih njegovih obaveza iz Izmijenjenog sporazuma o krivici, optužba je sporazumna da Pretresnom vijeću predloži da izrekne kaznu od 15 do 20 godina, te da se optuženom vrijeme

³¹ Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici, Momir Nikolić je svjestan i prihvata da je oružani sukob naveden u paragrafu 15 Optužnice oružani sukob koji je počeo 6. aprila 1992., a završio se Daytonskim mirovnim sporazumom potpisanim 14. decembra 1995.

³² Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici, Momir Nikolić je svjestan i prihvata da rasprostranjeni i sistematski napad na civilno stanovništvo Srebrenice, naveden u paragrafu 17 Optužnice, a opisan u paragrafima od 18 do 26 Optužnice, obuhvata pet načina navedenih u paragrafu 59 Optužnice. *Vidi, infra* par. 31.

³³ Izmijenjeni sporazum o potvrdnom izjašnjavanju o krivici, Momir Nikolić je svjestan i prihvata da je jedan od razloga iz kojih se ponašao na način opisan u Optužnici i u Izmijenjenom sporazumu taj što su žrtve bili bosanski Muslimani.

³⁴ Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici, Momir Nikolić je svjestan i prihvata da je znao za rasprostranjena ili sistematska zlostavljanja opisana u Optužnici i u izmijenjenom sporazumu o izjašnjavanju o krivici i njihove posljedice po cjelokupno stanovništvo bosanskih Muslimana u Srebreničkoj enklavi.

³⁵ Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici, par. 9.

³⁶ Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici, par. 14.

³⁷ Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici, par. 17.

provedeno u pritvoru MKSJ-a uračuna u služenje kazne.³⁸ Osim toga, Tužilaštvo je sporazumno da, kada Pretresno vijeće prihvati Sporazum o izjašnjavanju o krivici, tužilac, bez štete po ijednu od strana, predloži da se odbace preostale optužbe iz Optužnice protiv Momira Nikolića.³⁹

20. Momir Nikolić je i u Izmijenjenom sporazumu o izjašnjavanju o krivici i na pretresu o izjašnjavanju o krivici potvrdio da je razumio pojedinosti Sporazuma o izjašnjavanju o krivici koji je sklopio, te da se o krivici potvrdno izjasnio potpuno dobrovoljno i bez ikakvih prijetnji ili prisile. Pored toga, potvrdio je da je razumio da Pretresno vijeće nije obavezno da prihvati raspon kazne koji su predložile strane u postupku.⁴⁰ Pretresno vijeće je na pretresu o izjašnjavanju o krivici ispitalo Momira Nikolića o svim aspektima njegovog potvrdnog izjašnjavanja o krivici.⁴¹ Momir Nikolić je tada zamoljen da se izjasni o krivici po tački 5; izjasnio se krivim.⁴²

21. Po okončanju tog pretresa, Pretresno vijeće je zaključilo da Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici i priložena Izjašnjenje o činjenicama pružaju dovoljno čvrste činjenične osnove da se on proglasi krivim po tački 5 Optužnice.⁴³ Pretresno vijeće se uvjerilo da potvrdno izjašnjavanje o krivici ispunjava uslove iz pravila 62 *bis* i shodno tome ga je prihvatilo, te osudilo Momira Nikolića po tački 5 Optužnice.⁴⁴

D. Pretres o odmjeravanju kazne

22. Pretres o odmjeravanju kazne Momiru Nikoliću održan je od 27. do 29. oktobra 2003. Optužba nije pozvala nijednog svjedoka da svjedoči. Međutim, Pretresno vijeće je na osnovu pravila 92 *bis* (D) prihvatilo ranije iskaze četvoro svjedoka u predmetu *Tužilac protiv Radislava Krstića*⁴⁵ kao dokaze optužbe.⁴⁶ Pretresno vijeće je saslušalo četiri *viva voce* svjedoka odbrane, od

³⁸ Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici, par. 4.

³⁹ Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici, par. 4(b).

⁴⁰ Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici, paragrafi 13, 19 i 21; pretres o izjašnjavanju o krivici, 7. maj 2003., T. 292-93.

⁴¹ Pretres o izjašnjavanju o krivici, 7. maj 2003., T. 292-94. Pretresno vijeće je izričito upitalo Momira Nikolića da li je razumio *posljedice* koje za sobom povlači potvrdno izjašnjavanje o krivici za zločine protiv čovječnosti - progone, u nastojanju da se uvjeri da je u potpunosti upoznat sa posljedicama potvrdnog izjašnjavanja o krivici. Pretresno vijeće je također postavilo pitanje da li g. Nikolić razumije da Pretresno vijeće, shodno pravilu 62 *ter* (B), ne obavezuje prijedlog optužbe o kazni, a on je odvratio da mu je ta odredba u potpunosti jasna.

⁴² Pretres o izjašnjavanju o krivici, 7. maj 2003., T. 293.

⁴³ *Vidi*, Poglavlje II.

⁴⁴ Pretres o izjašnjavanju o krivici, 7. maj 2003., T. 294.

⁴⁵ *Tužilac protiv Radislava Krstića*, predmet br. IT-98-33-T.

⁴⁶ Poručnik Leenert Van Duijn (dokazni predmet optužbe. PS-4), Svjedok I (dokazni predmet optužbe PS-1), Svjedok DD (dokazni predmet optužbe. PS-3) i Teufka Ibrahimfendić (dokazni predmet optužbe. PS-2) svjedočili su na suđenju u predmetu *Krstić*, a njihovi su iskazi uvršteni u dokaze na osnovu pravila 92 *bis* (D). *Vidi*, statusna konferencija, 8. septembar 2003., T.1471; i pretres o odmjeravanju kazne, 29. oktobar 2003., T. 1486.

kojih su za dvoje bile određene zaštitne mjere, uključujući izobličene slike lica i upotrebu pseudonima.⁴⁷

23. Na pretresu o odmjeravanju kazne, optužba je zatražila da se iskaz Momira Nikolića na suđenju u predmetu *Blagojević* uvrsti u spis kako bi Pretresno vijeće ocijenilo u kojoj mjeri je g. Nikolić surađivao sa Tužilaštvom, podsjećajući na to da su se dodatni argumenti i optužbe i odbrane zasnivali na tom iskazu. Pretresno vijeće je odobrilo zahtjev.⁴⁸

24. Odbrana je predočila brojne dokazne predmete, među kojima su i brojni aneksi priloženi Nikolićevom podnesku o odmjeravanju kazne i dodatak Nikolićevom podnesku o odmjeravanju kazne, te “otvoreno pismo gradonačelnika Srebrenice”⁴⁹ i dva novinska članka o potvrdnom izjašnjavanju o krivici Momira Nikolića i njegovom iskazu na suđenju u predmetu *Blagojević*.⁵⁰ Pretresno vijeće je prihvatilo sve te dokazne predmete.

25. Budući da Pretresno vijeće mora ocijeniti stepen saradnje Momira Nikolića sa Tužilaštvom kao moguću olakšavajuću okolnost, te da je istinitost iskaza g. Nikolića neizostavni faktor u ocjenjivanju potpunosti njegove saradnje sa Tužilaštvom, Pretresno vijeće je smatralo neophodnim da, *proprio motu*, pozove tri svjedoka da na pretresu o odmjeravanju kazne svjedoče o određenim pitanjima o kojima je g. Nikolić svjedočio na suđenju u predmetu *Blagojević*,⁵¹ kako bi pomogli Pretresnom vijeću da ocijeni vjerodostojnost g. Nikolića.⁵² Sva tri svjedoka su se odazvala, prvo ih je ispitivalo Pretresno vijeće, a zatim su ih unakrsno ispitivale odbrana i optužba. Budući da je jedan od svjedoka, Miroslav Deronjić, osuđeno lice koje čeka da mu ovaj Međunarodni sud odmjeri kaznu,⁵³ Pretresno vijeće je dopustilo da njegov branilac prisustvuje pretresu o odmjeravanju kazne.⁵⁴ Za jednog od svjedoka Pretresnog vijeća određene su, na osnovu pravila 75, zaštitne mjere koje su omogućile da se taj svjedok sasluša na zatvorenoj sjednici.⁵⁵

⁴⁷ Statusna konferencija, 8. septembar 2003., T. 1470.

⁴⁸ Pretres o odmjeravanju kazne, 29. oktobar 2003., T. 1645-46. Raniji iskaz Momira Nikolića, dokazni predmet PS-5.

⁴⁹ Dokazni predmet odbrane DS-17.

⁵⁰ “Istina u Hagu”, Emir Suljagić, *New York Times*, 1. juni 2003., dokazni predmet odbrane DS-18; i “U ponovnoj posjeti Srebrenici”, uvodnik, *The Wall Street Journal Europe*, 14. oktobar 2003., dokazni predmet odbrane DS-19.

⁵¹ *Vidi*, "Nalog na osnovu pravila 98 kojim se Mile Petrović poziva da se pojavi kao svjedok Vijeća", podnesen na povjerljivoj osnovi 7. oktobra 2003. (budući da svjedok nije zatražio zaštitne mjere i da je svjedočio na otvorenoj sjednici, povjerljivost naloga je ukinuta); "Nalog kojim se na osnovu pravila 98 [REDIGOVANO] poziva da se pojavi kao svjedok Pretresnog vijeća", podnesen 10. oktobra 2003. na povjerljivoj osnovi; "Nalog kojim se na osnovu pravila 98 Miroslav Deronjić poziva da se pojavi kao svjedok Pretresnog vijeća", podnesen 10. oktobra 2003.

⁵² Pretres o odmjeravanju kazne, 27. oktobar 2003., T. 1531.

⁵³ *Tužilac protiv Miroslava Deronjića*, predmet br. IT-02-61.

⁵⁴ Pretres o odmjeravanju kazne, 28. oktobar 2003., T. 1535.

⁵⁵ Pretres o odmjeravanju kazne, 28. oktobar 2003., T. 1613.

26. Kada su optužba i odbrana završile s iznošenjem argumenata, odbrana je zatražila da se Momiru Nikoliću dozvoli da dà završnu izjavu. Pretresno vijeće je odobrilo taj zahtjev i Momir Nikolić se obratio Pretresnom vijeću.

II. ČINJENIČNE OSNOVE NA KOJIMA SE ZASNIVA OSUĐUJUĆA PRESUDA

27. U Izmićenom sporazumu o izjašnjanju o krivici, strane u postupku su tačno navele paragrafe iz Optužnice na kojima je zasnovano potvrdno izjašnjanje o krivici. Nadalje, Momir Nikolić je u okviru Izmićenog sporazuma o izjašnjanju o krivici, između ostalog, precizno naveo svoja djela i ponašanje u udruženom zločinačkom poduhvatu za koje se tereti. Izjašnjenje o činjenicama i prihvatanje krivice nalaze se u prilogu presudi kao Aneks B. Osuđujuća presuda zasnovana je na činjeničnim navodima iz Optužnice koje je Momir Nikolić u Izmićenom sporazumu o činjenicama i u Izjavi o činjenicama prihvatio kao istinite i tačne pa je Pretresno vijeće zaključilo da postoje dovoljno čvrste činjenične osnove za zločin progona da se potvrdno izjašnjanje o krivici prihvati. Detaljan prikaz činjenica na kojima je utemeljena osuda nalazi se u ta dva dokumenta; slijedi sažeti prikaz činjeničnih osnova.

28. Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija je u aprilu 1993. usvojio Rezoluciju br. 819, u kojoj je izrazio duboku uznemirenost zbog informacija “o ubrzanom pogoršanju situacije u Srebrenici i područjima oko nje, kao posljedice trajnih i namjernih oružanih napada i granatiranja nevinog civilnog stanovništva od strane paravojnih jedinica bosanskih Srba,” te saznanja “da je tragična situacija na humanitarnom planu u Srebrenici i okolini direktna posljedica brutalnih akcija paravojnih jedinica bosanskih Srba, kojima je silom primoran na iseljavanje veliki broj civila, posebno žena, djece i starih lica”.⁵⁶ Osuđujući “namjernu zabranu prolaza koju paravojne jedinice bosanskih Srba primjenjuju na konvoje humanitarne pomoći”, Savjet bezbjednosti je, između ostalog, zatražio da “sve strane i drugi na koje se to odnosi tretiraju Srebrenicu i njenu okolinu kao bezbjedno područje na kojem ne smije biti oružanih napada niti bilo kakvog drugog neprijateljskog čina” i da “paravojne jedinice bosanskih Srba odmah prekinu oružane napade na Srebrenicu i da se odmah povuku sa područja koja okružuju Srebrenicu” i nadalje naveo da traži da “generalni sekretar sa ciljem praćenja situacije na humanitarnom planu u zaštićenoj oblasti odmah preduzme

⁵⁶ Rezolucija br. 819 (1993.) koju je Savjet bezbjednosti usvojio na 3199. sjednici 16. aprila 1993. (u daljnjem tekstu: Rezolucija Savjeta bezbjednosti 819 (1993.)), S/RES/819 (1993).

korake da se poveća prisustvo UNPROFOR-a u Srebrenici i okolini; zahtjeva da sve strane i ostali kojih se to tiče u potpunosti i bez odlaganja sarađuju sa UNPROFOR-om u tom smislu”.⁵⁷

29. U julu 1994., komandant Bratunačke brigade potpukovnik Slavko Ognjenović izdao je Informaciju u kojoj se, između ostalog, navodi sljedeće:

Vojsku RS moramo neprekidno opremiti, obučavati, disciplinovati i pripremati za vršenje tog odlučujućeg zadatka - protjerivanje Muslimana iz enklave Srebrenica. Oko enklave Srebrenica nema povlačenja, već se mora ići naprijed. Neprijatelju treba zagorčavati život i činiti nemogućim privremeni opstanak u enklavi, da bi što prije organizovano masovno napustio enklavu, shvatajući da mu u njoj nema opstanka.⁵⁸

U martu 1995., političke i vojne vođe Republike Srpske izdale su naloge u kojima se, između ostalog, poziva na stvaranje “uslova totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnijeg opstanka i života” za mještane Srebrenice.⁵⁹

30. U razdoblju od 6. do 11. jula 1995., jedinice Drinskog korpusa granatirale su i napale srebreničku enklavu.⁶⁰ Prema Optužnici, “[t]okom nekoliko dana nakon ovog napada na Srebrenicu, snage VRS-a su zarobile, zatočile, po prijekom postupku pogubile i pokopale više od 7.000 muškaraca i mladića bosanskih Muslimana iz enklave Srebrenica, a djecu i žene, bosanske Muslimane, prisilno premjestile izvan enklave.⁶¹ Te radnje čine osnovu zločina progona za koji se Momir Nikolić izjasnio krivim.

31. Zločin progona, kako se tereti u tački 5 Optužnice, počinjen je sljedećim sredstvima: (a) ubistvom hiljada civila bosanskih Muslimana, uključujući muškarce, žene, djecu i starce; (b) okrutnim i nečovječnim postupanjem sa civilima bosanskim Muslimanima, uključujući teška premlaćivanja u Potočarima i u zatočeničkim objektima u Bratuncu i Zvorniku; (c) terorisanjem civila bosanskih Muslimana u Srebrenici i Potočarima; (d) uništavanjem lične imovine i predmeta u vlasništvu bosanskih Muslimana; i (e) prisilnim premještanjem bosanskih Muslimana iz srebreničke enklave.⁶²

⁵⁷ Naposljetku, Savjet bezbjednosti zatražio je “neometanu isporuku humanitarne pomoći svim dijelovima Republike Bosne i Hercegovine, posebno civilnom stanovništvu Srebrenice i područjima oko nje” i podsjetio da sve zabrane isporuke humanitarne pomoći “predstavljaju ozbiljno kršenje međunarodnog humanitarnog prava”. Rezolucija Savjeta bezbjednosti 819 (1993.).

⁵⁸ Optužnica, par. 22.

⁵⁹ Optužnica, par. 23, citiraju se nalozi Radovana Karadžića iz “Direktive op. br. 07.”, koju je Vrhovna komanda Oružanih snaga Republike Srpske izdala 8. marta 1995.

⁶⁰ Optužnica, par. 25.

⁶¹ Optužnica, par. 26.

⁶² Optužnica, par. 59.

A. Ubistvo hiljada civila bosanskih Muslimana

32. Počev od 12. i 13. jula 1995. u Potočarima, jedan broj muškaraca i žena bosanskih Muslimana ubijen je iz vatrenog oružja u bazi Ujedinjenih nacija i njenoj okolini, gdje su se okupili nakon što su pobjegli iz Srebrenice; grupa od 80-100 muškaraca pogubljena je po kratkom postupku odrubljivanjem glave. U roku od pet dana, oko 6.000 muškaraca bosanskih Muslimana koji su u "koloni" bježali iz Srebrenice zarobljeni su, zatočeni i pogubljeni na raznim lokacijama u opštinama Bratunac i Zvornik. Dana 13. jula 1995. neki od muškaraca bosanskih Muslimana koji su bili zatočeni u mjestu Bratunac odvedeni su sa lokacija na kojima su bili zatočeni, uključujući škole, hangare i autobuse, i pogubljeni po kratkom postupku. Duž ceste koja vodi od Bratunca do Zvornika, nekadašnja imena naselja, zajednica ili mjesta na kojima su se odvijale obrazovne, kulturne i radne aktivnosti, kao i geografska obilježja, sada se koriste da označe mjesta masovnog pogubljenja: rijeka Jadar, dolina rijeke Cerske, skladište Kravica, škola u Petkovicima, Dom kulture u Pilici, te sela Tišća i Orahovac.⁶³ Na jednoj lokaciji, vojnoj ekonomiji Branjevo, približno 1.200 muškaraca bosanskih Muslimana, zarobljenih iz kolone, strijeljano je iz automatskog oružja.⁶⁴

33. U Izjavi o činjenicama Momir Nikolić opisuje svoju ulogu u početnim fazama planiranja operacije ubijanja, uključujući i zatočenje vojno sposobnih muškaraca i izbor mjesta pogubljenja:

Ujutro 12. jula, prije gorepomenutog sastanka, ispred hotela "Fontana" sastao sam se sa potpukovnikom Vujadinom Popovićem, načelnikom bezbjednosti Drinskog korpusa, i potpukovnikom Kosorićem, načelnikom za obavještajne poslove Drinskog korpusa. Tom prilikom potpukovnik Popović mi je rekao da će sve muslimanske žene i djeca koji se nalaze u Potočarima biti odvezeni iz Potočara u pravcu teritorije pod muslimanskom kontrolom u blizini Kladnja, a da će vojni sposobni muškarci koji se nalaze u masi muslimanskih civila biti izdvojeni, privremeno pritvoreni u Bratuncu i ubrzo nakon toga pobijeni. Rečeno mi je da je moj zadatak da pomognem koordinirati i organizovati ovu operaciju. Potpukovnik Kosorić je ponovio ovu informaciju, te smo prodiskutovali lokacije pogodne za pritvor muslimanskih muškaraca prije pogubljenja. Ja sam naznačio nekoliko konkretnih lokacija: staru osnovnu školu, školu "Vuk Karadžić" (uključujući njenu fiskulturnu salu), staru zgradu srednjoškolskog centra "Đuro Pucar Stari" i hangar (udaljen 50 metara od te zgrade srednjoškolskog centra). Potpukovnici Popović i Kosorić sa mnom su razgovarali o mjestima pogubljenja privremeno pritvorenih muslimanskih muškaraca u Bratuncu te smo prodiskutovali dvije lokacije van grada Bratunca. To su bili: državno preduzeće "Ciglane" i rudnik "Sase" u Sasama.⁶⁵

34. Momir Nikolić, osim toga, opisuje da je 13. jula 1995. vidio kako stotine zarobljenih muškaraca bosanskih Muslimana sprovode u dugim kolonama u pravcu Konjević-Polja i Sandića.⁶⁶ Kasnije tog istog dana, 13. jula 2003., dok je putovao cestom od Konjević-Polja do Bratunca, Momir Nikolić je vidio "mnogo zatvorenika kako ih u stroju vode u oba pravca. Vidio sam i leševe kako leže uz cestu u blizini Pervana i Lolića. Na više mjesta vidio sam otprilike po tri leša. U

⁶³ Optužnica, par. 43-46.

⁶⁴ Optužnica, par. 46.10.

⁶⁵ Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, str. 2, par. 4.

Sandićima sam vidio oko 10-15 leševa i veliku masu zarobljenika na poljani”.⁶⁷ Momir Nikolić je saznao za pogubljenje zatočenika koje su držali u skladištu Kravica dan nakon što su pogubljenja izvršena.⁶⁸ Momir Nikolić je upoznat s ubistvima koja su počinjena u Bratuncu, uključujući i ubistvo oko 80 - 100 muškaraca u blizini škole “Vuk Karadžić” uveče 13. jula 1995.⁶⁹

35. Momir Nikolić izjavljuje da mu je u noći 13. jula 1995. naređeno da otputuje u Zvorničku brigadu i obavijesti Dragu Nikolića, oficira za bezbjednost Zvorničke brigade, da “u Bratuncu drže hiljade muslimanskih zarobljenika i da će ih te večeri poslati u Zvornik. Pukovnik Beara [načelnik za bezbjednost Glavnog štaba VRS] mi je takođe rekao da zarobljene Muslimane treba pritvoriti na području Zvornika i pogubiti”.⁷⁰ Momir Nikolić navodi da su u noći 13. jula 1995. u uredu SDS-a u Bratuncu vođene rasprave u kojima “se otvoreno razgovaralo o operaciji ubijanja”.⁷¹

B. Okrutno i nečovječno postupanje sa civilima bosanskim Muslimanima

36. Poslije pada srebreničke enklave, civili bosanski Muslimani podvrgnuti su nasilju, uključujući teška premlaćivanja u Potočarima.⁷² U Potočarima, muškarci su odvojeni od žena i djece i pritvoreni. Osim toga, sa muškarcima bosanskim Muslimanima koji su bili zatvoreni u Bratuncu i Zvorniku postupalo se okrutno i nečovječno.

37. U Izjavi o činjenicama, Momir Nikolić potvrđuje da bosanski Muslimani, dok su bili zatvoreni u Potočarima i oko Bratunca, nisu dobili nikakvu hranu niti medicinsku njegu, a dobili su samo toliko vode koliko je trebalo da izdrže put do Zvornika.⁷³

C. Terorisanje civila bosanskih Muslimana u Srebrenici i Potočarima

38. Dok su bosanski Muslimani, izbjeglo stanovništvo Srebrenice, bili u Potočarima i u njihovoj okolini, pripadnici VRS-a terorisali su stanovništvo.⁷⁴ U Izjavi Momira Nikolića o činjenicama

⁶⁶ Izjava o činjenicama, str. 4, par. 9.

⁶⁷ Izjava o činjenicama, str. 5, par. 9.

⁶⁸ Izjava o činjenicama, str. 5, par. 9.

⁶⁹ Izjava o činjenicama, str. 7, par. 11.

⁷⁰ Izjava o činjenicama, str. 6, par. 10.

⁷¹ Izjava o činjenicama, str. 6, par. 10.

⁷² Optužnica, par. 41.

⁷³ Izjava o činjenicama, str. 6, par. 9. *Vidi* Optužnica, par. 42, koji u relevantnom dijelu glasi: “Tokom tih dana koje su proveli u zatočeništvu čekajući pogubljenje, zarobljenici u Potočarima i u Bratuncu nisu dobivali hranu ni medicinsku pomoć, a niti bilo kakve značajnije količine vode.”

⁷⁴ Optužnica, par. 40.

kaže se da je to bilo u formi zastrašivanja i zlostavljanja, što je imalo za cilj da se bosansko Muslimansko stanovništvo prisili da se ukrca u autobuse i kamione za Kladanj.⁷⁵

D. Uništavanje lične imovine

39. Počev 12. jula 1995. pa nadalje tokom cijelog perioda pogubljenja pripadnici VRS-a i MUP-a oduzimali su i uništavali ličnu imovinu muškaraca bosanskih Muslimana. To je uključivalo njihove lične dokumente i dragocjenosti. Dok su izbjeglice bosanski Muslimani putovali cestom Bratunac-Milići, lična imovina im je oduzimana i uništavana.⁷⁶ Pored toga, na raznim mjestima pogubljenja sva eventualna imovina koju su muškarci bosanski Muslimani još imali kod sebe oduzeta je, a zatim uništena.⁷⁷

E. Prisilno premještanje bosanskih Muslimana iz srebreničke enklave

40. Uveče 11. jula 1995., Ratko Mladić i drugi oficiri VRS-a održali su u Hotelu "Fontana" dva sastanka sa pripadnicima Nizozemskog bataljona, a u slučaju drugog sastanka sa predstavnikom bosanskih Muslimana izbjeglih iz Srebrenice. Momir Nikolić bio je prisutan u Hotelu "Fontana" na oba sastanka. Na drugom sastanku, Mladić je rekao predstavniku bosanskih Muslimana da njegov narod može ili "opstati ili nestati."⁷⁸ Na trećem sastanku koji je 12. jula 1995. održan u Hotelu "Fontana" i kojem su prisustvovali pripadnici VRS-a, predstavnici bosanskih Srba, oficiri Nizozemskog bataljona i predstavnici izbjeglih bosanskih Muslimana, Ratko Mladić "je objasnio da će nadgledati 'evakuaciju' izbjeglica iz Potočara, i da želi vidjeti sve vojno sposobne muškarce bosanske Muslimane kako bi se mogla izvršiti provjera da li među njima eventualno ima ratnih zločinaca".⁷⁹ Na tim sastancima "razrađen je plan za transport izbjeglog civilnog stanovništva iz Potočara".⁸⁰

41. Autobusi su 12. jula 1995. počeli stizati u Potočare; Momir Nikolić je bio prisutan u to vrijeme. Počeo je proces prisilnog premještanja žena i djece bosanskih Muslimana. Muškarcima bosanskim Muslimanima, međutim, nije bilo dopušteno ukrcati se u autobuse; njih su odvojili i prevezli do mjesta zatočenja u Bratuncu.⁸¹

⁷⁵ Izjava o činjenicama, str. 3, par. 6.

⁷⁶ Optužnica, par. 42.

⁷⁷ Optužnica, par. 42.

⁷⁸ Optužnica, par. 39.

⁷⁹ Optužnica, par. 39.

⁸⁰ Optužnica, par. 39.

⁸¹ Optužnica, par. 41.

42. U Izjavi o činjenicama, Momir Nikolić izjavljuje da je “[n]amjera u toku napada na srebreničku enklavu i njenog osvajanja od strane snaga VRS-a u julu 1995. godine bila ta da se prouzrokuje prisilno premještanje cjelokupnog stanovništva iz Srebrenice na teritoriju pod kontrolom Muslimana”.⁸² U Izjavi dalje stoji: “Dana 11. jula 1995. snage VRS-a osvojile su i zauzele grad Srebrenicu, izazvavši time odlazak muslimanskog stanovništva u bazu nizozemskih snaga Ujedinjenih nacija u Potočarima.”⁸³

III. OSUĐUJUĆA PRESUDA KOJA SE ZASNIVA NA POTVRDNOM IZJAŠNJAVANJU O KRIVICI

A. Mjerodavno pravo Međunarodnog suda

43. U Statutu se o potvrdnom izjašnjanju o krivici ne govori direktno. Član 20, paragraf 3 Statuta glasi:

Pretno vijeće će pročitati Optužnicu, uvjeriti se da se poštuju prava optuženog, potvrditi da optuženi razumije Optužnicu i uputiti optuženog da se izjasni o krivici. Pretno vijeće će zatim utvrditi datum početka suđenja.

44. Pravilo 62 *bis* Pravilnika, usvojeno na Četrnaestoj plenarnoj sjednici od 20. oktobra i 12. novembra 1997.,⁸⁴ propisuje elemente koji se moraju utvrditi da bi se izrekla osuđujuća presuda nakon potvrdnog izjašnjanja o krivici. Procedura za sklapanje sporazuma o izjašnjanju o krivici između optužbe i odbrane propisana je pravilom 62 *ter* Pravilnika. Ta odredba je bila usvojena na Dvadeset petoj plenarnoj sjednici od 13. decembra 2001. Ta dva pravila glase:

Pravilo 62 *bis*

Potvrdno izjašnjanje o krivici

Ako se optuženi izjasni da je kriv u skladu s pravilom 62(vi), ili zatraži da se njegova izjava o krivici izmijeni u potvrdnu, te ako se pretresno vijeće uvjeri:

- (i) da je potvrdna izjava o krivici data dobrovoljno;
- (ii) da je potvrdna izjava o krivici data upućeno;

⁸² Izjava o činjenicama, str. 1, par. 1.

⁸³ Izjava o činjenicama, str. 1, par. 2.

⁸⁴ Četrnaesta plenarna sjednica održana 20. oktobra i 12. novembra 1997., IT/32/REV. 12. Pravilo 62 *bis* je nakon toga mijenjano na četiri plenarne sjednice, posljednji put na Dvadeset petoj plenarnoj sjednici od 13. decembra 2001., IT/32/Rev.22.

(iii) da potvrdna izjava o krivici nije dvosmislena; i

(iv) da postoje dovoljne činjenične osnove za postojanje krivičnog djela i učestvovanje optuženog u istom, bilo na osnovu nezavisnih indicija ili toga što ne postoji nikakvo bitno neslaganje između strana u pogledu predmetnih činjenica,

pretresno vijeće može proglasiti optuženog krivim i uputiti sekretara da odredi datum za pretres pred izricanje kazne.

Pravilo 62ter

Postupak za sporazum o izjašnjavanju o krivici

(A) Tužilac i odbrana mogu se sporazumjeti da će, nakon što se optuženi potvrdno izjasni o krivici po Optužnici ili po jednoj ili više tačaka Optužnice, tužilac pred Pretresnim vijećem postupiti na sljedeći način ili načine:

- (i) zatražiti da se Optužnica shodno tome izmijeni;
- (ii) iznijeti stav da je primjerena neka konkretna kazna ili raspon kazne;
- (iii) ne usprotiviti se zahtjevu optuženog za izricanje konkretne kazne ili raspona kazni.

(B) Pretresno vijeće ne obavezuje nijedan od sporazuma navedenih u stavu (A).

(C) Ako strane postignu sporazum o izjašnjavanju o krivici, Pretresno vijeće će zatražiti da se taj sporazum objavi na otvorenoj sjednici ili, ako mu je podastrt valjani razlog, na zatvorenoj sjednici, u trenutku kada se optuženi potvrdno izjasni o krivici u skladu sa pravilom 62(vi) ili kad zatraži da svoje izjašnjavanje promijeni u potvrdno.

45. Pretresno vijeće smatra da drugi međunarodni krivični sudovi raspolažu instrumentima koji pružaju mogućnost potvrdnog izjašnjavanja o krivici, te da elementi koji se, shodno pravilu 62 bis, moraju utvrditi odražavaju uslove koji se traže za prihvatanje potvrdnog izjašnjavanja o krivici kako u nacionalnim sistemima tako i na međunarodnom nivou.⁸⁵

⁸⁵ *Vidi*, pravilo 62 ("Prvo stupanje optuženog pred Sud i izjašnjavanje o krivici") Pravidnika o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (u daljnjem tekstu: MKSR), a posebno pravilo 62(B); član 65 ("Postupak kod priznavanja krivice") Statuta Međunarodnog krivičnog suda (u daljnjem tekstu: MKS), 17. juli 1998., U.N. Doc. A/CONF. 183.9, paragraf 1; Specijalni sud za Siera Leone, pravilo 62 ("Postupak kod potvrdnog izjašnjavanja o krivici") Pravidnika o postupku i dokazima, s izmjenama i dopunama od 1. augusta 2003. *Vidi* takođe, *United States Federal Rules of Criminal Procedure*, pravilo 11; *R. v. Turner* (1970.) 2 Q.B. 321, 54 Cr. App.R. 352, (Eng. CA); *Doherty J.A. u R. v. T. (R.)* (1992.), 17 C.R. (4.) 247 (Ont. C.A.) str. 252: "Da bi potvrdno izjašnjavanje o krivici bilo valjano, ono mora biti dobrovoljno i nedvosmisleno. Izjašnjavanje o krivici mora takođe biti upućeno, odnosno optuženi

B. Sporazumi o izjašnjavanju o krivici

1. Razvoj i mehanizam pravila 62 ter

46. Kao što je gore rečeno, Pravilnik je dopunjen pravilom 62 *ter* u decembru 2001. Optužba i odbrana su prije tog datuma postigle “sporazume o izjašnjavanju o krivici”, kako se oni obično nazivaju, za šestoricu optuženih koji su se izjasnili krivim.⁸⁶ To pravilo je usvojeno na prijedlog optužbe da se uvede formalna procedura za praksu koja je do neke mjere već bila uvedena. Smatralo se da će se, ako u Pravilniku bude postojala procedura za sporazume o izjašnjavanju o krivici, time dati smjernice svim stranama u postupku i optuženom, koji često dolaze iz sistema u kojima se sporazumi o izjašnjavanju o krivici koriste rijetko ili se uopšte ne koriste.

47. Sporazumi o izjašnjavanju o krivici češće se koriste u akuzatornim jurisdikcijama anglosaksonskog prava nego u jurisdikcijama kontinentalnog prava koje su u većoj mjeri inkvizitorne zbog uloge koju sudije, zastupnici optužbe i branioci imaju u ta dva sistema.⁸⁷ Pretresno vijeće napominje da je čak i u sistemima krivičnog pravosuđa gdje se sporazumi o izjašnjavanju o krivici često koriste, njihova primjena rjeđa kada se radi o teškim krivičnim djelima ili u najzloglasnijim slučajevima.⁸⁸

48. Pri sklapanju tih sporazuma, strane se sastaju bez prisustva ijednog člana pretresnog vijeća i uspješno “pregovaraju” o uslovima sporazuma, što dovodi do toga da se optuženi izjasni krivim po

mora biti svjestan prirode optužbi koje mu se stavljaju na teret, učinka svog izjašnjavanja o krivici i njegovih posljedica.”

⁸⁶ Tužilac protiv Dražena Erdemovića, predmet br. IT-96-22; Tužilac protiv Gorana Jelisića, predmet br. IT-95-10; Tužilac protiv Stevana Todorovića, predmet br. IT-95-9/1; Tužilac protiv Duška Sikrice, Damira Došena i Dragana Kolundžije, predmet br. IT-95-8. Pretresno vijeće napominje da su se odredbe tih sporazuma razlikovale u velikoj mjeri, i da je u slučaju Erdemovića i Jelisića prvo potvrdno izjašnjavanje o krivici prethodilo bilo kakvim pregovorima strana u vezi s izjašnjavanjem o krivici. Osim toga, Pretresno vijeće napominje da je na MKSR-u, sestriškom sudu ovog Međunarodnog suda, bilo mnogo potvrdnih izjašnjavanja o krivici, od kojih je većina bila u skladu sa sporazumima o izjašnjavanju o krivici. MKSR je usvojio pravilo 62 *bis* (“Postupak sklapanja sporazuma o izjašnjavanju o krivici”) na Trinaestoj plenarnoj sjednici održanoj 26.-27. maja 2003.

⁸⁷ Prihvaćeno je da neki oblici “sporazumijevanja o krivici”, iako različiti od onih kakve nalazimo u zemljama anglosaksonskog prava poput Sjedinjenih Američkih Država, postoje u mnogim zemljama kontinentalnog prava. *Vidi*, npr., Craig M. Bradley, ed., *A Criminal Procedure: A Worldwide Study* (Durham: Carolina Academic Press, 1999); Nancy Amoury Combs, “Copping a Plea to Genocide: the Plea Bargaining of International Crimes”, *University of Pennsylvania Law Review*, tom 151 (novembar 2002.), str. 1 (Combs, “Copping a Plea to Genocide”); Yue Ma, “Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining in the United States, France, Germany and Italy: A Comparative Perspective”, *International Criminal Justice Review*, tom 12 (2002.), str. 22 (Ma, “Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”). *Vidi također*, Markus Dirk Dubber, “American Plea Bargains, German Lay Judges, and the Crisis of Criminal Procedure”, *Stanford Law Review*, tom 49 (februar 1997.), str. 547.

⁸⁸ *Vidi*, Mike McConville, “Plea Bargaining: Ethics and Politics”, priređivači Sean Doran i John Jackson, *The Judicial Role in Criminal Proceedings*, (Oxford: Hart Publishing Ltd., 2000.), str. 68-91. Pretresno vijeće smatra da je za njegove potrebe nepotrebno da ulazi u detalje primjene sporazuma o izjašnjavanju o krivici ili “sporazumijevanja o izjašnjavanju” u raznim nacionalnim sistemima. Ono podsjeća na to da je česta i čak rastuća upotreba takvih sporazuma u tim jurisdikcijama često odgovor na preopterećenost predmetima, pomanjkanje resursa i druge administrativne probleme.

jednoj ili više tačaka Optužnice.⁸⁹ “Pregovori” mogu dovesti do toga da optužba pristane da izmijeni optužnicu tako da povuče neke optužbe ili odbaci određene činjenične navode.⁹⁰ Kao dio sporazuma, optuženi prihvata da se odrekne mnogih prava koja mu garantira Statut i koja su međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima priznata kao osnovna prava.⁹¹ Kao najvažnije, optuženi se odriče svog prava da se smatra nevinim i prava da optužba snosi teret dokazivanja njegove krivice van razumne sumnje na javnom suđenju.

49. Nakon što se sporazum sklopi, pretresno vijeće ga mora pregledati. Pretresno vijeće može preispitati odredbe sporazuma da bi obezbijedilo da se ni sa jednom stranom ne postupa nepravično, a naročito da se poštuju prava optuženog, Kao što je gore rečeno, jednom kada je sporazum o izjašnjavanju o krivici prihvaćen, pretresno vijeće nastavlja obavljati svoju ulogu garanta pravičnosti postupka i zaštitnika prava optuženog preispitivanjem prirode potvrdnog izjašnjavanja o krivici, u skladu sa pravilom 62 *bis* Pravilnika.⁹² Na taj način, dok strane imaju autonomiju da sklapaju sporazume o izjašnjavanju o krivici, pretresna vijeća i dalje imaju posljednju riječ nad procesom i nad postupkom.

50. Važno je podsjetiti da, u skladu sa Statutom i Pravilnikom Međunarodnog suda, tužilac ima isključivu ovlast da istražuje navodne zločine koji spadaju u nadležnost Međunarodnog suda i da pripremi Optužnicu.⁹³ Ta ovlast obuhvata isključivu nadležnost da odredi zločin ili zločine za koje

⁸⁹ Štaviše, ključno je da nijedan član pretresnog vijeća ni na koji način ne učestvuje u raspravama koje se tiču mogućeg potvrdnog izjašnjavanja o krivici; sudije moraju ostati nepristrane. Nadalje, budući da sudije garantuju prava optuženog, uključujući i pravo da ga smatraju nevinim, učešće u bilo kakvim raspravama u vezi s optuženim koji se potvrdno izjašnjava o krivici može, u slučaju da pregovori ne uspiju, biti u suprotnosti s obavezom i dužnošću sudije da štiti prava optuženog na suđenju. Konačno, Pretresno vijeće naglašava da optuženi mora dobrovoljno odlučiti kako će se izjasniti o krivici. *Vidi npr.* Welsh S. White, “A Proposal for the Reform of the Plea Bargaining Process”, *University of Pennsylvania Law Review*, tom 119 (January 1971.), str. 439, 452-53. *Vidi takođe*, United States Federal Rules of Criminal Procedure 11(e)(1). Pretresno vijeće napominje da u nekim nacionalnim sistemima, naprimjer u Njemačkoj, sudije imaju aktivnu ulogu u pregovorima o izjašnjavanju o krivici. *Vidi*, Ma, “Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”, fusnota 87 *supra*, str. 37. Međutim, potpuno je primjereno da sudija potakne strane da postignu sporazum o činjeničnim i pravnim pitanjima, u skladu s pravilom 65 *ter* (H) Pravilnika.

⁹⁰ U nekim nacionalnim sistemima sugerise se da se kao dio “postupka izjašnjavanja o krivici”, uz mišljenja strana, na odgovarajući način takođe uzmu u obzir interesi žrtava i interes javnosti za efikasno sprovođenje pravde. *Vidi* American Bar Association Standards for Criminal Justice Pleas of Guilty, 3rd Ed. (1999), Standard 14-1.1 (b).

⁹¹ *Vidi*, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima /UDLJP/, članovi 10 i 11; Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima /MPGPP/ članovi 14 i 15; Evropska konvencija o ljudskim pravima /EKLJP/, članovi 5 i 6.

⁹² *Vidi*, Drugostepena presuda u predmetu *Erdemović*, “Zajedničko izdvojeno mišljenje sudije McDonalda i sudije Vohraha”, par. 7, čiji relevantni dio glasi: “[i]nstitucija potvrdnog izjašnjavanja o krivici, iako obezbjeđuje ‘administrativnu efikasnost’, ne smije ni na koji način da ide na štetu prava podnosioca žalbe, kao što je predviđeno u čl. 20, st. 1 Statuta.”

⁹³ Član 16 (1) Statuta propisuje, “Tužilac je odgovoran za istragu i krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1. januara 1991.” Član 18 Statuta (“Istraga i priprema optužnice”) u relevantnom dijelu glasi: “1. Tužilac pokreće istrage *ex officio* ili na temelju informacija pribavljenih iz bilo kojeg izvora, posebno od vlada, organa Ujedinjenih nacija, međuvladinih i nevladinih organizacija. Tužilac mora procijeniti informacije koje je primio ili pribavio i odlučiti postoje li dovoljne osnove za pokretanje postupka. 2. Tužilac je ovlašten da ispituje osumnjičene, žrtve i svjedoke, prikuplja dokaze i provodi istragu na licu mjesta. Prilikom obavljanja tih poslova tužilac može, kada je to prikladno, zatražiti pomoć relevantnih državnih vlasti. [...] 4. Pošto je utvrdio da *prima facie* postoje osnove za to, tužilac priprema optužnicu koja sadrži sažet prikaz

će se optuženi teretiti. Nakon što tužilac utvrdi postojanje *prima facie* osnova i kada pripremi optužnicu, sudija tu optužnicu mora potvrditi.⁹⁴ Taj postupak zahtijeva od sudije da, na osnovu popratnog materijala koji je dostavio tužilac, donese zaključak da postoje *prima facie* osnove za to.⁹⁵ U slučaju da tužilac traži da se optužnica poslije potvrde izmijeni, te da se predmet dodijeli pretresnom vijeću, on mora od pretresnog vijeća zatražiti dozvolu u skladu sa pravilom 50. Takva dozvola je neophodna i u slučajevima u kojima tužilac traži da se određene optužbe odbace nakon sklapanja sporazuma o izjašnjavanju o krivici. Nakon što sasluša strane, Pretresno vijeće će odlučiti da li da odobri zahtjev tužioca. Kada se radi o sporazumima o potvrdnom izjašnjavanju o krivici u kojima je optužba izrazila namjeru da odbaci određene optužbe, takvi se zahtjevi najčešće odobravaju; pretresno vijeće može pokušati da se uvjeri da preostale optužbe odražavaju kažnjivo ponašanje optuženog u cijelosti.

51. Pretresno vijeće u ovom predmetu sa interesovanjem primjećuje da, iako je optužba zatražila da odbaci brojne optužbe protiv Momira Nikolića, uključujući i optužbu za genocid, ona nije pokušala odbaciti nijedan činjenični navod u osnovi tih zločina. Stoga se za činjenične osnove na kojima su zasnovane preostale optužbe za progon može reći da u cijelosti odražavaju kažnjivo ponašanje Momira Nikolića.

52. Kod utvrđivanja da li su ispunjeni uslovi iz pravila 62 *bis*, Pretresno vijeće će razmotriti okolnosti u kojima je došlo do potvrdnog izjašnjavanja o krivici. Kod utvrđivanja da li je potvrdno izjašnjavanje o krivici bilo dobrovoljno, pretresno vijeće može razmotriti razloge zbog kojih je došlo do izmjene u izjašnjavanju o krivici, te ako je takvo izjašnjavanje rezultat sporazuma o izjašnjavanju o krivici, uslove pod kojima je sporazum sklopljen. Kod utvrđivanja da li se radi o upućenom izjašnjavanju o krivici, pretresno vijeće može ispitati kako optuženi razumije elemente krivičnog djela ili krivičnih djela za koja se izjasnio krivim kako bi se uvjerilo da njegovo razumijevanje uslova krivičnog djela odražava njegovo stvarno ponašanje i učešće, kao i stanje njegove svijesti ili namjere u trenutku kada je počinio krivično djelo.⁹⁶ Da bi utvrdilo da li je

činjenica i krivično djelo ili djela za koja se optuženi tereti prema Statutu. Optužnica se dostavlja sudiji pretresnog vijeća.” *Vidi takođe*, pravilo 47 Pravidnika (“Podizanje optužnice od strane tužioca”).

⁹⁴ Član 19 Statuta (“Pregled optužnice”) u relevantnom dijelu glasi: “1. Optužnicu pregledava sudija pretresnog vijeća kojem je ona dostavljena. Ako se uvjeri da je tužilac utvrdio da postoje osnove *prima facie*, sudija će potvrditi optužnicu. Ako se u to ne uvjeri, optužnica se odbacuje.”

⁹⁵ *Vidi, Tužilac protiv Ratka Mladića*, predmet br. IT-95-5/18-I, "Nalog kojim se odobrava podnošenje izmijenjene optužnice i potvrđuje izmijenjena optužnica", 8. novembar 2002. (dopušta optužbi da “poduzme korake za suđenje optuženom pod uslovom da su dokazi optužbe, ako budu prihvaćeni i neopovrgnuti, dovoljni za vjerovatnost da bi razuman presuditelj o činjenicama na osnovu njih osudio optuženog”). Činjenica da sudija mora potvrditi optužnicu na osnovu popratnog materijala koji je dovoljan da potkrijepi svaku optužbu pruža garanciju da tužilac ne može zloupotrijebiti svoje diskreciono pravo i “prekomjerno teretiti” optuženog.

⁹⁶ *Vidi, Drugostepena presuda u predmetu Erdemović*, "Zajedničko izdvojeno mišljenje sudije McDonalda i sudije Vohraha", paragrafi 14-27.

potvrдно izjašnjavanje o krivici dvosmisleno, pretresno vijeće može ispitati da li se odbrana eventualno namjerava pozvati na neki tip odbrane.⁹⁷ Kod utvrđivanja da li postoje dovoljne činjenične osnove za to krivično djelo, pretresno vijeće bi moglo smatrati neophodnim da zamoli optužbu da predoči dodatne ili potkrepljujuće dokaze ili pak da optuženom postavi konkretna pitanja da pojasni svoje konkretno ponašanje ili učešće u zločinu za koji se izjasnio krivim. Kod ispitivanja činjeničnih osnova, pretresno vijeće može zatražiti da se kažnjivo ponašanje optuženog iznese u cijelosti i tačnim hronološkim redom, te da obezbijedi da se optuženi izjasni krivim samo za ono za što je uistinu kriv.

53. Pretresno vijeće takođe može preispitati uslove sporazuma o izjašnjavanju o krivici. Štaviše, kao što je gore rečeno, Pretresno vijeće u ovom predmetu ispitalo je strane o određenim uslovima ovog sporazuma, a posebno namjeru tužioca da odbaci preostale tačke Optužnice protiv Momira Nikolića tek prilikom izricanja kazne, a ne onda kada se potvrđno izjasnio o krivici kao što propisuje u pravilo 62 *ter* (A)(i).⁹⁸

54. Pretresno vijeće podsjeća na tekst pravila 62 *bis*: nakon što se uvjerilo da su četiri preduslova za prihvatanje potvrdnog izjašnjavanja o krivici ispunjena, pretresno vijeće "može" proglasiti optuženog krivim. Prema tome, pretresno vijeće ima diskreciono pravo da prihvati potvrđno izjašnjavanje o krivici. Dok razlog za neprihvatanje potvrdnog izjašnjavanja o krivici može biti to što pretresno vijeće nije zadovoljno uslovima sporazuma o izjašnjavanju o krivici ili ga brine da prava optuženog nisu na adekvatan način zaštićena, ono takođe može odbaciti neko potvrđno izjašnjavanje o krivici jer smatra da relevantni sporazum o izjašnjavanju o krivici nije u interesu pravde.

55. Dodatni argument u "pregovorima" za postizanje sporazuma o izjašnjavanju o krivici mogla bi biti činjenica da tužilac pristaje da predloži konkretnu kaznu ili raspon kazne. Dodatno razmatranje kod ovog prijedloga može uključivati dogovor da optuženi svjedoči za tužioca u drugim predmetima pred Međunarodnim sudom. Kao što kaže pravilo 62 *ter* (B), preporuke strana ne obavezuju Pretresno vijeće.

56. Pretresno vijeće podsjeća na moguću razliku u procesu sklapanja sporazuma o izjašnjavanju o krivici na Međunarodnom sudu i prakse "sporazumijevanja o izjašnjavanju" u nacionalnim jurisdikcijama u pogledu odmjeravanja kazne. U mnogim nacionalnim jurisdikcijama, kazna ili

⁹⁷ *Vidi, uopšteno*, Drugostepena presuda u predmetu *Erdemović*, "Zajedničko izdvojeno mišljenje sudije McDonalda i sudije Vohraha", paragrafi 28-31; i Drugostepenu presudu u predmetu *Erdemović*, "Izdvojeno i protivno mišljenje sudije Stephena".

⁹⁸ *Vidi, supra* par. 11.

raspon kazne za neko krivično djelo određeni su zakonskim propisima ili smjernicama o odmjeravanju kazne. Stoga će tužilac, kad se optužba za ubistvo odbacuje i zamjenjuje optužbom za ubistvo bez predumišljaja, gotovo sigurno uticati na datu kaznu, jer je za novu optužbu predviđen niži raspon kazne nego za prethodnu optužbu za ubistvo. Međunarodni sud ne posjeduje takve smjernice za odmjeravanje kazne. Umjesto toga, Pretresno vijeće ima diskreciono pravo da na osnovu kažnjivog ponašanja optuženog odredi odgovarajuću kaznu, o čemu slijedi detaljna rasprava.

2. Jesu li sporazumi o izjašnjavanju o krivici primjereni u predmetima koji uključuju teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava?

57. Pretresno vijeće ne dovodi u sumnju da su sporazumi o izjašnjavanju o krivici *dopustivi* prema Statutu i Pravilniku Međunarodnog suda.⁹⁹ Premda su sporazumi o izjašnjavanju o krivici rezultat rasprava i “pregovora” između tužioca i odbrane tako da se strane dogovaraju po kojim tačkama ili činjeničnim navodima će se optuženi potvrdno izjasniti o krivici, Pretresno vijeće ipak ima neke rezerve u pogledu upotrebe takvih sporazuma u predmetima pred ovim Međunarodnim sudom. Te rezerve proizlaze kako iz prirode krivičnih djela nad kojima Međunarodni sud ima nadležnost tako i temelja za osnivanje ovog Međunarodnog suda, odnosno glave VII Povelje Ujedinjenih nacija. Budući da se poslije Momira Nikolića još sedam osoba potvrdno izjasnilo o krivici - a svi u skladu sa sporazumima o izjašnjavanju o krivici - Pretresno vijeće smatra da je u ovom trenutku iznimno važno razmotriti na koji način šira upotreba sporazuma o potvrdnom izjašnjavanju o krivici može uticati na sposobnost suda da ispuni svoj mandat.¹⁰⁰ Stoga, Pretresno vijeće smatra neophodnim da se razmotri pitanje da li su sporazumi o izjašnjavanju o krivici *primjereni* u onim predmetima pred ovim Međunarodnim sudom koji uključuju teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava.¹⁰¹

⁹⁹ U skladu sa članom 20(3) Statuta optuženi se mora izjasniti o krivici po optužbama koje su protiv njega podignute u optužnici sa "kriv" ili "nije kriv". Optuženi se smatra nevinim i neće biti primoran da prizna krivicu. *Vidi*, član 21 Statuta, paragrafe 3 i 4(g). Optuženi se međutim, može izjasniti krivim i time izbjeći suđenje; za razliku od nekih nacionalnih sistema, na Međunarodnom sudu suđenje se neće održati - ni skraćeno niti ubrzano - u slučajevima kada se optuženi potvrdno izjasnio o krivici.

¹⁰⁰ Sljedeće osobe su se poslije 7. maja 2003. potvrdno izjasnile o krivici: Dragan Obrenović (21. maja 2003.); Predrag Banović (26. juna 2003.); Darko Mrđa (24. jula 2003.); Miodrag Jokić (27. augusta 2003.); Dragan Nikolić (4. septembra 2003.); Miroslav Deronjić (30. septembra 2003.); i Ranko Češić (8. oktobra 2003.).

¹⁰¹ Pretresno vijeće napominje da su druga pretresna vijeća i Žalbena vijeće već razmatrali aspekte tog pitanja u odnosu na potvrdno izjašnjavanje o krivici uopšteno. *Vidi*, Drugostepena presuda u predmetu *Erdemović*, "Izdvojeno i protivno mišljenje sudije Cassesea", par. 8. Sudija Cassese je istaknuo mnogobrojne prednosti koje proizlaze iz potvrdnog izjašnjavanja o krivici: optuženi i tužilac izbjegavaju dugotrajno suđenje “sa svim poteškoćama koje ga prate. Ove poteškoće - nije zgoreg podvući - još su izraženije u međunarodnim postupcima”; zaštita žrtava i svjedoka; troškovi suđenja. Osim toga, sudija Cassese je istaknuo prednosti koje se odnose isključivo na optuženog: to može pomoći optuženom “da ublaži grižu savjesti i okaje svoje djelo”; da izbjegne “sramotu i potencijalno obeshrabrujući efekat suđenja”, uključujući “psihološku patnju” kojoj bi bio izložen prilikom ispitivanja i unakrsnog ispitivanja svjedoka;

58. Međunarodni krivični sud osnovan je Rezolucijom br. 808 Savjeta bezbjednosti,¹⁰² a Statut Međunarodnog suda usvojen je Rezolucijom br. 827¹⁰³ na osnovu svojih ovlasti koje proističu iz glave VII Povelje Ujedinjenih nacija, nakon što je Savjet bezbjednosti konstatirao da situacija u bivšoj Jugoslaviji predstavljala prijetnju međunarodnom miru i bezbjednosti. Osnivajući Međunarodni sud, Savjet bezbjednosti je izrazio odlučnost da “stane na put takvim zločinima i preduzme efikasne mjere da se pred lice pravde izvedu osobe koje su odgovorne za njih”. Savjet bezbjednosti smatrao je da je cilj osnivanja Međunarodnog suda ostvarenje “pravde” i “doprinos povratku i očuvanju mira”.¹⁰⁴

59. Svrha Međunarodnog suda je postizanje pravde putem krivičnog postupka. Takvi postupci imaju višestruki cilj: na prvom mjestu osuditi - i kazniti - one koji snose individualnu odgovornost za svoje zločine. Time će patnja i gubici žrtava takvih zločina biti međunarodno priznati i uvaženi. Nadalje, namjera Savjeta bezbjednosti bila je da putem krivičnih postupaka poruči svima da se nikakvo kršenje međunarodnog humanitarnog prava - a naročito praksa “etničkog čišćenja” - neće tolerisati i da mora prestati. Osim toga, postojala je nada da će upozoravanje na kršenje obaveza koje proizlaze iz međunarodnog humanitarnog prava, a naročito Ženevskih konvencija, dovesti do toga da strane u sukobu ponovo preuzmu i poštuju te obaveze, čime će spriječiti počinjenje novih zločina.¹⁰⁵ Konačno, postojala je nada da će odlučnost da se stane na kraj nekažnjavanju u bivšoj Jugoslaviji doprinijeti poštivanju zakona svugdje u svijetu.

60. Osim toga, Međunarodni sud je putem krivičnih postupaka trebalo da doprinese ponovnoj uspostavi i održavanju mira. Neposredna posljedica takvih postupaka bila je uklanjanje najodgovornijih osoba za zločine počinjene u toku oružanog sukoba – pa i za pospješivanje tog oružanog sukoba. Osim toga, time što su za njih proglašeni odgovornim *pojedinci* željelo se izbjeći da se za te zločine proglasi odgovornom neka konkretna nacionalna ili vjerska skupina (ili čak politička organizacija), te da nevinu snose krivicu nekolicine.¹⁰⁶ Konačno, javni postupak je trebao poslužiti utvrđivanju istine o mogućem počinjenju ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i

“izbjeći izlaganje javnosti do koga može doći pri suđenju, te njegove negativne posljedice po sopstveni društveni položaj i život porodice i rođaka”; blažu kaznu kao nagradu za priznanje krivice. Sudija Cassese je naglasio da se ne smije dopustiti da potvrdno izjašnjavanje o krivici ograniči prava optuženog ili da “ide na štetu opšteg načela pravednog suđenja”, rekavši da “potreba za brzinom i efikasnošću ne smije ugrožavati ili negativno uticati na zahtjeve pravde”. *Vidi, Id.*, par. 9.

¹⁰² S.C. Res. 808, U.N. SCOR, 48th Sess., 3175th mtg., U.N. Doc. S/RES/808 (22. februar 1993.) (“S/Res/808”).

¹⁰³ S.C. Res. 827, U.N. SCOR, 48th Sess., 3217th mtg., U.N. Doc. S/RES/827 (25. maj 1993.) (“S/Res/827”).

¹⁰⁴ S/Res/808.

¹⁰⁵ *Vidi, S/Res/808 and Provisional Verbatim Record of the 3175th Meeting of the Security Council*, 22. februar 1993., New York. Osim toga, postojala je nada da će osnivanje Međunarodnog suda poslužiti kao upozorenje onima koji su počinili teška kršenja ljudskih prava i bili krivi za masovne zločine i na drugim prostorima bivše Jugoslavije.

genocida, pružajući time tačan i razumljiv istorijski prikaz događaja.¹⁰⁷ Savjet bezbjednosti nadao se da će takav istorijski prikaz događaja spriječiti ciklus ubijanja iz osвете i buduće činove agresije.¹⁰⁸

61. Kada je osuda izrečena na osnovu potvrdnog izjašnjavanja o krivici, neki ciljevi vođenja krivičnog postupka nisu u potpunosti ostvareni, prije svega javno suđenje. Javno suđenje, na kojem obje strane u postupku iznose dokaze svjedočenjem i dokumentima, pruža potpuniji i detaljniji osvrt na događaje nego potvrdno izjašnjavanje o krivici, na osnovu kojeg se mogu utvrditi samo goli činjenični navodi iz Optužnice koji mogu biti nadopunjeni izjavom o činjenicama i prihvatanjem odgovornosti optuženog.

62. Osim toga, na suđenju, žrtve ili preživjeli imaju priliku da se i njihov glas čuje u postupcima krivičnog pravosuđa.¹⁰⁹ U okviru sporazuma o izjašnjavanju o krivici žrtve se rijetko pozivaju kao svjedoci, iako svjedoci mogu biti pozvani na pretres o odmjerenju kazne.

63. Ono što najviše zabrinjava ovo Pretresno vijeće jest to da konačni sporazum o izjašnjavanju o krivici koji, nakon pregovora, sklope tužilac i odbrana može obuhvatiti odredbe u skladu s kojima tužilac odbacuje određene optužbe ili činjenične navode. Tužilac to može učiniti iz niza razloga.¹¹⁰ U slučajevima kada se činjenični navodi odbace, javni zapisnik u tom predmetu može biti nepotpun ili u najmanju ruku otvoren za pitanja, jer javnost neće znati da li su navodi odbačeni zbog nedovoljnih dokaza ili naprosto zato što su bili "moneta za potkusurivanje" u postupku pregovora.¹¹¹

64. Pretresno vijeće s interesom primjećuje da pretresna vijeća u drugim međunarodnim krivičnim institucijama "u interesu pravde, a osobito u interesu žrtava" mogu naložiti da tužilac

¹⁰⁶ *Vidi, Provisional Verbatim Record of the 321st Meeting of the Security Council*, 25. maj 1993., izjava predstavnika Sjedinjenih Američkih Država: "Istina je kamen temeljac vladavine prava i ona će pokazati da su pojedinci, a ne narodi počinioi ratnih zločina. Jedino istinom se može pročistiti nacionalna i vjerska mržnja i otpočeti proces iscjeljenja."

¹⁰⁷ Pretresno vijeće podsjeća na svoj prethodni komentar da se "istina" nikada ne može u potpunosti utvrditi niti se u nju uvjeriti. *Vidi, Tužilac protiv Blagojevića i drugih*, Uputstvo o kriterijima za prihvatanje dokaza, 23. april 2003.

¹⁰⁸ *Vidi, Provisional Verbatim Record of the 317th Meeting of the Security Council*, 22. februar 1993., New York, i *Provisional Verbatim Record of the 321st Meeting of the Security Council*, 25. maj 1993.

¹⁰⁹ Eric Stover, *The Witnesses - War Crimes and The Promise of Justice in The Hague* (Berkeley: Centar za ljudska prava, Sveučilište u Kaliforniji, Berkley) 2003., str. 65-67.

¹¹⁰ Ovo Pretresno vijeće ne pokušava nagađati o različitim razlozima zbog kojih bi tužilac mogao sklopiti sporazum o izjašnjavanju o krivici u nekom predmetu. U stvari, Pretresno vijeće se sjeća nekih od razloga zbog kojih bi tužilac mogao pribjeći sporazumima o potvrdnom izjašnjavanju o krivici u nekim nacionalnim pravosudnim sistemima: snaga argumenata; korist ostvarena u drugim predmetima optužbe time što optuženi pristaje da svjedoči u srodnim predmetima; uzimanje u obzir raspoloživih sredstava. *Vidi, npr.*, Combs, "Copping a Plea to Genocide".

¹¹¹ Kao kritiku upotrebe sporazumijevanja o izjašnjavanju o krivici, *vidi npr.*, Albert W. Alshuler, "Implementing the Criminal Defendant's Right to Trial: An Alternative to the Plea Bargaining System", *University of Chicago Law Review*, tom 50 (ljetno 1983.), str. 931 i 932, "U osporavanim predmetima, režim [sporazumijevanja] zamjenjuje sudsko

iznese dodatne dokaze, uključujući i iskaze svjedoka.¹¹² Osim toga, pretresno vijeće može “u interesu pravde” naložiti da se suđenje nastavi pred drugim pretresnim vijećem kako bi “činjenice u predmetu bile potpunije iznijete”, postupajući pri tom kao da priznanja krivice nije ni bilo.¹¹³

65. U predmetima u kojima su optužbe odbačene potrebno je postupati s iznimnim oprezom. Dužnost je tužioca da krivično goni teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Zločini koji spadaju u nadležnost ovog Međunarodnog suda su suštinski različiti od zločina koji se krivično gone na nacionalnom nivou. Premda se možda čini primjerenim “pregovorima postići” da se optužba za pokušaj ubistva preinači u optužbu za težak fizički nasrtaj, svi “pregovori” vezani za optužbu za genocid ili zločine protiv čovječnosti moraju se pažljivo razmatrati, a za njihovo pokretanje moraju postojati dobri razlozi.¹¹⁴ Iako princip obaveze krivičnog gonjenja nije dio Statuta Međunarodnog suda,¹¹⁵ dužnost tužioca jeste da pripremi Optužnicu nakon što se uvjerio u postojanje *prima facie* osnove za to.¹¹⁶ Tužilac mora pažljivo razmotriti činjenični osnov i postojeće dokaze kada odlučuje o tome kojom se optužbom najbolje može okvalificirati kažnjivo ponašanje optuženog u osnovi tog krivičnog djela. Kada se optužba za genocid potvrdi, s njom u vezi naprosto ne bi smjelo biti pogađanja. Ako tužilac sklopi takav sporazum o izjašnjanju o krivici koji ne obuhvata ukupno kažnjivo ponašanje pojedinca ili su preostale optužbe preblage s obzirom na

utvrđivanje krivice ili nevinosti i koncept djelimične krivice uzdiže iznad zahtjeva da se krivična odgovornost utvrdi van razumne sumnje.”

¹¹² Član 65(4) Statuta MKS-a propisuje: “Ako Pretresno vijeće smatra da je potpunije iznošenje bitnih činjenica u interesu pravde, a osobito u interesu žrtava kaznenog djela, potpunije iznošenje bitnih činjenica, ono može da: (a) od Tužitelja zatraži da pridonese dodatne dokaze uključujući i iskaze svjedoka; ili (b) odredi da se suđenje nastavi prema redovnom postupku pripisanom ovim Statutom. U takvom slučaju uzet će se kao da optuženi nije priznao krivicu. Vijeće može odlučiti i da predmet ustupi drugom Pretresnom vijeću.”

¹¹³ *Id.*

¹¹⁴ S tim u vezi, Pretresno vijeće podsjeća da u mnogim nacionalnim sistemima u kojima postoji neki oblik sklapanja sporazuma o izjašnjanju o krivici takvi sporazumi nisu dozvoljeni u slučaju najtežih krivičnih djela. *Vidi, npr.* član 444 talijanskog Zakona o krivičnom postupku, s nedavnim izmjenama uvedenim zakonom br. 134 od 12. juna 2003. (“*Modifiche al codice di procedura penale in materia di applicazione della pena su richiesta delle parti*”, objavljen u *Gazzetta Ufficiale* br. 136 od 14. juna 2003.), koji predviđa posebne postupke (“*patteggiamento*” ili “primjenu kazne na zahtjev strana”) kojim optuženi i javni tužilac mogu od sudije zatražiti da primijeni kaznu o kojoj su se sporazumjeli. Kazna izrečena u takvom postupku ne smije biti veća od pet godina zatvora. Nedavnom reformom je uklonjeno prethodno ograničenje na dvije godine zatvora, čime je povećana mogućnost sporazuma o zatvorskim kaznama do pet godina (“*patteggiamento allargato*”). Glavna prednost za optuženog je to da se, ako prihvati *patteggiamento*, kazna može smanjiti do jedne trećine kazne koja je predviđena za počinjeni zločin. Sudija ima ovlast da ocijeni činjenice, potvrdi smanjenje kazne i provjeri moguće suprotnosti između dogovorene kazne i težine krivičnog djela. *Patteggiamento* ne odstupa od principa zakonitosti krivičnog gonjenja, u skladu s kojim javni tužilac nema diskreciono pravo da odbaci optužbe. Sporazum između strana ne odnosi se na odluku da li treba krivično goniti, već jedino utječe na težinu kazne. *Vidi*, talijanski Zakon o krivičnom postupku, članove 444-448; *vidi*, *Criminal Procedure Systems in the European Community*, Christine Van Den Wyngaert (Ed.) (Butterworths: London, 1993.), str. 252-53. *Vidi također*, “Službeni glasnik” Distrikta Brčko Bosne i Hercegovine, juli 2000., član 156 (6): “Bilo kada prije pretresa, optuženi i njegov branilac mogu pregovarati s Javnim tužiocem o uslovima priznavanja krivice po tačkama optužnice za krivična djela za koja je zakonom predviđena kazna zatvora do 10 godina”

¹¹⁵ *Vidi, npr.* njemački Zakon o krivičnom postupku (s izmjenama iz 1987.), dio 152(2) (“Ovlašćenje da optužuje; Princip obaveze krivičnog gonjenja”): “Osim u slučaju kada zakon drugačije propisuje, Javno tužilaštvo moraće preduzeti radnje kada se radi o krivičnim djelima koja se mogu krivično goniti, ako za to postoje dovoljne činjenične osnove.” Taj princip se u određenim nacionalnim sistemima naziva “princip zakonitosti”.

¹¹⁶ Član 18(4) Statuta Međunarodnog suda.

težinu krivičnih djela koja je optuženi počinio, neizbježno se nameće pitanje da li je pravda doista zadovoljena. Javnost se može pitati o razlozima za potvrdno izjašnjavanje o krivici, da li osuda zaista odražava ukupno kažnjivo ponašanje optuženog i da li sadrži uvjerljivi i potpuni hronološki prikaz događaja. Osude koje izrekne pretresno vijeće moraju tačno odražavati stvarno ponašanje i zločin koji je počinjen, a ne samo sporazum strana o tome kako bi mogle na odgovarajući način riješiti to pitanje.¹¹⁷

66. Osim toga, Pretresno vijeće ima odgovornost da obezbijedi da se pred zakonom sa svim optuženima postupa jednako.¹¹⁸ Tužilac može htjeti da sa nekim optuženim sklopi sporazum o izjašnjavanju o krivici zbog saznanja koja on ima o određenim događajima koja se mogu iskoristiti za krivično gonjenje drugih optuženih na višem položaju. Tužilac može biti prilično darežljiv kada nudi uslove sporazuma o izjašnjavanju o krivici da bi obezbijedio suradnju optuženog. Drugim optuženima koji možda nisu učestvovali u najtežim zločinima ili sudjelovali u udruženom zločinačkom poduhvatu sa optuženima na višem položaju možda neće biti ponuđen takav darežljiv sporazum o izjašnjavanju o krivici, a možda ni bilo kakav drugi sporazum o izjašnjavanju o krivici.

67. Pretresno vijeće napominje da se ušteda u vremenu i resursima zbog potvrdnog izjašnjavanja o krivici često smatra vrijednim i opravdanim razlogom u prilog potvrdnom izjašnjavanju o krivici.¹¹⁹ Ovo Pretresno vijeće ne može se u potpunosti složiti s ovim argumentom. Iako cijeni uštedu resursa Međunarodnog suda, Pretresno vijeće smatra da se u predmetima takvog značaja, za koje su Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija - i međunarodna zajednica u širem smislu - ovlastili Međunarodni sud da putem pravednih krivičnih postupaka i u skladu sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima bivšoj Jugoslaviji donese pravdu, uz dužno uvažavanje prava optuženog i interesa žrtava,¹²⁰ uštedi resursa ne smije posvetiti nepotrebna pažnja ili pridati prevelika važnost.¹²¹ *Kvalitet* pravde i ispunjenje mandata Međunarodnog suda, uključujući stvaranje potpune i tačne evidencije zločina počinjenih u bivšoj Jugoslaviji, ne smiju biti dovedeni u pitanje. Za razliku od nacionalnih sistema krivičnog pravosuđa u kojima se sporazumima o izjašnjavanju o krivici često pribjegava kao sredstvu uz pomoć kojeg se može nositi sa teškim i

¹¹⁷ Ako tužilac sklopi sporazum koji ne odražava ukupno kažnjivo ponašanje optuženog ili preostale optužbe ne odražavaju u dovoljnoj mjeri težinu krivičnih djela koja je optuženi počinio, može se nametnuti pitanje da li je pravda uistinu zadovoljena.

¹¹⁸ Član 21(1) Statuta Međunarodnog suda: "Sve su osobe ravnopravne pred Međunarodnim sudom."

¹¹⁹ *Vidi npr.*, Drugostepena presuda u predmetu *Erdemović*, "Zajedničko izdvojeno mišljenje sudije McDonald i sudije Vohraha", par. 2. *Vidi takođe*, Presuda o kazni u predmetu *Banović*, par. 68; Presuda o kazni u predmetu *Plavšić*, par. 73.

¹²⁰ U vezi sa statusom žrtava, Pretresno vijeće napominje da će neke žrtve koje su trebale biti pozvane da svjedoče možda imati koristi od potvrdnog izjašnjavanja o krivici, dok će druge žrtve možda smatrati da upotreba sporazuma o izjašnjavanju o krivici predstavlja lošije rješenje od kompletnog javnog suđenja.

¹²¹ *Vidi*, *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-A73.4, "Suprotno mišljenje sudije Davida Hunta o prihvatljivosti glavnih iskaza u formi pismenih izjava", 21. oktobar 2003., par. 21-22.

prividno beskrajnim teretom predmeta, Međunarodni sud ima utvrđen mandat. Njegov *raison d'être* je da vodi krivične postupke na osnovu kojih će najodgovorniji za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava snositi odgovornost za svoje kažnjivo ponašanje - a ne samo za jedan njegov dio. Stoga, iako ušteta u vremenu i resursima može da bude *rezultat* potvrđnog izjašnjavanja o krivici, ona ne smije biti glavni razlog da se sporazumima o izjašnjavanju o krivici zagovaraju potvrđna izjašnjavanja o krivici.

68. Nakon što je razmotrilo neka pitanja koja se odnose na situacije kada je potvrđno izjašnjavanje o krivici proizlazi iz sporazuma o izjašnjavanju o krivici, Pretresno vijeće će se sada pozabaviti nekim od mogućih prednosti potvrđnog izjašnjavanja o krivici, uključujući i one koje su posljedica sporazuma o izjašnjavanju o krivici, te će ih razmotriti s obzirom na ciljeve i mandat Međunarodnog suda.

69. Međunarodni sud je osnovan da bi krivično gonio i kaznio osobe odgovorne za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Osobama koje su se potvrđno izjasnile o krivici osuda se izriče nakon što se potvrđno izjašnjavanje o krivici prihvati. Nakon osude, pretresno vijeće će odrediti odgovarajuću kaznu, pri čemu će težina krivičnog djela - a ne potvrđno izjašnjavanje o krivici - biti glavni faktor koji će biti uzet u obzir kod odmjeravanja odgovarajuće kazne. Stoga, potvrđno izjašnjavanje o krivici direktno vodi ka ispunjenju osnovne svrhe ovog Međunarodnog suda.

70. Budući da se osuda zasniva na prihvatanju odgovornosti i priznanju počinjenog zločina od strane optuženog, stvarna krivica tog optuženog ne može se dovesti u pitanje. Poricati da je zločin počinjen ne predstavlja možda više opciju za one koji su sebe uvjerali da je Međunarodni sud pristran ili da se njegove presude zasnivaju na slabim ili čak netačnim dokazima. Budući da za potvrđno izjašnjavanje o krivici moraju postojati dovoljne činjenične osnove, što često uključuje izjavu optuženog o činjenicama koja na zahtjev pretresnog vijeća može biti dopunjena, za svako krivično djelo utvrdiće se činjenične osnove.¹²² Time se ostvaruju ciljevi Međunarodnog suda.

71. Kao što to optužba često ističe, potvrđno izjašnjavanje o krivici može u bitnoj mjeri biti od pomoći u vođenju istraga i izvođenju dokaza na suđenjima drugim optuženima, uključujući optužene visokog ranga. Pretresno vijeće uviđa i cijeni pomoć koja se može pružiti i saznanja koja svi organi Međunarodnog suda mogu steći time što će osobe koje bi mogle imati informacije "iznutra" svjedočiti u drugim postupcima.

¹²² Optužba može razmotriti mogućnost da pozove svjedoke da svjedoče na pretresu o odmjeravanju kazne kako bi se stekla kompletnija i detaljnija slika događaja koji su u pitanju.

72. Potvrдно izjašnjavanje o krivici svakako može u znatnoj mjeri doprinijeti misiji Međunarodnog suda da pomogne ponovnoj uspostavi mira i pomirenju na teritoriji bivše Jugoslavije. Priznanjem počinjenih zločina, te priznavanjem vlastite uloge u patnji drugih, potvrдно izjašnjavanje o krivici može za žrtve i preživjele imati više značaja nego proglašenje krivice od strane pretresnog vijeća. Bez želje da umanjí učinak javnog proglašenja krivice od strane Međunarodnog suda kada je suđenje završeno, Pretresno vijeće uviđa da priznanje krivice od strane osobe koja se smatra “neprijateljem” može poslužiti za otvaranje dijaloga i pomirenje različitih grupa. Kada je priznanje krivice praćeno iskrenim kajanjem, to može imati za posljedicu priliku za pomirenje od velikog značaja.

73. Pretresno vijeće smatra, sve u svemu, da potvrдно izjašnjavanje o krivici na osnovu sporazuma o izjašnjavanju o krivici može unaprijediti rad - i mandat - Međunarodnog suda. Međutim, Pretresno vijeće takođe smatra da, s obzirom na obaveze tužioca i pretresnih vijeća koje proizlaze iz Statuta Međunarodnog suda, kod primjene sporazuma o izjašnjavanju o krivici treba biti oprezan, te da ih treba koristiti jedino ako njihova primjena služi interesima pravde.

3. Utvrđivanje primjerenosti potvrdnog izjašnjavanja o krivici na osnovu sporazuma o izjašnjavanju o krivici u ovom predmetu

74. Kada je Pretresno vijeće rješavalo Prvi zajednički prijedlog, razmatralo je odredbe sporazuma o izjašnjavanju o krivici i u kontekstu obaveza koje ima prema Momiru Nikoliću kao prema optuženom i u kontekstu svoje obaveze da se postara da svoje dužnosti vrši u interesu pravde. Kao što je gore rećeno, Pretresno vijeće je, s obzirom na odredbe prvog sporazuma o izjašnjavanju o krivici, izrazilo zabrinutost za prava g. Nikolića. Nakon podnošenja Drugog zajedničkog prijedloga, Pretresno vijeće je moralo razmotriti da li je prihvatanje potvrdnog izjašnjavanja o krivici na osnovu sporazuma o izjašnjavanju o krivici primjereno u ovom slučaju. Pretresno vijeće je posebno brinula činjenica da su protiv g. Nikolića bile podignute optužbe za genocid, te da su zločini za koje je optužen u sklopu udruženog zločinačkog poduhvata proizlazili iz zločina počinjenih nakon pada Srebrenice koji se smatraju jednim od najvećih - ako ne i najvećim - zločinom u Evropi nakon Drugog svjetskog rata.

75. Mnogi pojedinci optuženi su za zločine počinjene u julu 1995. nakon pada Srebrenice, od kojih su mnogi još na slobodi. Među te osobe spadaju pojedinci na najvišim položajima u politici i vojsci. Činjenica da je “insider”, a naročito osoba koja je radila u bezbjednosnoj ili obavještajnoj službi, spreman svjedočiti u svim predmetima koji se odnose na zločine počinjene u okolini Srebrenice jeste faktor koji je Pretresno vijeće uzelo u obzir kada je odlučivalo o tome da li će prihvatiti potvrдно izjašnjavanje Momira Nikolića o krivici.

76. Iako je u mnogim dijelovima svijeta riječ "Srebrenica" postala gotovo sinonim za masovna zvjerstva, Pretresno vijeće bilo je mišljenja da u bivšoj Jugoslaviji možda postoje određena područja na kojima činjenica da su tu počinjeni zločini nije u potpunosti prihvaćena ili se čak osporava. Prema tome, ne postoje temelji za pomirenje. Pretresno vijeće je ocijenilo da činjenica da je Momir Nikolić priznao zločine koji su počinjeni nakon pada Srebrenice i svoju ulogu u njima, te ulogu bosanskih Srba učesnika udruženog zločinačkog poduhvata, predstavlja značajnu potvrdu da su ti zločini doista počinjeni i ko je odgovoran za njihovo počinjenje. Takva potvrda može doprinijeti utvrđivanju istine na svim područjima i u svim zajednicama u bivšoj Jugoslaviji. Sve dok takvi zločini ne budu priznati, ne mogu se poduzeti koraci da se za njih uputi izvinjenje ili zatraži oprostaj za svoju ulogu u njihovom počinjenju, ma kako velika ili mala ona bila. Stoga je Pretresno vijeće to uzelo u obzir kao značajan faktor u prilog prihvatanju potvrdnog izjašnjavanja o krivici.

77. Iako je Momir Nikolić optužen zajedno sa tri druge osobe za zločine koji se odnose na Srebrenicu, Pretresno vijeće podsjeća da je u Optužnici bilo nekih navoda koji su se odnosili direktno na njegova djela i ponašanje. Da bi utvrdio te konkretne navode, tužilac je trebao pozvati svjedoke koji imaju saznanja koja se konkretno odnose na te optužbe. Neki od tih svjedoka su već morali svjedočiti pred Međunarodnim sudom i moglo bi biti neophodno da ponovo svjedoče u kasnijim postupcima koji se odnose na Srebrenicu. Nakon potvrdnog izjašnjavanja o krivici Momira Nikolića, tužilac je mnoge svjedoke mogao skinuti s liste svjedoka. Pretresno vijeće je taj faktor uzelo kao faktor koji je konačno prevagnuo u prilog prihvatanju potvrdnog izjašnjavanja o krivici u ovom predmetu.

78. Nakon što je razmotrilo faktore u prilog prihvatanju potvrdnog izjašnjavanja o krivici Momira Nikolića, Pretresno vijeće je zaključilo da mora razmotriti zahtjev optužbe da odbaci preostale optužbe, a posebno optužbu za genocid. Pretresno vijeće je krenulo od činjenice da je tužilac u najpozvaniji da ocijeni svoju tezu. Pretresno vijeće je smatralo da je bitno da tužilac nije pokušao odbaciti nijedan činjenični navod koji govori o kažnjivom ponašanju Momira Nikolića. Pretresno vijeće je stoga smatralo da se Momir Nikolić optužbom za progon kao zločin protiv čovječnosti tereti za svoje ukupno kažnjivo ponašanje. Pretresno vijeće je uzelo u obzir da njegovo diskreciono pravo u odmjeravanju kazne nije povezano s konkretnim zločinom za koji se Momir Nikolić tereti, već s težinom krivičnog djela, kao što je niže u tekstu razmotreno. Kada se radi o tome da li je kod Momira Nikolića postojala tražena *mens rea* da ispuni uslov posebne namjere koji se traži za zločin genocida, osim što je utvrdilo preostale elemente genocida, Pretresno vijeće se u toj stvari pouzdalo u diskrecionu ocjenu tužioca. U skladu s time, Pretresno vijeće je zaključilo da je prihvatanje potvrdnog izjašnjavanja o krivici na osnovu Izmijenjenog sporazuma o

izjašnjavanju o krivici bilo primjereno u ovom predmetu, te je 7. maja 2003. prihvatilo potvrdno izjašnjavanje o krivici Momira Nikolića i na osnovu njega izreklo osudu.

IV. KRIVIČNE SANKCIJE I ODMJERAVANJE KAZNE

A. Mjerodavno pravo Međunarodnog suda

79. Član 24 Statuta propisuje moguće krivične sankcije nakon izricanja osude pred Međunarodnim sudom i faktore koji se uzimaju u obzir kod odmjeravanja kazne optuženom.

Član 24

Krivične sankcije

1. Krivične sankcije koje izriče pretresno vijeće ograničene su na kaznu zatvora. Prilikom određivanja kazne zatvora pretresno vijeće imaće u vidu opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije.
2. Prilikom izricanja kazni, pretresna vijeća uzimaju u obzir faktore poput težine krivičnog djela i individualnih prilika osuđenika.
3. Uz kaznu zatvora, pretresna vijeća mogu naložiti povrat eventualne imovine i imovinske koristi stečene kriminalnim postupanjem, uključujući i sredstvima prisile, pravim vlasnicima.

80. Pravila 100 i 101 Pravilnika su odredbe koje se primjenjuju na krivičnu sankciju zatvora.¹²³

Pravilo 100

Postupak za odmjeravanje kazne prilikom potvrdnog izjašnjavanja o krivici

- (A) Ako pretresno vijeće optuženog proglasi krivim nakon potvrdnog izjašnjavanja o krivici, tužilac i odbrana mogu podastrijeti sve relevantne informacije koje mogu pomoći pretresnom vijeću prilikom odmjeravanja odgovarajuće kazne.
- (B) Presuda se izriče javno i u prisustvu osuđenog, osim ako pravilom 102(B) nije predviđeno drugačije.

Pravilo 101

Kazne

- (A) Osoba proglašena krivom može biti osuđena na kaznu zatvora, uključujući i doživotnu kaznu zatvora.

¹²³ Pravila 105i 106 su odredbe na osnovu kojih se član 24(3) Statuta sprovodi.

- (B) Prilikom određivanja kazne pretresno vijeće uzima u obzir faktore spomenute u članu 24(2) Statuta, kao i faktore kao što su:
- (i) sve otežavajuće okolnosti;
 - (ii) sve olakšavajuće okolnosti, uključujući i značajnu saradnju osuđenog s tužiocem prije ili poslije izricanja presude;
 - (iii) opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije;
 - (iv) koliko je osuđeni izdržao od bilo koje kazne koju je sud bilo koje države izrekao za isto djelo, kao što je spomenuto u članu 10(3) Statuta.
- (C) Osuđenom će se uračunati eventualno vrijeme koje je proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak.

81. Član 27 Statuta je odredba na osnovu koje se kazne izvršavaju. On propisuje:

Član 27

Izvršenje kazne

Kazna zatvora izdržava se u državi koju Međunarodni sud odredi s popisa država koje su Savjetu bezbjednosti izrazile spremnost da prihvate osuđene osobe. Kazna zatvora izdržava se u skladu s važećim pravnim propisima dotične države i pod nadzorom Međunarodnog suda.

Nadalje, nadležnost i postupak pomilovanja ili smanjenja kazne definisan je u članu 28 Statuta.¹²⁴

B. Principi i svrha kažnjavanja

82. Da bi se ocijenila svrha kažnjavanja u kontekstu Međunarodnog suda, Pretresno vijeće drži da to ocjenjivanje mora započeti tako što će još jednom preispitati ciljeve Međunarodnog suda. Međunarodni sud je osnovan na osnovu međunarodnog prava radi krivičnog gonjenja osoba sa određenog područja, odnosno bivše Jugoslavije, za zločine koji su počinjeni u posebnim okolnostima. Stoga, kazna mora biti odraz zahtjeva za pravdom osoba koje su neposredno ili posredno bile žrtve zločina, kao i odgovor na zahtjeve međunarodne zajednice u cijelosti da se stane na kraj nekažnjavanju masovnih kršenja ljudskih prava i zločina počinjenih u toku oružanih sukoba. Kao što je gore razmotreno, očekivalo se da će Međunarodni sud putem krivičnih postupaka doprinijeti miru i pomirenju u bivšoj Jugoslaviji.

83. U takvim okolnostima, Pretresno vijeće ne smije zaboraviti da se u ovom predmetu, kao i u svim predmetima pred Međunarodnim sudom, od njega očekuje da pojedincu odredi kaznu na osnovu njegovog konkretnog ponašanja i okolnosti. Svaki predmet je dio *procesa*, u kojem je sam

¹²⁴ Član 28 ("Pomilovanje i smanjenje kazni") propisuje: "Ako prema važećim pravnim propisima države u kojoj osuđenik izdržava kaznu zatvora on ima pravo na pomilovanje ili ublažavanje kazne, ta država mora o tome obavijestiti

Međunarodni sud samo jedan dio. Taj proces na jednom nivou doprinosi ponovnom uspostavljanju vladavine zakona i sprečavanja zločina, a na drugom pomirenju i miru putem ostvarivanja pravde.

84. Kod primjene međunarodnog prava Međunarodni sud mora takođe voditi računa o uticaju njegove primjene međunarodno priznatih normi i principa na globalnom nivou. Stoga, pretresno vijeće mora razmotriti svoje obaveze prema optuženom kao pojedincu u svjetlu svoje odgovornosti da obezbijedi poštivanje ciljeva i principa međunarodnog krivičnog prava. Taj zadatak postaje posebno težak kada se radi o kažnjavanju. Letimičan pregled kažnjavanja kroz historiju otkriva da su oblici kažnjavanja odraz normi i vrijednosti nekog društva u određenom vremenu. Pretresno vijeće mora razlikovati principe i argumentaciju za kažnjavanje koji odgovaraju kako potrebama društva u bivšoj Jugoslaviji tako i međunarodnoj zajednici.

85. Pretresno vijeće smatra da su ciljevi kažnjavanja koji su prihvaćeni u sudskoj praksi Međunarodnog suda odmazda, odvratanje i rehabilitacija.

86. Pretresno vijeće primjećuje da se u samoj formulaciji člana 24(2) Statuta i kasnijoj sudskoj praksi Međunarodnog suda, koja se na težinu krivičnog djela usredsredila kao na najvažniji faktor kod odmjeravanja kazne, odmazda ili "zaslužena kazna" nalazi na istaknutom mjestu kao svrha kažnjavanja.¹²⁵ Klasična teorija odmazde zahtijeva da kazna bude proporcionalna učinjenoj šteti. U svjetlu ciljeva Međunarodnog suda i međunarodnog humanitarnog prava općenito, odmazdu je bolje shvatiti kao izraz osude i zgražanja međunarodne zajednice nad takvim teškim kršenjima i zanemarivanjem osnovnih ljudskih prava u vrijeme kada su ljudi najranjiviji, odnosno u toku oružanog sukoba.¹²⁶ Njome se također priznaju povrede i patnje nanesene žrtvama.

87. Osim toga, u kontekstu međunarodnog krivičnog pravosuđa, odmazda je shvaćena kao jasno opredjeljenje međunarodne zajednice da će zločini biti kažnjeni i praksa nekažnjavanja neće prevladati. Utvrđivanje težine krivičnog djela, uz razmatranje uloge optuženog u počinjenju krivičnog djela i uticaj krivičnog djela na žrtve, trebali bi pretresnom vijeću poslužiti kao putokaz kod određivanja kazne koja je nužna kako bi odrazila gnušanje i osudu međunarodne zajednice zbog počinjenih zločina.

88. U vrijeme kada su počinjeni zločini navedeni u ovom predmetu, Međunarodni sud svim kapacitetima je radio tek nešto više od godinu dana. Samo jedan optuženi nalazio se u pritvoru.

Međunarodni sud. Predsjednik Međunarodnog suda, pošto se posavjetovao sa sudijama, donosi odluku na temelju interesa pravde i opštih pravniha načela."

¹²⁵ *Vidi*, npr., Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806, Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185.

¹²⁶ *Vidi*, Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185, Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 848.

Nijedno suđenje nije još bilo počelo.¹²⁷ Mnogi ljudi - među kojima mnogi u bivšoj Jugoslaviji - smatrali su da je Međunarodni sud prije neka vrsta akademskog ili diplomatskog odgovora na oružani sukob i kršenja koja su tamo počinjena nego djelotvorna institucija gdje bi neko mogao krivično odgovarati za svoje postupke. Na međunarodno humanitarno pravo i međunarodno krivično pravo nije se gledalo kao na pravo koje se primjenjuje već prije kao na težnje, pa i akademske ideale. Dakle, u pravilu se očekivalo da će nečiji zločin, bez obzira na to koliko nečuven, proći nekažnjeno. Sam Momir Nikolić pružio je na unakrsnom ispitivanju u predmetu *Blagojević* očit primjer takvog očekivanja da prođe nekažnjeno i potpunog nepoštovanja zakona u 1995. kada je, na pitanje da li se od njega dok je u julu 1995. vršio dužnosti u Srebrenici i njenoj okolini očekivalo da poštuje Ženevske konvencije, odgovorio sa mješavinom nevjerice i ogorčenosti:

“Zar vi stvarno mislite da u jednoj operaciji gdje je izdvojeno, zarobljeno i ubijeno 7.000 ljudi da se neko pridržavao Ženevskih konvencija? Zar stvarno mislite da je neko se pridržavao zakona i propisa i pravila u operaciji gdje je ubijeno, prvo zarobljeno, ubijeno, sahranjeno, ponovo ekshumirano, ponovo sahranjeno; Zamislite da se neko u takvoj jednoj operaciji pridržavao Ženevskih konvencija? Nije se niko... pridržavao Ženevskih konvencija, ni pravila jer da jeste ne bi posljedica te operacije bila 7.000 mrtvih ljudi.”¹²⁸

U posljednjih deset godina, u toku kojih je međunarodno krivično pravo od “pravne teorije” postalo “pravna praksa”, principi međunarodnog humanitarnog prava su zaživjeli u toj mjeri da bi, suočena s tako rasprostranjenim i masovnim zločinima, osoba koja je pozvana da učestvuje u zločinačkom poduhvatu *mogla* uzeti u obzir Ženevske konvencije i posljedice nepoštivanja principa koji su u njima sadržani.¹²⁹

89. U vrijeme oružanog sukoba, svi moraju biti svjesniji obaveza koje snose vezano za suborce i zaštićene osobe, posebno civile. Stoga, postoji nada da ovaj i drugi međunarodni sudovi doprinose razvoju kulture *poštivanja* vladavine zakona, a ne samo *straha* od posljedica kršenja zakona, i time odvrćanja od počinjenja zločina.

90. Neko bi se mogao zapitati da li su pojedinci koji su pozvani pred ovaj Međunarodni sud u svojstvu optuženih samo puki instrument postizanja cilja uspostave vladavine zakona. Odgovor je: ne. Štaviše, Žalbeno vijeće bilo je mišljenja da kod sveukupnog odmjeravanja kazne odvrćanju ne treba dati nepotrebnu važnost.¹³⁰ Principi međunarodnog humanitarnog prava dobro su utvrđeni; nema sumnje da su djela i ponašanja nad kojima Međunarodni sud ima nadležnost bila nezakonita u

¹²⁷ Izvještaj Međunarodnog suda za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991, A/50/365 - S/1995/728, 23. august 1995.

¹²⁸ Suđenje u predmetu *Blagojević*, pretres, 25. septembar 2003., BT. 1959-60.

¹²⁹ Usvajanje Statuta Međunarodnog krivičnog suda u julu 1998. može se smatrati prekretnicom u razvoju međunarodnog krivičnog prava.

vrijeme kada je osnovan. Činjenica da optuženi nisu mislili da postoji *vjerovatnoća* da će biti pozvani da odgovaraju za svoje postupke u toku oružanog sukoba u bivšoj Jugoslaviji i da će snositi odgovornost za kršenja međunarodnog humanitarnog prava nije argument u prilog teze da ih ne treba kazniti.

91. Kažnjavanje je obično odraz društvenih normi i običaja određenog društva. Iz tog razloga, Pretresno vijeće je razmatralo svrhe kažnjavanja koje su navedene u Krivičnom zakonu SFRJ. Prema Krivičnom zakonu SFRJ, ciljevi kažnjavanja su sljedeći:

(1) sprečavanje učinioaca da čini krivična djela i njegovo prevaspitanje; (2) vaspitni uticaj na druge da ne čine krivična dela; (3) jačanje morala socijalističkog samoupravnog društva i uticaj na razvijanje društvene odgovornosti i discipline građana.¹³¹

92. Stoga su odvracanje, kako konkretno tako i općenito, i preodgoj bili primarna svrha kažnjavanja u bivšoj Jugoslaviji. Pretresno vijeće tumači treću svrhu tako da obuhvata koncept javne bezbjednosti i zaštite, kao i promociju vladavine prava.

93. Pretresno vijeće je razmotrilo šta se može "postići" kažnjavanjem, odnosno osudom počinjenog zločina i odvracanjem od budućih zločina. Pretresno vijeće smatra da kazna mora težiti da dosegne daljnji cilj: preodgoj. Pretresno vijeće primjećuje da se na koncept preodgoja može gledati u širem smislu, te da on može obuhvatiti sve faze krivičnog postupka, a ne samo fazu nakon izricanja osude. Posebno u slučajevima gdje je zločin počinjen na diskriminatornim osnovama, kao u ovom slučaju, postupak suočavanja sa izjavama svjedoka, ako ne i samim svjedocima, može pobuditi - ako ne i ponovo probuditi - toleranciju i razumijevanje za "druge", smanjujući tako vjerovatnoću da bi neki optuženi, ako bi mu se ukazala prilika da ponovo postupi na diskriminatorni način, zbilja to i učinio. Na taj bi se način doprinijelo pomirenju i miru.

94. Da zaključimo, Pretresno vijeće potvrđuje principe kažnjavanja koji se spremno nameću kao promotori vladavine prava i spoznaje da se njihova kršenja neće tolerisati.

C. Faktori koji se uzimaju u obzir kod odmjeravanja kazne

95. Član 24 Statuta i pravilo 101 Pravilnika pružaju okvir u kojem će Pretresno vijeće odrediti kaznu koju će izreći. Ti faktori nisu sveobuhvatni, već pružaju smjernice u naporu da se obezbijedi

¹³⁰ Presuda o žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 48, što potvrđuje i Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185.

¹³¹ Krivični zakon SFRJ (1976.), član 33. *Vidi takođe*, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, objavljen u "Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine", br. 43-98 (1998.), član 38, u kojem su navedene dvije svrhe kažnjavanja: "(1) sprečavanje učinitelja da učini krivična djela i njegov preodgoj; (2) preventivni utjecaj na druge da ne čine krivična djela."

da izrečena kazna bude pravedna i nepristrana.¹³² U faktore koji se uzimaju u obzir spadaju težina krivičnog djela i lične okolnosti osuđenog lica, kao i praksa izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji. Lične okolnosti osuđenog lica obuhvataju otežavajuće i olakšavajuće faktore.

1. Kazne izricane u bivšoj Jugoslaviji

96. U sudskoj praksi Međunarodnog suda uvriježeno je mišljenje da, iako mora uzeti u obzir praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji, Međunarodni sud nije obavezan pridržavati se te prakse.¹³³ Pravilo 101(A) Pravilnika, koje daje ovlašćenje za izricanje doživotne robije, ukazuje na činjenicu da Međunarodni sud nije pod obavezom da primjeni maksimalnu moguću kaznu koju predviđa određeni nacionalni pravni sistem.¹³⁴

97. Kod razmatranja prakse izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji, Pretresno vijeće uzima u obzir historijske i političke okolnosti koje su specifične za regiju, te njihove pravne implikacije. Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije usvojen je 1976. i primjenjivao se kao mjerodavan zakon na cijeloj teritoriji bivše Jugoslavije do 1991. Nakon raspada SFRJ, većina novonastalih država usvojila je vlastite krivične zakone između 1994. i 1998., oslanjajući se u velikoj mjeri na odredbe Krivičnog zakona SFRJ.¹³⁵ U vrijeme relevantno za ovu optužnicu u Bosni i Hercegovini primjenjivao se Krivični zakon SFRJ.

98. Pretresno vijeće uzima u obzir krivična djela i kazne koje su mogle biti izrečene u skladu sa krivičnim zakonom bivše Jugoslavije.¹³⁶ Član 34 Krivičnog zakona SFRJ propisuje tipove kazne koji se mogu izreći, u koje spadaju smrtna kazna i kazna zatvora. Osim toga, član 38 Krivičnog zakona SFRJ propisuje uslove za izricanje kazne zatvora: iako izricanje kazne zatvora duže od 15 godina nije bilo uobičajeno, ta je kazna povećava na najviše 20 godina za krivična djela za koja je propisana smrtna kazna.¹³⁷ U nekim republikama SFRJ smrtna kazna je ukinuta ustavnim

¹³² *Vidi*, član 21(1) Statuta.

¹³³ Presuda o žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 20, Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 418, Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 117 i Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 813. Tužilac tvrdi da se ta praksa kažnjavanja treba koristiti kao smjernica, ali ne kao ograničenje za utvrđivanje odgovarajuće kazne. Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 31.

¹³⁴ Presuda o žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 21.

¹³⁵ Npr. vidi. Kazneni zakon Republike Hrvatske koji je ratificiran 19. septembra 1997. a stupio na snagu 1. januara 1998., Kazneni zakon Republike Makedonije, donesen 23. jula 1996., stupio na snagu 1. novembra 1996. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, objavljen u "Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine", br. 43-98 stupio na snagu 28. novembra 1998. Krivični zakon Republike Srpske objavljen je u "Službenom glasniku" 31. jula 2000. i na osnovu člana 444 stupio je na snagu 1. oktobra 2000.

¹³⁶ Član 34 Krivičnog zakona SFRJ glasi: "Za krivična dela mogu se krivično odgovornim učinocima izreći ove kazne: 1) smrtna kazna; 2) zatvor; 3) novčana kazna; 4) konfiskacija imovine."

¹³⁷ Član 38 Krivičnog zakona SFRJ glasi: "Zatvor: (1) Zatvor ne može biti kraći od petnaest dana niti duži od petnaest godina. (2) Za krivična dela za koja je propisana smrtna kazna sud može izreći zatvor od dvadeset godina. (3) Ako je za krivično delo učinjeno sa umišljajem propisan zatvor u trajanju do petnaest godina, može se za teške oblike tog dela propisati i zatvor do dvadeset godina."

amandmanima 1977. godine, ali Bosna i Hercegovina nije bila među njima.¹³⁸ Pretresno vijeće je ustanovilo da je 1998. godine, kada je Bosna i Hercegovina ukinula smrtnu kaznu, ta kazna zamijenjena kaznom zatvora u trajanju od 20 do 40 godina za najteža krivična djela u Federaciji Bosne i Hercegovine i kaznom doživotnog zatvora u Republici Srpskoj u oktobru 2000.¹³⁹

99. Glava XVI Krivičnog zakona SFRJ odnosi se na “Krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava” i obuhvata zločine počinjene u oružanom sukobu. Za potrebe preispitivanja kazni koje su izricali sudovi u bivšoj Jugoslaviji, i tužilac i odbrana usmjerili su pažnju Pretresnog vijeća na član 142 Krivičnog zakona SFRJ.¹⁴⁰ Član 142 dopušta raspon kazne zatvora od najmanje pet godina do smrtne kazne kao maksimalne kazne za kršenje međunarodnog prava u vrijeme rata i oružanog sukoba.¹⁴¹ Daljnje odredbe bave se određenim zločinima i predviđaju razne kazne.¹⁴²

100. Pretresno vijeće smatra da su odredbe člana 142 Krivičnog zakona SFRJ najbližnije članu 5(h) Statuta Međunarodnog suda, te da najočiglednije odražavaju kažnjivo ponašanje zbog kojeg je

¹³⁸ S obzirom na Statut Međunarodnog suda, tužilac tvrdi da po shvaćanju Međunarodnog suda doživotna kazna zatvora odgovara najstrožoj predviđenoj kazni u bivšoj Jugoslaviji. Tužilac tvrdi da je, kada je Bosna i Hercegovina ukinula smrtnu kaznu 1998., ta kazna zamijenjena kaznom zatvora od 20-40 godina za najteže krivično djelo. Podnesak optužbe o odmjeravanju kazne, paragrafi 34-35. Odbrana tvrdi da maksimalna kazna za najteža krivična djela iznosi 20 godina zatvora, podsjećajući da je u nekim republikama SFRJ, ne i u Bosni i Hercegovini, tu kaznu nakon njenog ukidanja zamijenila kazna zatvora u trajanju od 20 godina. Stoga, odbrana u predmetu *Nikolić* tvrdi da se na Momira Nikolića može primijeniti maksimalna kazna od 20 godina zatvora. Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, paragrafi 16-17.

¹³⁹ Član 38 Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine predviđa dugogodišnju kaznu zatvora od 20 do 40 godina za “...najteže oblike krivičnih djela [...] učinjenih s umišljajem.” Član 32 Krivičnog zakona Republike Srpske, koji je stupio na snagu 1. oktobra 2000., predviđa kaznu doživotnog zatvora kao kaznenu mjeru. Nadalje, član 451 propisuje: “Pravosnažno izrečena kazna do dana stupanja na snagu ovog zakonika postaje kazna doživotnog zatvora.”

¹⁴⁰ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 33, i *Nikolićev* podnesak o odmjeravanju kazne, par. 17. Pretresno vijeće napominje da su obje strane u postupku iznijele tvrdnje o stanju pravne regulative u pogledu odmjeravanja kazne u bivšoj Jugoslaviji, ali da nijedna od strana nije iznijela tvrdnje o stvarnoj “praksi” u pogledu zatvorskih kazni u “sudovima bivše Jugoslavije”, kao što stoji u članu 24(1). Može se tvrditi da bi to bilo uzaludno. *Vidi*, William A. Schabas: “Sentencing by International Tribunals: A Human Rights Approach”, *Duke Journal of Comparative and International Law*, tom 7 (1997.), str. 461.

¹⁴¹ Član 142 Krivičnog zakona SFRJ (“Ratni zločini protiv civilnog stanovništva”) u relevantnom dijelu glasi: “Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi da se prema civilnom stanovništvu vrše ubistva, mučenja, nečovečna postupanja, biološki eksperimenti, nanošenje velikih patnji ili povreda telesnog integriteta ili zdravlja; raseljavanje ili preseljavanje ili prisilno odnarnodnjavanje ili prevođenje na drugu veru; prisiljavanje na prostituciju ili silovanja; primjenjivanje mjera zastrašivanja i terora, uzimanje talaca, kolektivno kažnjavanje, protivzakonito odvođenje u koncentracione logore i druga protivzakonita zatvaranja, lišavanje prava na pravilno i nepristrasno suđenje; prisiljavanje na službu u oružanim snagama neprijateljske sile ili u njenoj obaveštajnoj službi ili administraciji; prisiljavanje na prinudni rad, izgladnjivanje stanovništva, konfiskovanje imovine, pljačkanje imovine stanovništva [...] kazniće se zatvorom najmanje pet godina ili smrtnom kaznom.”

¹⁴² Član 154 Krivičnog zakona SFRJ (“Rasna i druga diskriminacija”) u relevantnom dijelu glasi “(1) Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti ili etničkom poreklu krši osnovna ljudska prava i slobode priznate od strane međunarodne zajednice, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina”. Nadalje, član 145 Krivičnog zakona SFRJ (“Organizovanje grupe i podsticanje na izvršenje genocida i ratnih zločina”) u relevantnom dijelu glasi: “(1) Ko organizuje grupu radi vršenja krivičnih djela iz čl. 141 do 144 ovog zakona, kazniće se zatvorom najmanje pet godina (2) Ko postane pripadnik grupe iz stava 1. ovog člana, kazniće se zatvorom najmanje jednu godinu [...] (4) ko poziva ili podstiče na izvršenje krivičnih djela iz čl. 141 do 144 ovog zakona, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.” Član 141 odnosi se na “genocid”; član 143 odnosi se na “ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika”; a član 144 odnosi se na “ratni zločin protiv ratnih zarobljenika”.

Momir Nikolić osuđen. U bivšoj Jugoslaviji bi za takvo kažnjivo ponašanje mogla biti dosuđena smrtna kazna ili dvadeset godina umjesto smrtne kazne na osnovu diskrecionog prava sudije. Pretresno vijeće je ustanovilo da se, nakon ukidanja smrtne kazne, predviđa kazna dugotrajnog zatvora. Pri odmjeravanju kazne u ovom predmetu Pretresno vijeće uzima u obzir faktore koji se odnose na odmjeravanje kazne u bivšoj Jugoslaviji.

2. Težina krivičnog djela

101. Član 24(2) Statuta propisuje da Pretresno vijeće kod određivanja kazne mora uzeti u obzir težinu krivičnog djela. U Prvostepenoj presudi u predmetu *Kupreškić* kaže se:

“Kazne koje valja izreći moraju odražavati inherentnu težinu krivičnog ponašanja optuženih. Utvrđivanje težine zločina zahtijeva razmatranje osobitih okolnosti predmeta, kao i oblik i stepen sudjelovanja u zločinu.¹⁴³”

102. Žalbeno vijeće podržava mišljenje da je težina krivičnog djela “lakmusov test” kod odmjeravanja odgovarajuće kazne.¹⁴⁴ Nadalje, Žalbeno vijeće je naglasilo da se kazna treba odmjeravati od slučaja do slučaja, te da su stoga konkretne okolnosti predmeta od primarne važnosti.¹⁴⁵

103. Kod ocjenjivanja “težine krivičnog djela,” Pretresno vijeće smatra da je primjereno da se prvo preispita krivično djelo progona u ovom predmetu, kažnjivo ponašanje u osnovi tog krivičnog djela općenito i konkretna uloga Momira Nikolića u njegovom počinjenju. Osim toga, Pretresno vijeće će uzeti u obzir status osoba koje su bile žrtve kažnjivih radnji.

104. Krivično djelo za koje se Momir Nikolić potvrdno izjasnio o krivici je progon, zločin protiv čovječnosti. Za to krivično djelo traži se da počinitelj počini diskriminatorno djelo ili propust kojim se uskraćuje ili krši osnovno pravo priznato međunarodnim običajnim i ugovornim pravom s namjerom da se diskriminira na rasnim, vjerskim ili političkim osnovama.¹⁴⁶ Pored osnovnih uslova

¹⁴³ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 852. Strane su sporazumne da se težina kažnjivog ponašanja smatra najvažnijim faktorom u procesu odmjeravanja kazne i tvrde da takva odluka osim prirode zločina obuhvata i okolnosti u određenom predmetu, u koje spadaju i stepen i oblik učešća optuženih u zločinu. Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne Momiru Nikoliću, par. 9; Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 8.

¹⁴⁴ Drugostepena kazna u predmetu *Aleksovski*, par. 182 i Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731, citat iz Prvostepene presude u predmetu *Čelebići*, par. 1225 s kojim se Vijeće slaže.

¹⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 101, citat iz Prvostepene presude u predmetu *Kupreškić* s kojim se Vijeće slaže, par. 852.

¹⁴⁶ *Vidi npr.*, Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185.

iz člana 5 Statuta, to su traženi elementi kad se radi o zločinima protiv čovječnosti.¹⁴⁷ Međunarodni sud je za mnoga djela i propuste diskriminatornog karaktera utvrdio da predstavljaju progon.¹⁴⁸

105. Pretresno vijeće smatra da se težina zločina progona ne može dovoljno naglasiti: to je zločin koji se može počinuti na različite načine i obuhvata mnogostruka djela.¹⁴⁹ Upravo je užasna diskriminatorna namjera u osnovi ovog zločina protiv čovječnosti ono što ga čini posebno teškim. Pretresno vijeće također podsjeća na zaključak Žalbenog vijeća u vezi sa zločinima protiv čovječnosti općenito:

“Zbog svoje gnusnosti i rasprostranjenosti, oni predstavljaju flagrantne napade na ljudsko dostojanstvo, na sam pojam ljudskosti. Shodno tome, oni pogađaju, ili treba da pogađaju, svakog pripadnika čovječanstva, bez obzira na njegovo državljanstvo, etničku pripadnost i lokaciju.”¹⁵⁰

106. Tužilac tvrdi da se kod utvrđivanja težine zločina moraju uzeti u obzir okolnosti i posljedice zločina.¹⁵¹ Tužilac napominje da je kampanja progona za koju se Momir Nikolić izjasnio krivim bila ogromnih razmjera i obuhvatila zločinački poduhvat da se ubije više od 7.000 muškaraca bosanskih Muslimana i raseli više od 30.000 ljudi. U proljeće 1992. ta kampanja se počela sprovoditi protiv muslimanskih stanovnika iz nekoliko opština u dolini rijeke Drine, uključujući Zvornik, Vlasenicu i Srebrenicu.¹⁵² Tužilac, osim toga, tvrdi da je ta kampanja bila posebno brutalna prije napada na srebreničku enklavu, kojoj je bila uskraćena humanitarna pomoć u vrijeme kada su hrana i zdravstvena njega bile rijetkost,¹⁵³ a prilikom prisilnog premještanja ljudi su morali tražiti sklonište u skladištima i bili su izloženi velikoj vrućini, s malo ili nimalo vode.¹⁵⁴ Tužilac nadalje napominje da su zatvoreni muškarci bili izloženi užasnim uslovima, da su bili zlostavljani i da nisu dobivali nikakvu hranu ili vodu danima prije pogubljenja.¹⁵⁵ Na stratištima poput Orahovca žrtve su ubijane iz vatrenog oružja, zlostavljane dok su umirale i na kraju su umirale u mukama.¹⁵⁶

¹⁴⁷ Ti uslovi su sljedeći: mora postojati napad; djela počinioca moraju biti dio tog napada; napad mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva; napad mora biti rasprostranjen ili sistematski; počinitelj mora znati da njegova djela ulaze u obrazac rasprostranjenih ili sistematskih zločina usmjerenih protiv civilnog stanovništva, te da se njegova djela uklapaju u taj obrazac, Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 85.

¹⁴⁸ Djela za koja je utvrđeno da, *inter alia*, predstavljaju progon obuhvataju ubistvo, zatvaranje, protivpravno zatočenje civila, deportaciju i prisilno premještanje, sveobuhvatno razaranje domova i imovine, razaranje gradova, sela i druge javne ili privatne imovine i pljačkanje imovine, kopanje rovova i korištenje talaca i živih štitova, uništavanje i nanošenje štete vjerskim i obrazovnim institucijama. Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 186 (fusnote izostavljene).

¹⁴⁹ Pretresno vijeće razmatra tvrdnje optužbe iz Podneska o odmjeravanju kazne s kojima se slaže, paragrafi 10-11.

¹⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Erdemović*, "Zajedničko izdvojeno mišljenje sudije McDonald i sudije Vohraha", par. 21.

¹⁵¹ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 13.

¹⁵² Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 14.

¹⁵³ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 14.

¹⁵⁴ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 15.

¹⁵⁵ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 16-17.

¹⁵⁶ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 17.

Iako Pretresno vijeće cijeni to što je tužilac zločine smjestio u kontekst, podsjeća da je Momir Nikolić osuđen za zločine čije je počinjenje počelo 12. jula 1995.

107. Pretresno vijeće je preispitalo dokaze koji se odnose na zločine počinjene nakon pada Srebrenice koje je tužilac izveo u obliku izjava u skladu sa pravilom 92 *bis*.¹⁵⁷ Ti dokazi ilustruju prirodu i težinu zločina i uticaj tih zločina ne samo na određene pojedince, već i na cjelokupnu zajednicu bosanskih Muslimana.

108. Ti dokazi ukazuju na činjenicu da je nakon pada Srebrenice rijeka izbjeglica krenula prema bazi UN-a u Potočarima, da je među njima izbila “panika” i da je opšta situacija bila “haotična”.¹⁵⁸ Dok je opisivao postupak razdvajanja porodica, jedan svjedok je izjavio da je situacija bila “kombinacija scena iz filmova “Sofijin izbor” i “Šindlerova lista”.¹⁵⁹

109. Svjedok I, zemljoradnik i zidar rođen u Srebrenici, proveo je veći dio života u Srebrenici. Dana 11. jula 1995. pobjegao je u Potočare.¹⁶⁰ Svjedok I opisao je atmosferu u Potočarima u noći 12. jula 1995.:

“Tako sam vidio kerova. Bilo je jedno osmero, devetoro. Vučjaci, sa vojskom hodaju između naroda “...” i tako da su kupili neke muškarce, ajde kaže da popričamo, valjda su komšije poznavali, kako je bilo, ne znam ni ja. I tako su malo hodali i da su ih odvodili. Ali kad je bilo predveče onda su već naglo počeli odvoditi. Najednom samo, kad ustaše narod onaj sav zapomaga, zavrišta. Posle nam dokazuju, kaže porodila se neka žena. Kad bilo nekoliko minuta, opet, kroz malo vremena, a ono isto opet. Pa kako je to? Neće se žene stalno porađati! A oni (srpska vojska) su dolazili i odvodili ljude, muškarce, “...“žene da vrište, djeca... i tada vrisak nastaje. A kasnije, do malo vremena, možda petnaestak minuta, moreš vani naroda, tamo čuti jaukanje, urlanje i tako kako nazivate. Pomaganje. Nekad čuješ pucanj. Nekad ne čuješ. Samo se glas stiha. Gotovo. Nema ništa. “...“To je trajalo cijelu noć. Ta nema to! I onda je bivalo isto i ludijeh žena, koji su već poludili tude. Tako i ljudi od samog straha, koji su imali slabije živce i loše zdravlje. Da sam čuo da je, nisam vidio, ali čuo sam da je bilo isto ljudi koji su se sami vješali, od straha.”¹⁶¹

Svjedok I je 13. jula 1995. pokušao sa svojom ženom i kćeri napustiti Potočare, ali je zaustavljen na drugoj barikadi koja je postavljena da bi se odvojili muškarci od žena.¹⁶² On je odveden na autobus sa drugim muškarcima i zatvoren u autobusu u Bratuncu. Nakon što je dva dana proveo zatočen u školi u Bratuncu, bio svjedok teškog zlostavljanja drugih zatočenika i slušao jauke muškaraca koji su izvedeni napolje, nakon kojih bi uslijedili pucnjevi, a zatim tišina, svjedok I je ponovo ukrcan u

¹⁵⁷ *Vidi, supra* fusnotu 46.

¹⁵⁸ Poručnik Leenert Van Duijn bio je pripadnik Holandskog bataljona u Srebrenici u julu 1995. Dokazni predmet optužbe, PS-4, Van Duijn, TK 1748: “Među njima je zavladao panika i strah, i jedan drugog su gurali na vojnike, moje vojnike, vojnike UN-a, koji su ih pokušavali smiriti. Ljudi koji su pali su pregaženi.”

¹⁵⁹ Dokazni predmet tužioca PS-4, Van Duijn, TK . 1748-49.

¹⁶⁰ Dokazni predmet tužioca PS-1, svjedok I, TK

¹⁶¹ Dokazni predmet tužioca PS-1, svjedok I, TK 2370.

¹⁶² Dokazni predmet tužioca PS-1, svjedok I, TK 2371.

autobus i odveden u drugu školu u Pilici. U toku cijelog tog razdoblja zatočenici nisu gotovo uopšte dobivali hranu niti vodu, a premlaćivanja i drugi oblici zlostavljanja bili su česta pojava.¹⁶³

110. Svjedok I je izjavio da su drugog dana muškaricma saopštili da idu za Tuzlu. Nedugo nakon toga, srpski vojnici donijeli su čaršave da bi ih poderali i upotrijebili da njima vežu ruke zatvorenicima: "I ja sam poturio ruke tako da me svežu. Al me čudi što nas vežu kad idemo kao na slobodu za Tuzlu?"¹⁶⁴ Umjesto na slobodu, svjedok I i drugi zatočenici bosanski Muslimani odvedeni su autobusom na vrh jednog brda gdje su čuli pucnjeve iz vatrenog oružja i glasove.¹⁶⁵ Svjedok I opisao je šta je vidio nakon toga: "gledam kako kolona [ljudi] ode stazom i gledam tamo đe su mrtvi. Samo dođoše tamo. Čujem, srpski vojnici da psuju, galame. Rafali samo sasjekoše. To pade odmah na zemlju."¹⁶⁶ Svjedoka I su zatim prisilili da ide istim putem i da se zaustavi između redova leševa. Na ljude u koloni, koji su bili leđima okrenuti svojim dželatima, otvorena je vatra i ljudi su počeli padati na zemlju. Svjedok I je takođe pao na zemlju i ležao među leševima drugih zatočenika dok su kolonu za kolonom muškaraca dovodili na to mjesto i strijeljali.¹⁶⁷ Kada je svjedok I konačno mogao ustati i pogledati okolo, vidio je oko sebe između 1.000 i 1.500 mrtvih ljudi.¹⁶⁸

111. Svjedokinja DD, koja je rođena u Srebrenici, a živjela je u susjednom selu, opisala je svoj život u izbjeglice sa preživjelim sinom u sabirnom centru nakon što su je odvojili od njena dva sina i supruga. Zamoljena da napravi poređenje između svog života prije događaja u Srebrenici i sada izjavila je: "[K]ako bi? Ne bi nikako. Kako bi vi? Eto šta bi rekli! Ispričala sam vam sav život i prijašnji i sadašnji. Što imaš sad na to da...? Što da izvadiš od tog da odvojiš?"¹⁶⁹ Svjedokinja DD izjavila je da ponekad misli da bi bilo bolje da ona i njen sin nisu preživjeli.¹⁷⁰ Kada su je upitali šta misli da se dogodilo s njenim suprugom i dva sina, ona je odgovorila:

"Otkud znam. Ja, kao majka, i sad se nadam. Tako u nadi živim. Sve sama sebe tako...pa će će, bolan, tako biti? Pa ne može tako to biti? Pa, će će to neko živo biće ima tako da... da tako to sve uništi, da sve to pobije, da tako sve to unakazi, da tako... Pa samo zamisli ovog mog najmlađeg sina, one rukice, da ono može one rukice uginuti, da ih više nema, da ih ne gledaš...da beru jagode, da pišu knjigu svoju, da idu u školu, da idu na ekskurziju, da idu...Kako koje jutro osvane kriješ oči, kriješ oči da ne vidiš jutra, kako idu djeca u školu, kako muževi idu na posao, kako se vode za ruke."¹⁷¹

¹⁶³ Dokazni predmet tužioca PS-1, svjedok I, TK 2382-86.

¹⁶⁴ Dokazni predmet tužioca PS-1, svjedok I, TK 2388.

¹⁶⁵ Dokazni predmet tužioca PS-1, svjedok I, TK 2389.

¹⁶⁶ Dokazni predmet tužioca PS-1, svjedok I, TK 2390.

¹⁶⁷ Dokazni predmet tužioca . PS-1, svjedok I, TK 2391-92.

¹⁶⁸ Dokazni predmet tužioca . PS-1, svjedok I, TK 2393.

¹⁶⁹ Dokazni predmet tužioca PS-3, svjedok DD, TK 5760.

¹⁷⁰ Dokazni predmet tužioca PS -3, svjedok DD, TK 5760-61.

¹⁷¹ Dokazni predmet tužioca PS-3, svjedok DD, TK 5761.

112. Svjedokinja DD je nadalje istaknula konkretne posljedice krivičnih djela koja su počinjena nad ženama nakon pada Srebrenice. Kao domaćica i majka četvero djece oslanjala se na muža koji je donosio sve odluke u vezi s porodicom, službenim stvarima i finansijama i “preko domaćina ne možeš ništa”.¹⁷² Svjedokinja DD sada živi u sabirnom centru, nezaposlena je i živi od 140 konvertibilnih maraka koje prima kao muževljevu penziju.

113. Posljedice događaja u Srebrenici na živote pogođenih porodica stvorile su tzv. “srebrenički sindrom”.¹⁷³ Najveći i najstrašniji događaj za preživjele iz Srebrenice je nestanak velikog broja muškaraca, koji je takav da je svaka žena pretrpjela gubitak muža, oca, braće ili daidža/amidža. Pored gubitka brojnih rođaka,¹⁷⁴ mnoge porodice ne znaju istinu o sudbini članova svojih porodica i još uvijek očekuju vijesti.¹⁷⁵ Djeca koja su doživjela odvajanja pate od niza simptoma godinama nakon tih događaja.¹⁷⁶

114. Osim razmjera i posljedica zločina, kod ocjenjivanja težine krivičnog djela Pretresno vijeće mora takođe uzeti u obzir ulogu koju je Momir Nikolić odigrao u počinjenju zločina. Pretresno vijeće će preispitati formalne funkcije Momira Nikolića i stvarne dužnosti koje je obavljao; način na koji je Momir Nikolić obavljao svoje zadatke i dužnosti u toku planiranja, pripreme i izvršenja zločina; i okolnosti u kojima je Momir Nikolić obavljao te zadatke i dužnosti.

115. Žalbeno vijeće smatralo je da izrečena kazna treba biti odraz relativnog značaja uloge optuženog u kontekstu sukoba u bivšoj Jugoslaviji.¹⁷⁷ Žalbeno vijeće je protumačilo da to znači da, čak i ako je optuženi tokom sukoba bio na nižem položaju u sveukupnoj hijerarhiji, iz toga ne proizlazi da će mu se automatski izreći blaga kazna.¹⁷⁸ Žalbeno vijeće je ponovilo da kazna mora odražavati težinu samog krivičnog djela.¹⁷⁹

116. Tužilac tvrdi da je Momir Nikolić počinio zločin progona kao dio udruženog zločinačkog poduhvata sa drugim oficirima VRS-a i srpskim vođama dok je bio na funkciji oficira za

¹⁷² Dokazni predmet tužioca PS-3, svjedok DD, TK 5746-47.

¹⁷³ Dokazni predmet tužioca PS-2, svjedokinja Ibrahimfendić, TK. 5817-18. Teufika Ibrahimfendić je psiholog specijalist za ratnu traumu.

¹⁷⁴ Dokazni predmet tužioca, PS-2, svjedokinja Ibrahimfendić, TK. 5817-18. “Jedna žena s kojom sam radila ima 56 članova muške porodice uže i šire koji su nestali. Oni su nestali u jednom danu.”

¹⁷⁵ Dokazni predmet PS-2, svjedokinja Ibrahimfendić, TK. 5817-18. “Nedostatak istine o preživjelima - i najbrutalnija istina bi za njih bila ljekovitija nego jedno ovako iščekivanje. Ta stalna neizvjesnost o tome šta se desilo sa njihovim najbližima... jer one su na čekanju, one nešto čekaju. One ne mogu da započnu život, da se susretnu sa realnošću smrti osobe koje nema. One se samo sjećaju onog trenutka kad su se pozdravili, onog trenutka kad su zajedno se dogovarali da će se sresti na području koje je sigurno. I to je ono što još uvijek njih vodi. To dovodi do iscrpljivanja, obeshrabrivanja, gubitka volje, bezvrijednosti života.” *Id.*, T. 5818.

¹⁷⁶ Ibrahimfendić, T. 5818-24.

¹⁷⁷ Presuda o kazni u predmetu *Tadić*, par. 55.

¹⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 847.

¹⁷⁹ *Id.*

bezbjednosti i obavještajne poslove na nivou brigade. Dato mu je u zadatak da organizira i pomogne u prisilnom premještanju stanovništva, kao i odvajanju i zatvaranju muškaraca prije njihovog pogubljenja i on je taj zadatak prihvatio uz punu svijest o posljedicama svojih djela.¹⁸⁰

117. Nikolićeva odbrana ne spori tvrdnju da su masakri koji su uslijedili nakon zauzimanja Srebrenice najveći ratni zločin u Evropi nakon Drugog svjetskog rata i da su događaji u julu 1995. tako strašni da se ne daju opisati.¹⁸¹ Odbrana u predmetu Nikolić naglašava, međutim, da bi Pretresno vijeće trebalo uzeti u obzir samo individualnu krivičnu odgovornost Momira Nikolića, što podrazumijeva oblik i stupanj njegovog učestvovanja u zločinima koji su počinjeni, te relativni značaj njegove uloge u kontekstu sukoba u bivšoj Jugoslaviji.¹⁸²

118. Iako Momir Nikolić prihvata odgovornost za svoje ponašanje, odbrana u predmetu Nikolić tvrdi da njegova “uloga nije bila značajna u odnosu na ulogu drugih saučesnika”.¹⁸³ Nadalje, događaji u Srebrenici, iako širokih razmjera, nisu dosegli razmjere planiranja i vođenja šire srpske kampanje, poput kampanje koju su orkestrirale srpske vođe kao Biljana Plavšić.¹⁸⁴ Osim toga, operacije prisilnog premještanja i ubijanja nakon pada Srebrenice mogle su se dogoditi jedino u atmosferi mržnje koju su pokrenule vođe bosanskih Srba, SDS i vlada Republike Srpske.¹⁸⁵

119. Nikolićeva odbrana tvrdi da je Momir Nikolić izvršio zadatke koji su mu bili povjereni i nije učestvovao u samim pogubljenjima.¹⁸⁶ Nikolićeva odbrana je uporedila njegov slučaj sa slučajem Biljane Plavšić, budući da su se oboje izjasnili krivim za progon:

“Kampanja progona u predmetu Plavšić, uključivala je progon bosanskih Muslimana, bosanskih Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva u 37 opština u Bosni i Hercegovini. Kampanja progona u predmetu Nikolić odnosila se samo na srebreničke Muslimane i samo na jednu opštinu, opštinu Srebrenica. U kampanji progona u predmetu Plavšić ubijeno je najmanje 50.000 osoba, a u kampanji u predmetu Nikolić oko 7.000 osoba. Kampanja progona u predmetu Plavšić duže je vremenski trajala, i to od 1. jula 1991. godine pa do 30. decembra 1992. godine, a u predmetu Nikolić od 4. jula 1995. godine do 1 novembra 1995. godine.”¹⁸⁷

120. Nikolićeva odbrana nadalje tvrdi da Momir Nikolić nije bio na položaju komandne odgovornosti i nije učestvovao u planiranju prisilnog uklanjanja muslimanske populacije iz srebreničke enklave; on je “samo” izvršavao zadatke koje su od njega tražili njegovi nadređeni iz

¹⁸⁰ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 19.

¹⁸¹ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 18.

¹⁸² Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 18-19.

¹⁸³ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 20.

¹⁸⁴ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 20-21.

¹⁸⁵ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 22.

¹⁸⁶ Završna riječ Nikolićeve odbrane, pretres o odmjeravanju kazne, 29. oktobar 2003., T. 1657.

¹⁸⁷ Završna riječ Nikolićeve odbrane, pretres o odmjeravanju kazne, 29. oktobar 2003., T. 1653.

Glavnog štaba VRS ili Komande Drinskog korpusa VRS.¹⁸⁸ On je uglavnom učestvovao u koordinaciji i organiziranju transporta žena i djece i odvajanju i zatvaranju muškaraca.¹⁸⁹ Nikolićeva odbrana tvrdi da je Momir Nikolić, doduše, znao za zlostavljanje muškaraca Muslimana i da ga nije spriječio, ali da nije lično učestvovao u takvom ponašanju.¹⁹⁰

(a) Zaključci

121. Pretresno vijeće je kod utvrđivanja težine i prirode krivičnog djela preispitalo dokaze koji su mu predočeni. Pretresno vijeće razmotrilo je svrhu udruženog zločinačkog poduhvata u kojem je Momir Nikolić učestvovao, te njegovu ulogu u pospješivanju tog poduhvata. U Srebrenici su počinjeni zločini ogromne veličine i razmjera čija je težina neupitna. Najmanje 7.000 muškaraca je odvojeno od svojih porodica, ubijeno i pokopano u masovne grobnice. Način na koji su izvršena pogubljenja, kao što je opisao svjedok I, bio je metodičan, a zapanjuje svojom "efikasnošću" i izrazom potpune nečovječnosti. Nadalje, većina stanovnika opštine Srebrenica je deportovana, te su postali izbjeglice. Više od osam godina kasnije, žene, djeca i muškarci koji su preživjeli te stravične događaje i dalje osjećaju posljedice zločina koji su počinjeni poslije pada Srebrenice - mnogi od njih zbog prisilnog premještanja iz svojih domova i dalje žive u izbjeglištvu.

122. Pretresno vijeće je preispitalo zločin progona za koji je Momir Nikolić priznao odgovornost. Pretresno vijeće je bilo šokirano kad je čulo Nikolićevu odbranu kako izjavljuje da je ubijeno "samo" 7.000 muškaraca - "samo" muškaraca Muslimana (u odnosu na ukupan broj nesrba) - iz "samo" jedne opštine. Poređenje ne doprinosi procjeni težine krivičnog djela, a upotreba riječi "samo" u kontekstu broja ubijenih je sramotna.

123. Pretresno vijeće podsjeća na Izjavu o činjenicama na osnovu koje je Momiru Nikoliću izrečena osuda, kao što je ukratko iznijeto gore u Poglavlju II. Pretresno vijeće smatra da Momir Nikolić nije samo "izvršavao naređenja" kao što to odbrana tvrdi. Momir Nikolić je, štaviše, aktivno doprinosio počinjenju zločina. Konkretno, Pretresno vijeće drži da je Momir Nikolić 12. jula u Potočarima "koordinirao" aktivnosti u koje spadaju transport žena i djece u Kladanj i odvajanje i zatvaranje vojno sposobnih muškaraca Muslimana;¹⁹¹ "rukovodio" radom snaga koje su 13. jula bile prisutne u Potočarima;¹⁹² odredio u Bratuncu i njegovoj okolini konkretne lokacije za zatvaranje i pogubljenje muškaraca Muslimana;¹⁹³ i u jesen 1995, koordinirao ekshumaciju i

¹⁸⁸ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 23.

¹⁸⁹ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par 23-24.

¹⁹⁰ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 24.

¹⁹¹ Izjava o činjenicama, par. 6.

¹⁹² Izjava o činjenicama, par. 9.

¹⁹³ Izjava o činjenicama, par. 4.

ponovno sahranjivanje tijela Muslimana.¹⁹⁴ Stoga, Pretresno vijeće mora zaključiti da je Momir Nikolić aktivno i svojevrijedno učestvovao u kriminalnoj operaciji masovnih razmjera koja je uslijedila u danima i mjesecima nakon pada Srebrenice.

124. Pretresno vijeće drži da je kazna u rasponu od 20 godina do doživotne kazne zatvora primjerena samo na osnovu težine zločina koji je Momir Nikolić počinio, njegove uloge i učestvovanja u počinjenju zločina, te uzimajući u obzir praksu odmjeravanja kazni u bivšoj Jugoslaviji i praksu odmjeravanja kazni na ovom Međunarodnom sudu.¹⁹⁵ Pretresno vijeće će sada razmotriti da li u ovom predmetu postoje neke otežavajuće ili olakšavajuće okolnosti, te ako ih ima, njihov eventualni uticaj na odmjeravanje odgovarajuće kazne za Momira Nikolića.

3. Lične okolnosti koje se odnose na Momira Nikolića

125. Žalbeno vijeće zaključuje da budući da ni u Statutu niti u Pravilniku nisu detaljno definisani faktori koje treba uzeti u obzir kod utvrđivanja otežavajućih ili olakšavajućih okolnosti, odluka o tome šta čini te faktore u velikoj mjeri spada u diskreciono pravo Pretresnog vijeća.¹⁹⁶ Pretresno vijeće ima obavezu da kod određivanja kazne uzme u obzir olakšavajuće okolnosti, ali težina koju će pripisati tim dokazima spada u njegovo diskreciono pravo.¹⁹⁷

126. Otežavajuće okolnosti moraju se dokazati van razumne sumnje.¹⁹⁸ Olakšavajuće okolnosti moraju se utvrditi na osnovu ocjenjivanja vjerovatnosti, a ne van razumne sumnje.¹⁹⁹ Neki od faktora koje je Međunarodni sud do danas uzeo u obzir kod odmjeravanja kazne su: priznanje

¹⁹⁴ Izjava o činjenicama, par. 13.

¹⁹⁵ Pretresno vijeće podsjeća na zaključke Žalbenog vijeća u Drugostepenoj presudi u predmetu *Jelisić*, par. 96: "Žalbeno vijeće se slaže s tim da kazna ne bi trebala biti hirovita ili pretjerana, te da se u načelu ona može protumačiti kao hirovita ili pretjerana ukoliko prevazilazi razumne omjere kazni izrečenih u sličnim okolnostima za ista krivična djela." Pretresno vijeće je odabralo sljedeće primjere zbog sličnosti krivičnih djela ili težine. *Vidi npr.* Milomir Stakić osuđen je na kaznu doživotnog zatvora za zločine koji uključuju progon; Radislav Krstić osuđen je na kaznu zatvora od 46 godina za zločine koji uključuju progon (osuda mu je izrečena i po optužbi za genocid, iako su činjenične osnove na osnovu kojih su optužbe podignute slične osnovama u ovom predmetu); Tihomir Blaškić osuđen je na kaznu zatvora od 45 godina za zločine koji uključuju progon; Goran Jelisić osuđen je na 40 godina (iako je osuđen za krivična djela koja nisu progoni); Dragoljub Kunarac osuđen je na 28 godina (iako je osuđen za krivična djela koja nisu progoni); Dario Kordić osuđen je na 25 godina za zločine koji uključuju progon; Zoran Žigić osuđen je na 25 godina za zločine koji uključuju progon; Mlado Radić osuđen je na 20 godina za zločine koji uključuju progon; Mitru Vasiljeviću izrečena je kazna zatvora od 20 godina za zločine koji uključuju progon; Vladimiru Šantiću izrečena je kazna zatvora od 18 godina za zločine koji uključuju progon. Pretresno vijeće priznaje da mnogi od njih nisu osuđeni samo za progone kao zločin protiv čovječnosti već i za druga krivična djela.

¹⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 780.

¹⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 777.

¹⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763, Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 847 i Presuda o kazni u predmetu *Sikirica*, par. 110.

¹⁹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 847, Presuda o kazni u predmetu *Sikirica*, par. 110, i Presuda o kazni u predmetu *Simić*, par. 40.

krivice,²⁰⁰ saradnja sa tužiocem,²⁰¹ kajanje,²⁰² dobrovoljna predaja,²⁰³ dobar karakter,²⁰⁴ ponašanje u PJUN-u²⁰⁵ i porodične okolnosti.²⁰⁶

127. Ta praksa je odraz mjerodavnog prava u bivšoj Jugoslaviji. Opšta pravila za odmjeravanje kazne navedena su u članu 41 (“Opšta pravila o odmeravanju kazne”) Krivičnog zakona SFRJ, koji u relevantnom dijelu propisuje:

“ (1) Sud će učiniocu krivičnog dela odmeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to delo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je delo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je delo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike i njegovo držanje posle učinjenog krivičnog dela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca.”

Član 42 (“Smanjenje kazne”) Krivičnog zakona SFRJ izričito propisuje okolnosti u kojima je moguće izreći manju kaznu od one propisane zakonom. Član 42(2) Krivičnog zakona SFRJ predviđa takvo smanjenje kazne: “kad utvrdi da postoje osobito olakšavajuće okolnosti koje ukazuju da se i sa ublaženom kaznom može postići svrha kažnjavanja.”

128. Član 47 (“Posebno teški slučajevi”) Krivičnog zakona SFRJ u relevantnom dijelu glasi:

“Kad zakon propisuje težu kaznu za osobito teži slučaj određenog krivičnog dela, sud će tu kaznu izreći ako delo predstavlja pojačanu društvenu opasnost zbog toga:....2) što je delo izazvalo naročito teške posledice ili je učinjeno pod drugim osobito otežavajućim okolnostima.”

Ova odredba se odnosi na slučajeve u kojima Krivični zakon SFRJ alternativno propisuje težu kaznu za krivično djelo u konkretnim okolnostima. Dužnost je suda da počinioca kazni težom kaznom kada je takva kazna propisana zakonom. Na primjer, član 146 Krivičnog zakona SFRJ odnosi se na “protivpravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja”. Taj član propisuje strožu kaznu za ubistvo vojnika koji se predao od kazne predviđene za ubistvo izvršeno na svirep način ili ubistvo počinjeno iz koristoljublja.²⁰⁷

²⁰⁰ *Vidi npr.* Presuda o kazni u predmetu *Plavšić*, par. 65, Presuda o kazni u predmetu *Simić*, par. 87, i Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 122. *Vidi takođe*, Presuda o kazni u predmetu *Kambanda*, par. 61.

²⁰¹ Presuda o kazni u predmetu *Todorović*, par. 88.

²⁰² Prva presuda o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 15-17, Presuda o kazni u predmetu *Simić*, par. 94.

²⁰³ Presuda o kazni u predmetu *Simić*, par. 107, Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 430.

²⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 459, Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 519.

²⁰⁵ Presuda o kazni u predmetu *Tadić* (1999.), par. 23-24, Presuda o kazni u predmetu *Simić*, par. 112, i Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 519.

²⁰⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 284, Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 362 i 408, i Presuda o kazni u predmetu *Tadić* (1999.) par. 26.

²⁰⁷ Član 146 Krivičnog zakona SFRJ propisuje: “(1) Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vreme rata ili oružanog sukoba ubije ili rani neprijatelja koji je odložio oružje ili se bezuslovno predao ili nema sredstva za odbranu, kazniće se zatvorom najmanje jednu godinu. (2) Ako je ubistvo iz stava 1. ovog člana izvršeno na svirep ili podmukao način, iz

(a) Otežavajuće okolnosti

129. Pravilom 101(B)(i) Pravilnika od Pretresnog vijeća se traži da kod određivanja kazne preispita sve eventualne otežavajuće okolnosti koje se odnose na krivična djela za koja je optuženom izrečena osuda.

(i) Argumentacija strana

130. Tužilac tvrdi da Pretresno vijeće u ovom predmetu treba da razmotri tri otežavajuća faktora: (i) položaj vlasti Momira Nikolića; (ii) ulogu Momira Nikolića; i (iii) ranjivost žrtava i posebno gnusan karakter zločina.

131. Nikolićeva odbrana tvrdi da ne postoje otežavajuće okolnosti, budući da se otežavajući faktori koje je iznijela optužba podvode pod ukupnu težinu krivičnog djela.²⁰⁸ Nikolićeva odbrana tvrdi da se u drugim predmetima ranjivost žrtava i posebno gnusan karakter zločina mogu uzeti kao otežavajuće okolnosti, ali ih u ovom predmetu treba podvesti pod ukupnu težinu krivičnog djela, kao što je to učinjeno u slučaju Biljane Plavšić.²⁰⁹ Osim toga, Nikolićeva odbrana tvrdi da, premda Pretresno vijeće ima velika diskreciona ovlaštenja kod utvrđivanja otežavajućih i olakšavajućih okolnosti, ipak se samo oni faktori koji se direktno odnose na g. Nikolića mogu uzeti kao otežavajući.²¹⁰

a. Nadređeni položaj i uloga Momira Nikolića

132. Tužilac tvrdi da je Momir Nikolić kao načelnik za bezbjednost i obavještajne poslove imao važan nadređeni položaj u Bratunačkoj brigadi. Rukovodio je vojnom policijom Bratunačke brigade i drugim jedinicama, koje su imale važnu ulogu u premještanju civilnog stanovništva i odvajanju i zatvaranju muškaraca Muslimana.²¹¹ Momir Nikolić je te aktivnosti takođe koordinirao sa drugim nadređenim oficirima. Tužilac tvrdi da bi Momir Nikolić zbog svog čina i položaja trebao snositi značajnu odgovornost za svoje postupke.²¹² Nikolićeva odbrana se ne slaže s tim stanovištem i

koristoljublja ili iz drugih niskih pobuda, ili ako je ubijeno više lica, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina ili smrtnom kaznom.”

²⁰⁸ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 25; Završna riječ Nikolićeve odbrane, pretres o odmjeravanju kazne, 29. oktobar 2003., T. 1650-1651.

²⁰⁹ Završna riječ Nikolićeve odbrane, pretres o odmjeravanju kazne, 29. oktobar 2003., T.1662.

²¹⁰ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 10-11.

²¹¹ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne par. 19 (a) i (b) [*sic*].

²¹² Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 19 (a) [*sic*].

tvrdi da je Momir Nikolić kao načelnik za bezbjednost i obavještajne poslove po dužnosti morao da zajedno sa komandantom jedinice predloži upotrebu vojne policije.²¹³

133. Tužilac tvrdi da nadređeni položaj Momira Nikolića treba uzeti kao otežavajući faktor u skladu sa sudskom praksom Međunarodnog suda, uprkos tome što je imao relativno nizak čin.²¹⁴ Nikolićeva odbrana tvrdi, međutim, da protiv Momira Nikolića nisu podignute optužbe za komandnu odgovornost, te da on nije bio na rukovodećom položaju.²¹⁵ Nikolićeva odbrana nadalje tvrdi da su primjeri iz drugih predmeta koji uključuju rukovodeći položaj a na koje se tužilac poziva različiti od ovog slučaja jer se radi o osobama protiv kojih su podignute optužbe kako za komandnu tako i za individualnu odgovornost.²¹⁶

b. Ranjivost žrtava i posebno gnusan karakter zločina

134. Tužilac tvrdi da su faktori koje Pretresno vijeće treba uzeti u obzir kao otežavajuće faktore posebno gnusan karakter zločina i ranjivost žrtava.²¹⁷ Prisilno premještanje i pogubljenja u ovom predmetu dio su koordinirane operacije koju su vodile snage VRS-a, specijalna policija Minsitarstva unutrašnjih poslova i civilna policija. Tužilac tvrdi da su "žrtve bile bespomoćne žene, djeca i starci ili zarobljeni vojno-[sposobni] muškarci" koji su bili u ranjivom položaju i podvrgnuti neopisivoj gnusnosti.²¹⁸ Nikolićeva odbrana tvrdi da su sva ta krivična djela navedena u Optužnici, što Momir Nikolić ne pobija, te stoga trebaju biti uključeni u ukupnu težinu krivičnog djela.²¹⁹

(ii) Zaključci

135. Pretresno vijeće drži da je Momir Nikolić kao pomoćnik komandanta i načelnik za bezbjednost i obavještajne poslove imao nadređeni položaj. Iako su njegove dužnosti uglavnom uključivale sprovođenje naređenja, a ne njihovo izdavanje, Momir Nikolić je rukovodio vojnom policijom Bratunačke brigade i koordinirao druge jedinice; to je bilo značajno za sprovođenje i izvršenje krivičnih djela u osnovi zločina nakon napada na Srebrenicu. Uloga koju je Nikolić odigrao i funkcije koje je obavljao, premda nije bio na funkciji komandanta, bile su od velike važnosti za ukupnu "operaciju ubijanja" koja je bila u toku. Zbog toga Pretresno vijeće smatra da su njegov položaj i uloga otežavajući faktori.

²¹³ Završna riječ Nikolićeve odbrane, pretres o odmjeravanju kazne, 29. oktobar 2003., T. 1659-1660.

²¹⁴ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 19(b)[sic]- 20.

²¹⁵ Završna riječ Nikolićeve odbrane, pretres o odmjeravanju kazne, 29. oktobar 2003., T. 1659-60.

²¹⁶ Završna riječ Nikolićeve odbrane, pretres o odmjeravanju kazne, T. 1660.

²¹⁷ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, u par. 21-22 poziva se na paragrafe 1262, 1264 i 1268 Prvostepene presude u predmetu *Čelebići* i par. 227 Drugostepene presude u predmetu *Aleksovski*.

²¹⁸ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 21-22.

²¹⁹ Završna riječ Nikolićeve odbrane, pretres o odmjeravanju kazne, 29. oktobar 2003., T. 1660-62.

136. Pretresno vijeće smatra da ukupna težina krivičnog djela o kojoj se već govorilo u tekstu obuhvata posebno gnusan karakter zločina. Stoga je Pretresno vijeće nije uzelo kao otežavajući faktor.

137. Pretresno vijeće posebno prima k znanju ranjivost žrtava u koje su spadale žene, djeca i starci, te zarobljeni muškarci. Svi oni su bili bespomoćni i podvrgnuti okrutnom postupanju od strane svojih tamničara. U toj situaciji, Pretresno vijeće smatra da je to otežavajući faktor u počinjenju zločina.

138. Kao što je gore razmotreno, Pretresno vijeće smatra da usporedba sa zločinima koje su počinili drugi nije primjerena s tim u vezi. Kazna koju je izreklo Pretresno vijeće odnosi se na tešku prirodu zločina koji su počinjeni u Srebrenici i ulogu optuženog u počinjenju tih zločina.

139. Ukratko, Pretresno vijeće smatra da su sljedeće otežavajuće okolnosti dokazane van razumne sumnje: nadređeni položaj i uloga Momira Nikolića; te ranjivost žrtava.

(b) Olakšavajuće okolnosti

140. U pravilu 101 (B)(ii) Pravilnika od Pretresnog vijeća se traži da kod odmjeravanja kazne uzme u obzir “sve olakšavajuće okolnosti uključujući i značajnu saradnju optuženog s tužiocem prije ili poslije izricanja presude.”

(i) Argumentacija strana

141. Tužilac tvrdi da razmatranje olakšavajućih okolnosti ne umanjuje težinu zločina već se odnosi na utvrđivanje kazne.²²⁰ Tužilac u ovom predmetu tvrdi da su olakšavajuće okolnosti koje bi Pretresno vijeće trebalo razmotriti sljedeće: potvrdno izjašnjavanje o krivici, prihvatanje odgovornosti, kajanje, saradnja sa Tužilaštvom i raniji dobar karakter.²²¹ Uz te faktore, Nikolićeva odbrana nadalje navodi da su pitanja kao što je dobrovoljna predaja, ponašanje u PJUN-u i lične prilike olakšavajući faktori, koji Momiru Nikoliću “daju” pravo na bitno smanjenje kazne.²²²

a. Potvrdno izjašnjavanje o krivici i prihvatanje odgovornosti

142. Strane u postupku tvrde da je potvrdno izjašnjavanje o krivici Momira Nikolića od velike važnosti jer doprinosi utvrđivanju istine, što pomaže procesu pomirenja među zajednicama u toj

²²⁰ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 24, citat iz Prvostepene presude u predmetu *Kambanda*, par. 56.

²²¹ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 24.

²²² Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 26.

regiji.²²³ To je prvi put da je neki Srbin priznao krivičnu odgovornost za događaje u Srebrenici, najveću pojedinačnu operaciju ubijanja u Evropi poslije Drugog svjetskog rata. Kao takvo, ono predstavlja “značajan doprinos” utvrđivanju istine o tim događajima, što je sa svoje strane “značajan napor prema uspješnijem pomirenju”.²²⁴ Strane u postupku tvrde da će potvrdno izjašnjavanje o krivici imati ogroman uticaj na ljude u toj regiji kao i na međunarodnu zajednicu. Nikolićeva odbrana nadalje tvrdi da potvrdno izjašnjavanje o krivici ukazuje na poštenje i ohrabruje druge počinioce da slijede primjer.²²⁵

143. Strane u postupku nadalje tvrde da je jedan od razloga što je potvrdno izjašnjavanje o krivici važno za proces pomirenja taj što se radi o prikazu počinjenih zločina koji je dao “insider”,²²⁶ u vrijeme kada vlada Republike Srpske poriče događaje u Srebrenici: to ima historijski značaj.²²⁷

144. Osim toga, strane u postupku tvrde da potvrdno izjašnjavanje o krivici prije početka sudskog postupka treba uzeti u obzir kao faktor ublažavanja kazne budući da svjedočenje svjedoka postaje nepotrebno, te se štede resursi.²²⁸

145. Pretresno vijeće smatra da je potvrdno izjašnjavanje o krivici Momira Nikolića značajno i da može doprinijeti ispunjenju mandata Međunarodnog suda da ponovno uspostavi mir i doprinese pomirenju. Priznavanje zločina počinjenih nad bosanskim Muslimanima 1995. g. - zločina čije su posljedice i danas prisutne - od strane jednog od učesnika u tim zločinima doprinosi utvrđivanju historijskih činjenica.²²⁹ Iako su žrtve tih zločina i članovi porodica ubijenih bili u potpunosti svjesni počinjenih zločina prije nego što se Momir Nikolić potvrdno izjasnio o krivici, nema sumnje da *priznanje* zločina počinjenih nad njima od strane bivšeg pripadnika Vojske Republike Srpske pruža neki oblik razrješenja.²³⁰

²²³ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 26, citat iz Druge presude o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 21 i Presuda o kazni u predmetu *Todorović*, par. 80-81; Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 28; Završna riječ tužioca, pretres o odmjeravanju kazne, 29. oktobar 2003., T. 1646-47.

²²⁴ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 27; Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 28.

²²⁵ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 27.

²²⁶ Završna riječ tužioca, pretres o odmjeravanju kazne, 29. oktobar 2003., T.1650-51.

²²⁷ *Id.*; Završna riječ odbrane, pretres o odmjeravanju kazne, 29. oktobar 2003., T. 1664.

²²⁸ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 25; Završna riječ *Nikolićeve* odbrane, pretres o odmjeravanju kazne, 29. oktobar 2003., T. 1658.

²²⁹ Pretresno vijeće prihvata argument odbrane da potvrdno izjašnjavanje o krivici može doprinijeti sprečavanju revizionizma. *Vidi*, Podnesak Nikolićeve odbrane, par. 28.

²³⁰ *Vidi*, Presudu o kazni u predmetu *Plavšić*, paragrafi 75-77 o svjedočenju dr Alexa Borainea, stručnjaka za pitanja pomirenja i odgovornosti i bivšeg zamjenika predsjedavajućeg južnoafričke Komisije za istinu i pomirenje, o važnosti priznanja i preuzimanja odgovornosti za teške zločine za proces pomirenja.

146. Na pretresu o odmjeraivanju kazne, Pretresno vijeće je saslušalo dva svjedoka iz bošnjačke zajednice, koji su rekli da smatraju da je priznanje krivice od strane g. Nikolića pozitivno.²³¹ Osim toga, odbrana je ponudila na usvajanje članak Emira Suljagića, bosanskog Muslimana iz Srebrenice, kao osobe koja je preživjela, ali izgubila rođake i bliske prijatelje u pogubljenjima u julu 1995. i kao pripadnika zajednice bosanskih Muslimana, koji govori o dojmu koji je na njega ostavilo potvrdno izjašnjavanje o krivici Momira Nikolića.²³² Gospodin Suljagić piše da, iako postoji dosta dokaza na osnovu kojih se može utvrditi šta se dogodilo nakon pada srebreničke enklave, tek “kada je g. Nikolić priznao krivicu, tada sam prvi put čuo da je iko od bosanskih Srba priznao da je do pokolja uopšte došlo”. Gospodin Suljagić piše da većina ljudi u Republici Srpskoj tvrdi da se ubistva nisu nikada dogodila ili da su Muslimani ubijali jedni druge ili da su ubijeni ljudi bili vojnici. On skreće pažnju na izvještaj koji je prošle godine izdala vlada Republike Srpske, u kojem stoji da je ubijeno 2.000 bosanskih Muslimana od kojih su 1.800 bili vojnici. Gospodin Suljagić tvrdi da je detaljno priznanje g. Nikolića “probilo zid poricanja bosanskih Srba”. Gospodin Suljagić piše da, iako priznanje g. Nikolića (i priznanje g. Obrenovića) vjerovatno neće promijeniti mišljenja bosanskih Srba, za njega lično:

“...priznanja su mi donijela najveći osjećaj olakšanja koji sam osjetio od pada Srebrenice 1995. Bila je to potvrda koju sam tražio posljednjih osam godina. Daleko od toga da su ta priznanja isprika, ali predstavljaju početak. Mi bosanski Muslimani više ne moramo dokazivati da smo žrtve. Ubijeni su nam prijatelji i rođaci, očevi i braća i ne moramo više dokazivati da su oni nevine žrtve.”

147. Odbrana je takođe podastrla “otvoreno pismo” sadašnjeg gradonačelnika opštine Srebrenica od 8. oktobra 2003.²³³ U tom pismu gradonačelnik, koji je Bošnjak, poziva vladu Republike Srpske da “prizna zločin koji je srpska vojska počinila u julu 1995. godine nad građanima Srebrenice, zaštićene zone UN-a” kao što je to učinio Momir Nikolić. Gradonačelnik dalje navodi:

“Sam čin priznanja zločina od Momira Nikolića i drugih ne može biti satisfakcija porodicama žrtava genocida, ali jeste ohrabrenje i nada da će konačno istina ugledati svjetlo dana i razotkriti monstruozne planove zločinaca, a zavedene Srbe probuditi i osvijestiti.

Momir Nikolić je prvi oficir srpske Vojske koji je smogao snage i hrabrosti da prizna zločine, te da je u njima i sam učestvovao, nadam se da mu je proradila savjest te stoga ja podržavam njegov postupak priznanja i pozivam i druge da to učine.

Priznanje zločina nad Srebreničanima ima višestruk značaj, kada se zna da to vlast RS zvanično još nije uradila. Vjerujem da će priznanje Momira Nikolića i drugih i to ne samo njihove lične odgovornosti nego razjašnjenje i uloge i drugih iz srpske vojske, kao i zvaničnika iz reda srpskog

²³¹ *Vidi*, svjedok DB, pretres o odmjeraivanju kazne, 27. oktobar 2003., T.1514 (poluzatvorena sjednica); svjedok DA, pretres o odmjeraivanju kazne, 27. oktobar 2003., T. 1523 (poluzatvorena sjednica) (“Priznavanje krivice doprinosi utvrđivanju istine i smanjenju napetosti između različitih etničkih grupa.”).

²³² “Istina u Hagu”, Emir Suljagić, *New York Times*, 1. juni 2003., dokazni predmet odbrane DS-18.

²³³ Dokazni predmet odbrane DS-17.

naroda natjerati i zvanične vlasti RS da napokon priznaju da se u Srebrenici desio zločin koji su počinili pojedinci i grupe iz reda srpskog naroda.

Samo znajući i priznavajući pravu i potpunu istinu o zločinu iz jula 1995. godine, kao i o drugim zločinima u BiH, može se graditi ponovno povjerenje među građanima BiH.”

148. Pretresno vijeće napominje da se Momir Nikolić potvrdno izjasnio o krivici prije početka suđenja; doista, Prvi zajednički prijedlog je podnesen na dan kada je suđenje g. Nikoliću trebalo početi. U isto vrijeme, Pretresno vijeće podsjeća da je potvrdno izjašnjavanje o krivici Momira Nikolića uslijedilo tek nakon sklapanja sporazuma o potvrdnom izjašnjavanju o krivici sa tužiocem. Optuženi uvijek može promijeniti svoje izjašnjavanje o krivici po jednoj ili više optužbi protiv njega, a da ne sklopi nikakav sporazum sa Tužilaštvom.²³⁴ Naravno, u skladu sa Statutom Međunarodnog suda, optuženi ima pravo da se smatra nevinim dok se ne dokaže suprotno, da ima pravično i javno suđenje i da ne bude primoran da prizna krivicu.²³⁵ Osim toga, optuženi nije pod obavezom da, umjesto optužbe, na sebe preuzme teret dokazivanja krivice van razumne sumnje.²³⁶

149. Razmotrivši te faktore, Pretresno vijeće smatra da je potvrdno izjašnjavanje o krivici Momira Nikolića važan faktor kod ublažavanja kazne, uzimajući u obzir njegov doprinos utvrđivanju istine i pomirenju, te zato što je Momir Nikolić prihvatio individualnu krivičnu odgovornost za svoju ulogu u zločinu progona.

150. Pretresno vijeće takođe smatra da je potvrdno izjašnjavanje o krivici Momira Nikolića olakšavajući faktor jer su svjedoci pošteđeni toga da moraju doći i svjedočiti o bolnim i traumatskim događajima. To se posebno cijeni kada se radi o Srebrenici za koju je tužilac podignuo brojne Optužnice, te će se na budućim suđenjima vjerovatno tražiti prisustvo tih svjedoka.

151. Konačno, Pretresno vijeće prima k znanju činjenicu da se drugim optuženima uzelo u obzir to što su se prije početka suđenja ili u ranoj fazi suđenja potvrdno izjasnili o krivici zbog uštede resursa Međunarodnog suda. Obje strane su izjavile da bi taj aspekt potvrdnog izjašnjavanja o krivici trebalo uzeti u obzir kao olakšavajući faktor.²³⁷ Iz gore navedenih razloga,²³⁸ Pretresno vijeće će tom aspektu prednosti potvrdnog izjašnjavanja o krivici pripisati malu težinu.

²³⁴ Pretresno vijeće podsjeća na “Tab B Aneksa” Sporazuma o izjašnjavanju o krivici i objašnjenje g. Nikolića o tome zašto je izmislio da je učestvovao u masakru u skladištu Kravica. *Vidi*, suđenje u predmetu *Blagojević*, 19. septembar 2003., TB. 1595 i 29. septembar 2003., TB. 2133-35, 2145-47.

²³⁵ *Vidi*, član 21 Statuta.

²³⁶ *Vidi*, pravilo 87 Pravilnika. Iako neko pretresno vijeće može smatrati da je potvrdno izjašnjavanje o krivici olakšavajući faktor, ovo Pretresno vijeće stoji na stanovištu da je važno imati na umu da nijedan optuženi neće snositi štetne posljedice zbog toga što je iskoristio svoje pravo da mu se sudi i da tužilac izvede svoje dokaze.

²³⁷ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 25; Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 27.

²³⁸ *Vidi, supra*, par. 67.

b. Saradnja sa Tužilaštvom

152. U pravilu 101 Pravilnika izričito se kaže da je značajna saradnja sa tužiocem olakšavajući faktor. Odbrana u predmetu *Nikolić* tvrdi da je taj faktor od posebne važnosti budući da je to jedini faktor koji je naveden.²³⁹ Ona nadalje tvrdi da je između Momira Nikolića i tužioca došlo do značajne saradnje. Momir Nikolić se u brojnim prilikama sastajao sa predstavnicima Tužilaštva i pružao je detaljne informacije s kojima tužilac prije toga nije bio upoznat.²⁴⁰ Nikolićeva odbrana tvrdi da je od posebne važnosti to što je Momir Nikolić prvi srpski oficir koji surađuje sa tužiocem, s obzirom na činjenicu da vlasti u Republici Srpskoj poriču događaje koji su se odigrali u Srebrenici u julu 1995.²⁴¹ Nikolićeva odbrana tvrdi da je potvrdno izjašnjavanje o krivici Momira Nikolića podstaknulo i da će podsticati druge koji su učestvovali u zločinima da istupe i priznaju odgovornost, što će doprinijeti ispunjenju mandata Međunarodnog suda.²⁴²

Nikolićeva odbrana takođe tvrdi da je Momir Nikolić istinito svjedočio na suđenju u predmetu *Blagojević* i ispunio svoje obaveze iz Izmijenjenog sporazuma o izjašnjavanju o krivici.²⁴³

153. Tužilaštvo se slaže sa tim da je Momir Nikolić u potpunosti surađivao s Tužilaštvom.²⁴⁴ Konkretno, Momir Nikolić je pristao ne samo da svjedoči na suđenjima koja se odnose na Srebrenicu već da surađuje u odnosu na cijeli ratni period²⁴⁵ i “jako se trudio da istinito i potpuno odgovori na postavljena mu pitanja”.²⁴⁶ Osim Nikolićevih početnih netačnih komentara u vezi s ubistvima u skladištu Kravica, koja je naknadno objasnio, tužilac nije upoznat s nekim drugim netačnim izjavama Momira Nikolića.²⁴⁷ Tužilaštvo tvrdi da je svjedočenje Momira Nikolića vjerodostojno i da ga potvrđuju i dokumenti i svjedočenje svjedoka o ofanzivi VRS-a u Srebrenici, ulozi Nikolića u koordinaciji odvajanja, zatvaranja, pogubljenja, zakapanja, te ponovog pokapanja muslimanskih zatvorenika.²⁴⁸

²³⁹ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 30.

²⁴⁰ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 32.

²⁴¹ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 32-33; Završna riječ Nikolićeve odbrane, pretres o odmjeravanju kazne, T.1663-64.

²⁴² Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 34. Nikolićeva odbrana nadalje tvrdi da zbog kompleksnosti i prirode sukoba u bivšoj Jugoslaviji nije moguće naći i kazniti svakog počinioca. U tom kontekstu, kada osobe koje su učestvovala u zločinima prihvata krivicu doprinoseći tako radu istrage, time se pospješuje proces utvrđivanja istine i doprinosi pomirenju u regiji. Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par 31.

²⁴³ Dodatak Nikolićevom podnesku o odmjeravanju kazne, par. 2-3.

²⁴⁴ Dodatni argumenti tužioca, par. 3.

²⁴⁵ Završna riječ tužioca, pretres o odmjeravanju kazne, T.1652-53.

²⁴⁶ Dodatni argumenti tužioca, par. 7.

²⁴⁷ Dodatni argumenti tužioca, par. 7.

²⁴⁸ Dodatni argumenti tužioca, par. 8.

Zaključci

154. Kod donošenja odluke u pogledu oblika i stupnja saradnje Momira Nikolića sa Tužilaštvom, Pretresno vijeće uzelo je u obzir mnoge faktore.

155. Predstavnici Tužilaštva su izjavili da im je Momir Nikolić pomagao i surađivao sa njima, sastajući se sa njima uvijek kada je bilo potrebno i pružajući vrijedne informacije o događajima u Srebrenici i u njenoj okolini.²⁴⁹ Osim toga, pružio je tužiocu informacije o događajima u istočnoj Bosni, što prelazi okvire Izmijenjenog sporazuma o izjašnjavanju o krivici.²⁵⁰ Tužilaštvo je takođe izjavilo da su informacije koje je Momir Nikolić pružio pomogle u otkrivanju masovnih grobnica za koje se prije toga nije znalo.²⁵¹ Pretresno vijeće uzima u obzir te činjenice, a posebno činjenicu da preživjeli članovi porodica i prijatelji sada mogu doći do razrješenja zahvaljujući otkriću novih masovnih grobnica. Pretresno vijeće prima k znanju da tužilac smatra da je Momir Nikolić u potpunosti surađivao.

156. Međutim, na Pretresnom vijeću je da ocijeni kredibilitet Momira Nikolića, što će imati konačni uticaj na vrijednost takve saradnje. Istinitost i tačnost svjedočenja Momira Nikolića na suđenju u predmetu *Blagojević*, te susretljivost s kojom su informacije pružene, od najveće su važnosti za Pretresno vijeće. Pretresno vijeće uzima u obzir brojne primjere kada je Momir Nikolić okolišao i zaključuje da, iako je izrazio spremnost da surađuje, ako se uzmu u obzir njegova funkcija i informacije kojima je raspolagao, nije sa jednakom susretljivošću surađivao u pogledu svih događaja.²⁵² Nadalje, Pretresno vijeće je uzelo u obzir Tab B Izmijenjenog sporazuma o izjašnjavanju o krivici, u kojem je Momir Nikolić priznao da su izjave koje je prije dao netačne, a naročito izjava da je naredio pogubljenje u Sandićima i Kravici, što u stvari nije tačno. Da je Momir Nikolić potpuno iskreno surađivao, svjedočio bi otvorenije u svakom pogledu i iskrenije odgovarao Pretresnom vijeću i pred Pretresnim vijećem. Osim toga, iako uviđa da je g. Nikolić svjedočio o događajima do kojih je došlo prije više od osam godina, Pretresno vijeće je zaključilo da pojedini dijelovi njegovog svjedočenja nisu tako detaljni kao što su mogli biti. To ukazuje na karakter i nedovoljnu iskrenost Momira Nikolića, što je Pretresno vijeće uzelo u obzir kada je davalo opću ocjenu.

²⁴⁹ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 30; Dodatni argumenti tužioca, par 7.

²⁵⁰ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 30; Dodatni argumenti tužioca, par. 4.

²⁵¹ "Dodatak tužioca njegovim dodatnim argumentima od 15. oktobra 2003. u pogledu odmjeravanja kazne Momiru Nikoliću", podnesen 14. novembra 2003. Priložena je izjava šefa istražiteljskog tima Tužilaštva, kojom on potvrđuje da su navodi o postojanju jedne masovne grobnice potvrđeni; još dvije lokacije biće ponovo posjećene u proljeće 2004. u svrhu potvrde navoda.

²⁵² Pretresno vijeće primjećuje, naprimjer, očito nepodudaranje između iskaza Momira Nikolića i pukovnika Frankena u pogledu zahtjeva da Holandski bataljon snosi troškove najma za vojne posmatrače Ujedinjenih nacija (suđenje u predmetu *Blagojević*, svjedok Robert Franken, BT. 1557-1560).

c. Kajanje

157. Strane u postupku tvrde da je Momir Nikolić javno pokazao kajanje time što se potvrdno izjasnio o krivici, a da je kajanje pokazao i na sastancima sa predstavnicima Tužilaštva.²⁵³ Nikolićeva odbrana tvrdi da je Momir Nikolić pokazao iskreno kajanje koje treba uzeti u obzir kao olakšavajuću okolnost,²⁵⁴ kao što je učinjeno u drugim predmetima.²⁵⁵

158. Momir Nikolić je na pretresu o odmjeravanju kazne na kojem je pokazao kajanje i naveo razloge zbog kojih se potvrdno izjasnio o krivici izjavio sljedeće:

“Iskreno želim da pred ovim časnim sudom i javnim mnijenjem, a posebno bošnjačkim, izrazim svoje duboko i iskreno žaljenje i kajanje zbog zločina koji se dogodio i da se izvinim žrtvama, njihovim porodicama i bošnjačkom narodu zbog svog učešća u tom zločinu. Svjestan sam da mrtve ne mogu vratiti, da porodicama svojim priznanjem bol ne mogu ublažiti, ali sam ovim činom želio da doprinesem da se napokon sazna potpuna istina o Srebrenici i njenim žrtvama, da državni organi Republike Srpske i svi pojedinci koji su učestvovali u zločinu slede moj put, priznaju svoje učešće i krivicu, predaju se i odgovaraju za ono što su uradili.

Priznanjem sam želio da pomognem sudu i Tužilaštvu da dođe do potpune istine i da svjedoče, žrtve zločina, njihove majke, braću i sestre ne izlažem novim patnjama i da ih ne podsjećam na tu užasnu tragediju. Ja mislim, časni sude, da moje priznanje predstavlja jedan od značajnih koraka ka izgradnji povjerenja, zajedničkog života u Bosni i Hercegovini i nakon ovog priznanja, kazne koja mi sledi, a kada kaznu izdržim, moja je želja da se vratim u moj rodni grad Bratunac i tamo živim sa svim drugim narodima u miru i slozi kao i prije izbijanja ratnih sukoba.”²⁵⁶

Zaključci

159. Pretresno vijeće je imalo priliku da Momira Nikolića promatra na dvodnevnom pretresu o njegovom izjašnjavanju o krivici, tokom njegovog osmodnevnog svjedočenja na suđenju u predmetu *Blagojević*, te na trodnevnom pretresu o odmjeravanju kazne. Pretresno vijeće je pažljivo proučilo izraze kajanja Momira Nikolića i njegovu ispriku žrtvama, njihovim porodicama i bošnjačkom narodu zbog učešća u zločinu progona.

160. Pretresno vijeće podsjeća na razloge koje je Momir Nikolić naveo kao obrazloženje za svoje potvrdno izjašnjavanje o krivici, te s tim u vezi razloge zašto je Tužilaštvu dao netačne informacije tokom pregovora o izjašnjavanju o krivici.²⁵⁷

²⁵³ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 35; Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par 28.

²⁵⁴ Završna riječ Nikolićeve odbrane, pretres o odmjeravanju kazne, T.1665.

²⁵⁵ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 35, koji se poziva na Presudu o kazni u predmetu *Simić*, par. 92; Presudu o kazni u predmetu *Sikirica*, par. 152; Presudu o kazni u predmetu *Todorović*, par. 89 i Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 775.

²⁵⁶ Pretres o odmjeravanju kazne, T. 1681-1682.

²⁵⁷ Suđenje u predmetu *Blagojević*, 19. septembar 2003., TB. 1595 i 29. septembar 2003., TB. 2133-35, 2145-47. Pretresno vijeće nadalje podsjeća da, iako se Momir Nikolić potvrdno izjasnio o krivici prije nego što je Tužilaštvo na javnom pretresu izvelo bilo kakve dokaze, ipak se tako izjasnio tek godinu dana nakon što mu je optužba u potpunosti objelodanila svoje dokaze protiv njega.

161. Podsjećajući na to da je ocjenjivanje vjerovatnoće standard za olakšavajuće okolnosti, Pretresno vijeće drži da je činjenica da je Momir Nikolić pokazao kajanje olakšavajući faktor, ali tom faktoru ne može pripisati značajnu težinu.

d. Karakter optuženog prije rata

162. Nikolićeva odbrana tvrdi da je Momir Nikolić do izbijanja sukoba živio pošteno i povučeno, te da, dok je radio kao nastavnik u školi, nije među svojim učenicima vršio diskriminaciju na osnovu nacionalne pripadnosti.²⁵⁸ Osim toga, nije bio pristalica ideje “velike Srbije”, nije bio član SDS-a i nije sudjelovao niti na jednom nacionalističkom skupu.²⁵⁹ Treba uzeti u obzir činjenicu da protiv njega ranije nije vođen krivični postupak i da on dosad nije kažnjavao. Nikolićeva odbrana nadalje tvrdi da je Momir Nikolić osoba dobrog karaktera.²⁶⁰ Tužilac prihvata da je prije rata Momir Nikolić bio cijenjeni nastavnik i uvaženi pripadnik društvene zajednice.²⁶¹

163. Dugogodišnji prijatelji i kolege, među kojima i nesrbi svjedočili su na pretresu o odmjeravanju kazne da Momir Nikolić ima prijatelje među pripadnicima različitih nacionalnosti, te da nije vršio diskriminaciju.²⁶² Oni su takođe svjedočili da nije bio pripadnik SDS-a.²⁶³ Učenik Momira Nikolića koji nije Srbin svjedočio je da se družio sa kolegama Bošnjacima te da nije imao diskriminatorni stav prema učenicima koji su bili nesrbi.²⁶⁴

Zaključci

164. Pretresno vijeće na osnovu izvedenih dokaza smatra da Momir Nikolić nije prije rata vršio diskriminaciju, te da je bio uvaženi član zajednice. Pretresno vijeće smatra da je to faktor koji treba uzeti u obzir kod ublažavanja kazne.

e. Bez prilike za dobrovoljnu predaju

165. U sudskoj praksi Međunarodnog suda dobrovoljna predaja se prihvata kao olakšavajuća okolnost, jer je ona pokazatelj saradnje sa Međunarodnim sudom.²⁶⁵ U ovom slučaju, Momir

²⁵⁸ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 41.

²⁵⁹ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 41.

²⁶⁰ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 39. Dokazni predmet odbrane DS-2 je uvjerenje Policijske stanice u Bratuncu od 6. juna 2003., a dokazni predmet odbrane DS-3 je uvjerenje Okružnog suda u Bijeljini od 9. juna 2003., a oba uvjerenja potvrđuju da se protiv njega nije vodio krivični postupak.

²⁶¹ Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne, par. 29.

²⁶² Svjedok Milorad Krsmanović, T. 1491; svjedok Božo Momčilović, T. 1504; svjedok DA, T. 1521.

²⁶³ Svjedok Milorad Krsmanović, T. 1493-1494; svjedok Božo Momčilović, T. 1504; svjedok DA, T. 1522.

²⁶⁴ Svjedok DB, T. 1510-1511.

²⁶⁵ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 37.

Nikolić tvrdi da nije znao da je protiv njega podignuta Optužnica, budući da je bila zapečaćena, te se stoga nije ni mogao dobrovoljno predati.²⁶⁶ To je dodatno potvrdio Milorad Krsmanović koji je svjedočio za njega.²⁶⁷ Iznijeta je tvrdnja da u takvim okolnostima treba uzeti u obzir ponašanje Momira Nikolića prije njegovog hapšenja koje karakterizira saradnja sa tužiocem, te činjenica da nije bilo ni pokušaja bijega niti skrivanja.²⁶⁸

Zaključci

166. Pretresno vijeće prihvaća da Momir Nikolić nije izbjegavao istražitelje Međunarodnog suda, ali ipak ne može donijeti zaključak da bi se Nikolić dobrovoljno predao da je znao za hapšenje koje mu se sprema. Da bi to učinilo, Pretresno vijeće bi se moralo upustiti u nagađanje. Zbog toga Pretresno vijeće neće uzimati u obzir taj faktor.

f. Ponašanje u PJUN-u

167. Nikolićeva odbrana tvrdi da ponašanje osobe u pritvoru treba uzeti u obzir kao olakšavajući faktor.²⁶⁹ U slučaju Momira Nikolića tvrdi se da, s obzirom na njegovo ponašanje u pritvoru, taj faktor treba uzeti u obzir kod ublažavanja kazne.²⁷⁰

Zaključci

168. Momir Nikolić se u pritvoru u PJUN-u, kao i u toku postupka pred Međunarodnim sudom, vladao primjereno. Iako je to uzeto kao olakšavajući faktor u brojnim predmetima pred Međunarodnim sudom, Pretresno vijeće podsjeća da se od svih optuženih očekuje da se, dok su u PJUN-u, primjereno vladaju; suprotno ponašanje može predstavljati otežavajući faktor. Stoga, ovo Pretresno vijeće neće tom faktoru pridati značajnu težinu.

g. Lične okolnosti

169. Nikolićeva odbrana je Pretresnom vijeću iznijela one faktore koji se odnose na lične okolnosti Momira Nikolića za koje smatra da su bitni da ih Pretresno vijeće uzme u obzir kod odmjeravanja odgovarajuće kazne. Momir Nikolić je radio kao nastavnik u Bratuncu, oženjen je i

²⁶⁶ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 38.

²⁶⁷ Milorad Krsmanović, pretres o odmjeravanju kazne, T. 1495.

²⁶⁸ Dokazni predmet odbrane DS1 je izjava istražitelja Tužilaštva o ponašanju Momira Nikolića u toku istrage.

²⁶⁹ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 44 koji se poziva na Presudu o kazni u predmetu *Šimić*, par. 112; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 520, Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 715.

²⁷⁰ *Vidi*, Dodatak Nikolićevom podnesku o odmjeravanju kazne, Tab A-14, "Izvjestaj upravnika PJUN-a o ponašanju Momira Nikolića u pritvoru". Taj izvještaj je usvojen kao dokazni predmet odbrane DS14. U njemu stoji: "Dok je

otac dvojice sinova.²⁷¹ Brinuo se za svoju porodicu, uključujući i njegovu majku koja živi sa njegovom porodicom.²⁷² Otkada je Momir Nikolić uhapšen, troškovi života njegove porodice podmiruju se od nastavničke plate njegove supruge i penzije njegove majke zbog čega je finansijsko stanje u porodici “nategnuto”.²⁷³

Zaključci

170. Podsjećajući na zaključak Žalbenog vijeća u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac*,²⁷⁴ Pretresno vijeće prima k znanju porodične prilike Momira Nikolića. Kod utvrđivanja odgovarajuće težine koju treba pripisati tom faktoru, Pretresno vijeće se pozitivno osvrće na zaključak iz Prvostepene presude u predmetu *Furundžija* u vezi s činjenicom da optuženi u tom predmetu nije prethodno osuđivan i da je otac malog djeteta, s kojim se slaže: “to se može reći i za mnoga druga optužena lica, te se u ovako ozbiljnom slučaju tome ne može dati značajna težina”.²⁷⁵

(ii) Zaključci

171. Ukratko, Pretresno vijeće zaključuje da su sljedeće olakšavajuće okolnosti utvrđene na osnovu ocjenjivanja vjerovatnoće, te je svakoj pripisalo odgovarajuću težinu: potvrdno izjašnjavanje o krivici; saradnja sa Tužilaštvom, kajanje; karakter optuženog prije rata; ponašanje u PJUN-a i lične okolnosti optuženog.

V. ODMJERAVANJE KAZNE

172. U skladu s Izmijenjenim sporazumom o izjašnjavanju o krivici, tužilac je na osnovu pravila 62 *ter* (A)(ii) predložio kaznu u rasponu od 15 do 20 godina. Nikolićeva odbrana se zalaže da se Momiru Nikoliću odmjeri kazna zatvora koja nije veća od deset godina.²⁷⁶ Strane u postupku su s pravom prihvatile činjenicu da, u skladu sa pravilom 62 *ter* (B), s dužnom pažnjom odgovarajući način razmotrilo i prijedlog tužioca i prijedlog odbrane.

boravio u pritvoru, dobro se vladao prema upravi i osoblju jedinice i pridržavao se Pravilnika o pritvoru i uputstava stražara. Sve vrijeme je održavao srdačne odnose sa drugim pritvorenicima.”

²⁷¹ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 40.

²⁷² Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 43.

²⁷³ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 43.

²⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 362., u kojoj je Žalbeno vijeće bilo mišljenja da “[p]orodična situacija u principu predstavlja olakšavajuću okolnost”

²⁷⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 284.

²⁷⁶ Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne, par. 49.

173. Osim toga, Momir Nikolić se izričito odrekao svog prava žalbe zato što je proglašen krivim ili zbog bilo kojeg pitanja koje se odnosi na odmjeravanje kazne “ako izrečena kazna nije veća od raspona koji su predložile strane”.²⁷⁷

A. Zaključci

174. Osnov optužbe za progon za koju se Momir Nikolić potvrdno izjasnio o krivici su neki od najstrašnijih događaja koji su se odigrali u bivšoj Jugoslaviji u toku dugotrajnog rata u toj zemlji, u kojem su stotine hiljada ljudi izgubile živote, a još više ih je raseljeno. Ubistvo i prisilno premještanje na osnovu vjerske i nacionalne pripadnosti su krivična djela u osnovi optužbi protiv Momira Nikolića. Nakon pada Srebrenice, g. Nikolić je sudjelovao u udruženom zločinačkom poduhvatu, koji je za cilj imao ubistvo hiljada muškaraca i prisilno premještanje desetina hiljada Muslimana, zato da bi se taj dio istočne Bosne mogao “očistiti” od nesrba. Nad civilima koji su bili prisiljeni bježati iz zaštićene zone Srebrenica počinjena su ponižavajuća, zastrašujuća i okrutna djela u svim fazama te operacije.

175. Momir Nikolić je prihvatio svoju odgovornost za krivična djela koja je počinio doprinoseći počinjenju tih zločina. On je ponudio tužiocu suradnju. Izrazio je kajanje žrtvama. Potvrdno izjašnjavanje o krivici Momira Nikolića će vjerovatno imati određeni pozitivan uticaj na sve zajednice u bivšoj Jugoslaviji i možda je otvorilo put pomirenju. Pretresno vijeće je uzelo u obzir te faktore kad mu je odmjeravalo primjerenu kaznu.

176. Momir Nikolić je aktivno učestvovao u zločinima koji su počinjeni u Potočarima, Bratuncu i Zvorniku. U tim sudbinskim danima nije pokušao izbjeći svoje službene dužnosti niti se držati po strani; kao što je sam rekao, čini se da je odigrao veoma aktivnu - čak proaktivnu - ulogu kako bi obezbijedio “uspješno” odvijanje operacije.

177. Momir Nikolić je znao za zločine koji su se dogodili nakon pada Srebrenice. Dapače, g. Nikolić je, kako se čini, bio u samoj žiži kažnjivih aktivnosti kako se operacija širila iz Potočara prema Bratuncu i dalje prema Zvorniku. Momir Nikolić bio je prisutan u hotelu “Fontana” na tri sastanka na kojima se raspravljalo i odlučivalo o sudbini muslimanskog stanovništva. Nije imao nikakvih prigovora na ono za što mu je rečeno da je plan: da se muslimanske žene i djeca evakuišu na teritoriju pod muslimanskom kontrolom, te da se muškarci Muslimani odvoje, zatoče i na kraju ubiju. Umjesto da se usprotivi, Momir Nikolić je predložio moguće lokacije za zatvaranje i pogubljenje. Dana 12. jula 1995. Momir Nikolić je bio u Potočarima - svojim je očima vidio kako

²⁷⁷ Izmijenjeni sporazum o izjašnjavanju o krivici, par. 14.

muškarce odvajaju od njihovih porodica; čuo je plač djece koja su gledala kako im odvođe očeve; vidio je strah u očima žena koje su silom ugurali u autobuse, svjesne da je sudbina njihovih očeva, muževa i sinova van njihove kontrole. On je sebe opisao kao koordinatora raznih jedinica koje su bile aktivne u Potočarima, ali nije učinio ništa da zaustavi premlaćivanja, ponižavanja, razdvajanja niti ubijanja.

178. Gospodin Nikolić se 13. jula 1995. vratio u Potočare i, kao što je sam izjavio, uvjerio se da je "sve u redu" - deportacije su se nastavile, kao i razdvajanja. Bio je zauzet organizacijom bezbjednosti za generala Mladića, te je, kada su se sastali, izvijestio da "nema problema". Istog dana, Momir Nikolić je vidio kako kolone zatvorenika sprovode na razne lokacije, gdje ih je čekala smrt. Kasnije te noći, Momir Nikolić bio je prisutan kada su tri druga lica koja su učestvovala u zločinima otvoreno raspravljala o operaciji ubijanja. Razmatrani su komplikovani detalji operacije da bi se olakšalo sprovođenje plana. Momir Nikolić je aktivno učestvovao u sprovođenju plana kako bi se ostvarili ciljevi operacije.

179. Nadalje, u mjesecima nakon pogubljenja, Momir Nikolić je "koordinirao napore da se ekshumiraju i ponovo pokopaju tijela Muslimana". Ta dalja podrška se pokazala korisnom utoliko što su uništeni ključni dokazi - što je spriječilo mnoge porodice da saznaju gdje se nalaze njihovi nestali članovi.

180. Pretresno vijeće je uzelo u obzir zločine koji su počinjeni u julu pa do novembra 1995., za koje je Momir Nikolić osuđen, što je vidljivo iz optužbe za progon, te stepen i oblik učestvovanja Momira Nikolića u počinjenju tih zločina. Pretresno vijeće je svakom otežavajućem i olakšavajućem faktoru pripisalo odgovarajuću težinu. Kao što je stalno naglašavalo i stranama u postupku i Momiru Nikoliću, Pretresno vijeće nije obavezno da se drži njihovih prijedloga u pogledu kazne. Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo podneske svake strane i prijedloge u vezi s visinom kazne. Međutim, Pretresno vijeće je na kraju zaključilo da ne može prihvatiti niti prijedlog odbrane niti prijedlog optužbe u pogledu kazne; nijedna od njih ne bi na odgovarajući način odrazila kažnjivo ponašanje za koje je Momir Nikolić osuđen.

181. Shodno tome, g. Nikolić ima pravo žalbe na kaznu.

B. Vrijeme provedeno u pritvoru računa se kao služenje kazne

182. SFOR je uhapsio Momira Nikolića 1. aprila 2002. Dana 2. aprila 2002. prebačen je u sjedište Međunarodnog suda i do danas je ostao u pritvoru u Pritvorskoj jedinici Ujedinjenih nacija. U skladu s pravilom 101 (C) Pravilnika o postupku o dokazima, Momir Nikolić ima pravo da mu se vrijeme provedeno u pritvoru računa u služenje kazne, što iznosi ukupno 610 dana.

VI. DISPOZITIV

183. Iz gorenavedenih razloga, razmotrivši argumente strana u postupku, dokaze izvedene na pretresu o odmjeraivanju kazne, Statut i Pravilnik, **PRETRESNO VIJEĆE OSUĐUJE** Momira Nikolića na kaznu zatvora od **DVADESET SEDAM godina**. On ima pravo da mu se 610 dana provedenih u pritvoru do dana izricanja ove osuđujuće presude uračuna u izvršenje kazne koju mu je izreklo Pretresno vijeće, kao i dodatno vrijeme koje će provesti u pritvoru čekajući ishod eventualne žalbe na ovu Presudu o kazni.

184. Na osnovu pravila 103 (C) Pravilnika Međunarodnog suda, Momir Nikolić će ostati u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne obave formalnosti vezane za njegovo prebacivanje u državu u kojoj će služiti kaznu.

Sastavljeno na engleskom i francuskom, pri čemu je mjerodavan engleski tekst..

/potpis na originalu/

Liu Daqun,
predsjedavajući

/potpis na originalu/
Volodymyr Vassylenko

/potpis na originalu/
Carmen Maria Argibay

Dana 2. decembra 2003.,
U Haagu
Nizozemska

[pečat Međunarodnog suda]

VII. ANNEX A: GLOSAR

Bratunačka brigada	1. bratunačka laka pješadijska brigada
Dodatak Nikolićevom podnesku o odmjeravanju kazne	<i>Tužilac protiv Momira Nikolića</i> , predmet br. IT-02-60/1-S, Dodatak podnesku optuženog o odmjeravanju kazne, 10. oktobar 2003.
Dokazni predmet odbrane DS-	Dokazni predmeti koje je odbrana predložila, a Pretresno vijeće usvojilo kao dokaze
Druga presuda o kazni u predmetu <i>Erdemović</i>	<i>Tužilac protiv Dražena Erdemovića</i> , predmet br. IT-96-22-T <i>bis</i> , Presuda, 5. mart 1998.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića i drugih</i> , predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Erdemović</i>	<i>Tužilac protiv Dražena Erdemovića</i> , predmet br. IT-96-22-A, Presuda, 7. oktobar 1997.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Jelisić</i>	<i>Tužilac protiv Gorana Jelisića</i> , predmet br. IT-95-10-A, Presuda, 5. juli 2001.
EKLJP	Evropska konvencija o ljudskim pravima, 4. novembar 1950, 213 U.N.T.S. 221.
Izmijenjeni sporazum o izjašnjanju o krivici	Aneks A Zajedničkog prijedloga za razmatranje Izmijenjenog sporazuma o izjašnjanju o krivici između Momira Nikolića i Tužilaštva, 7. maj 2003.
Međunarodni sud, Sud ili MKSJ	Međunarodni sud za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991.
MKSR	Međunarodni krivični sud za krivično gonjenje lica odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande i građana Ruande odgovornih za genocid i druga teška kršenja počinjena na teritoriji susjednih država od 1. januara 1994. do 31. decembra 1994.
MPGPP	Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima od 19. decembra 1966., 999 U.N.T.S. 171.
Odbrana ili Nikolićeva odbrana	Odbrana Momira Nikolića

Optužnica	<i>Tužilac protiv Vidoja Blagojevića, Dragana Obrenovića, Dragana Jokića i Momira Nikolića</i> , predmet br. IT-02-60-PT, Izmijenjena spojena optužnica, 27. maj 2002.
Presuda o kazni u predmetu <i>Banović</i>	<i>Tužilac protiv Predraga Banovića</i> , predmet br. IT-02-65/1-S, 28. oktobar 2003.
Presuda o kazni u predmetu <i>Kambanda</i>	<i>Tužilac protiv Jeana Kambande</i> , predmet br. ICTR-97-23-S, Presuda, 4. septembar 1998.
Prva presuda o kazni u predmetu <i>Erdemović</i>	<i>Tužilac protiv Dražena Erdemovića</i> , predmet br. IT-96-22-T, Presuda o kazni, 29. novembar 1996.
Prvi zajednički prijedlog	Prvi zajednički prijedlog za razmatranje Sporazuma o izjašnjavanju o krivici između Momira Nikolića i Tužilaštva, 6. maj 2003.
Prvobitna optužnica	<i>Tužilac protiv Momira Nikolića</i> , predmet br. IT-02-56-I, od 26. marta 2002. zavedena 28. marta 2002.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Blaškić</i>	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br. IT-95-14-T, 3. mart 2000.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića i drugih</i> , predmet br. IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Furundžija</i>	<i>Tužilac protiv Ante Furundžije</i> , predmet br. IT-95-17/1-T, Presuda, 10. decembar 1998.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kordić</i>	<i>Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-T, Presuda, 26. februar 2001.
Suđenje u predmetu <i>Blagojević</i>	<i>Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i> , predmet br. IT-02-60-T
TB	Transkript suđenja u predmetu <i>Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i> , predmet br. IT-02-60-T
TK	Transkript suđenja u predmetu <i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-T
Ženevske konvencije	Ženevske konvencije I do IV od 12. augusta 1949.

Drugostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-T, Presuda, 15. mart 2002.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-T, presuda, 2. august 2001.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kunarac</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23/1-A, Presuda, 12. juni 2002.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kunarac</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića i drugih</i> , predmet br. IT-95-16-A, Presuda, 23. oktobar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića i drugih</i> , predmet br. IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kvočka</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke i drugih</i> , predmet br. IT-98-30-T, Presuda, 2. novembar 2001.
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
Nikolićev podnesak o odmjeravanju kazne	<i>Tužilac protiv Momira Nikolića</i> , predmet br. IT-02-60/1-S, Podnesak Momira Nikolića o odmjeravanju kazne (djelomično povjerljivo), 14. juli 2003.
Strane u postupku	Obrana i tužilac
Presuda o kazni u predmetu <i>Plavšić</i>	<i>Tužilac protiv Biljane Plavšić</i> , predmet br. IT-00-39&40/1-S, Presuda o kazni, 27. februar 2003.
Optužba ili tužilac	Tužilaštvo
Dokazni predmet optužbe PS-	Dokazni predmeti koje je optužba predložila, a Pretresno vijeće usvojilo kao dokaze

Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne	<i>Tužilac protiv Momira Nikolića</i> , predmet br. IT-02-60/1-S, Podnesak tužioca o odmjeravanju kazne Momiru Nikoliću, 14. juli 2003.
Dodatni argumenti tužioca	<i>Tužilac protiv Momira Nikolića</i> , predmet br. IT-02-60/1-S, Dodatni argumenti tužioca u vezi s odmjeravanjem kazne Momiru Nikoliću, 15. oktobar 2003.
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog suda, IT/32Rev. 28, 17. juli 2003.
SDS	Srpska demokratska stranka
SFOR	Međunarodne stabilizacijske snage
SFRJ ili bivša Jugoslavija	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
Krivični zakon SFRJ	Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, objavljen u Službenom listu SFRJ br. 44, stupio na snagu 1. jula 1977. godine
Drugi zajednički prijedlog	Zajednički prijedlog za razmatranje Izmijenjenog sporazuma o izjašnjanju o krivici između Momira Nikolića i Tužilaštva, 7. maj 2003.
Presuda o kazni u predmetu <i>Sikirica</i>	<i>Tužilac protiv Duška Sikirice i drugih</i> , predmet br. IT-95-8-S, Presuda o kazni, 13. novembar 2001.
Presuda o kazni u predmetu <i>Simić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Simića</i> , predmet br. IT-95-9/2-S, Presuda o kazni, 17. oktobar 2002.
Izjava o činjenicama	Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, Tab A Aneksa A Zajedničkog prijedloga za razmatranje Sporazuma o izjašnjanju o krivici između Momira Nikolića i Tužilaštva
T.	Transkript pretresa u ovom predmetu. Svi brojevi stranica transkripta koji se navode su iz neslužbene, neispravljene verzije transkripta. Zbog toga su moguće manje razlike u paginaciji između njih i konačne verzije transkripta.
Presuda o žalbi na kaznu u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-A i IT-94-1A <i>bis</i> , Presuda o žalbi na kaznu, 26. januar 2000.

Presuda o kazni u predmetu <i>Tadić</i> (1997.)	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-T, Presuda o kazni, 14. juli 1997.
Presuda o kazni u predmetu <i>Tadić</i> (1999.)	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-Tbis, Presuda o kazni, 11. novembar 1999.
Presuda o kazni u predmetu <i>Todorović</i>	<i>Tužilac protiv Stevana Todorovića</i> , predmet br. IT-95-9/1-S, Presuda o kazni, 31. juli 2001.
Transkript iskaza svjedoka	Svjedočenje svjedoka koji je dao iskaz u drugom predmetu Međunarodnog suda i koji je odlukom Pretresnog vijeća uvršten u spis ovog predmeta
Pretresno vijeće	Sekcija A Pretresnog vijeća I Međunarodnog suda
UDLJP	Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 10. decembar 1948. G.A.Res.217A(III), U.N. Doc. A/810 (1948).
PJUN	Pritvorska jedinica Ujedinjenih nacija
UNPROFOR	Zaštitne snage Ujedinjenih nacija
Prvostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br. IT-98-32-T, Presuda, 2. novembar 2002.
VRS	Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine/Republike Srpske
Zvornička brigada	1. zvornička pješadijska brigada

VIII. ANEKS B: IZJAŠNENJE O ČINJENICAMA I PRIHVATANJE KRIVICE

Izjašnjenje o činjenicama i prihvatanje krivice

(“Tab A” “Aneksa A” “Zajedničkog prijedloga za razmatranje Sporazuma o izjašnjavanju o krivici između Momira Nikolića i Tužilaštva”)

1.

Kao načelniku za obavještajne poslove i bezbjednost Bratunačke brigade, a i iz mojih ličnih saznanja i učešća, poznato mi je sljedeće:

Namjera snaga VRS-a u toku napada na srebreničku enklavu i njenog osvajanja od strane snaga VRS-a u julu 1995. godine bila je da se prouzroči prisilno premještanje cjelokupnog muslimanskog stanovništva iz Srebrenice na teritoriju pod kontrolom Muslimana.

2.

Dana 11. jula 1995. godine snage VRS-a su osvojile i zauzele grad Srebrenicu, izazvavši time odlazak muslimanskog stanovništva u bazu nizozemskih snaga Ujedinjenih nacija u Potočarima. Tokom tog dana i večeri primao sam obavještajne izvještaje u kojima je bila navedena procjena da se među stanovništvom okupljenim kod nizozemske baze, među ženama i djecom nalazi i 1000-2000 vojno sposobnih muškaraca. Ovu informaciju sam dobio od oficira za obavještajne poslove Drugog pješadijskog bataljona Bratunačke brigade. Napisao sam izvještaj u kojem sam hronološki naveo sve relevantne obavještajne i bezbjednosne informacije od tog dana, uključujući i procjenu o 1000-2000 vojno sposobnih muslimanskih muškaraca u Potočarima, i proslijedio ga svojoj komandi i oficirima za obavještajne poslove i bezbjednost Drinskog korpusa za koje sam znao da se nalaze u hotelu “Fontana” u Bratuncu.

3.

Kasnije iste večeri bio sam na dva sastanka u hotelu “Fontana” u Bratuncu. Prvi sastanak je održan u 20:00 časova, a prisustvovali su mu general Ratko Mladić, general Milenko Živanović, pukovnik Radislav Janković i tri oficira Nizozemskog bataljona među kojima i komandant Nizozemaca, pukovnik Karremans. Na prvom sastanku, general Mladić je prijetio nizozemskim oficirima i zastrašivao ih, što se može vidjeti na dijelovima video-snimka tog sastanka koji se nalaze u posjedu tužioca. Drugi sastanak je održan u 22:00 časa u hotelu “Fontana”, a prisustvovali su mu general Ratko Mladić, general Radislav Krstić, pukovnik Karremans, predstavnik Muslimana koji se zvao Nesib Mandžić, ja i drugo vojno osoblje VRS-a. Na tom sastanku general Mladić je prijetio prisutnim nizozemskim oficirima i Nesibu Mandžiću i zastrašivao ih, što se takođe može vidjeti na dijelovima video-snimka ovog sastanka u posjedu tužioca. U jednom momentu u toku ovog sastanka, general Mladić je gospodinu Mandžiću rekao da želi da se muslimanska vojska preda i da je budućnost njegovog naroda u njegovim (Mandžićevim) rukama, te da mogu birati hoće li opstati ili nestati. Poslije ovog sastanka sam nizozemske oficire i gospodina Mandžića otpratio nazad u Potočare. Te večeri nisam ponovno odlazio u hotel “Fontana”, nego sam se vratio u komandu Bratunačke brigade i otišao na spavanje.

4.

Ujutro 12. jula 1995. godine snage VRS-a, uključujući dijelove Bratunačke brigade, ušle su u Potočare i zauzele sâmo mjesto i prostor oko kruga baze Nizozemskog bataljona UN-a. Zakazan je i treći sastanak u hotelu "Fontana", za 10:00 časova, sa istim učesnicima.

Ujutro 12. jula, prije gorepomenutog sastanka, ispred hotela "Fontana" sastao sam se sa potpukovnikom Vujadinom Popovićem, načelnikom bezbjednosti Drinskog korpusa, i potpukovnikom Kosorićem, načelnikom za obavještajne poslove Drinskog korpusa. Tom prilikom potpukovnik Popović mi je rekao da će sve muslimanske žene i djeca koji se nalaze u Potočarima biti odvezeni iz Potočara u pravcu teritorije pod muslimanskom kontrolom u blizini Kladnja, a da će vojno sposobni muškarci koji se nalaze u masi muslimanskih civila biti izdvojeni, privremeno pritvoreni u Bratuncu i ubrzo nakon toga pobijeni. Rečeno mi je da je moj zadatak da pomognem koordinirati i organizovati ovu operaciju. Potpukovnik Kosorić je ponovio ovu informaciju, te smo prodiskutovali lokacije pogodne za pritvor muslimanskih muškaraca prije pogubljenja. Ja sam naznačio nekoliko konkretnih lokacija: staru osnovnu školu, školu "Vuk Karadžić" (uključujući njenu fiskulturnu salu), staru zgradu srednjoškolskog centra "Đuro Pucar Stari" i hangar (udaljen 50 metara od te zgrade srednjoškolskog centra). Potpukovnici Popović i Kosorić sa mnom su razgovarali o mjestima pogubljenja privremeno pritvorenih muslimanskih muškaraca u Bratuncu te smo prodiskutovali dvije lokacije van grada Bratunca. To su bili: državno preduzeće "Ciglane" i rudnik "Sase" u Sasama.

5.

Nakon razgovora sa potpukovnicima Popovićem i Kosorićem, čekao sam kod hotela "Fontana". Nakon trećeg sastanka pukovnik Janković je izašao iz hotela "Fontana" i rekao mi da koordiniram transport svih žena i djece i izdvajanje vojno sposobnih muslimanskih muškaraca. On tom prilikom nije pominjao ubijanje muslimanskih muškaraca.

Nedugo zatim, na prostor ispred hotela "Fontana" gdje sam stajao sa potpukovnikom Kosorićem, došla su dva nizozemska oficira i pitala nas kakav je plan za prijevoz muslimanskog stanovništva. Tim nizozemskim oficirima sam rekao da se vrate u Potočare jer će uskoro početi pristizati autobusi za prijevoz ljudi prema Kladnju.

6.

Većinu dana 12. jula proveo sam u Potočarima koordinirajući i radeći sa Duškom Jevićem, komandantom specijalnih policijskih snaga MUP-a, i sa sljedećim drugim vojnim jedinicama i jedinicama MUP-a: vojnim policajcima iz Drinskog korpusa pod komandom majora Petrovića; pripadnicima "Vukova sa Drine" iz Zvorničke brigade; dijelovima 10. diverzantskog odreda; dijelovima vojne policije 65. zaštitnog puka; 2. i 3. pješadijskim bataljonom Bratunačke brigade, vojnom policijom Bratunačke brigade i civilnom policijom sa njemačkim ovčarima. U sadejstvu sa ovim jedinicama, koordinirao sam i nadzirao transport žena i djece za Kladanj, te izdvajanje i pritvaranje vojno sposobnih muslimanskih muškaraca.

Tokom tog dana, u Potočarima, snage VRS-a i MUP-a su zastrašivale i zlostavljale muslimansko stanovništvo da bi ljude natjerale da se ukrcaju u autobuse i kamione za Kladanj. U prvim konvojima koji su napustili Potočare u autobusima je ostavljeno nekoliko muškaraca, iz propagandnih razloga. To je upriličeno za nizozemske vojnike i srpske televizijske kamere, ali te su muškarce kasnije izdvojili na kontrolnim punktovima, prije nego što su mogli stići do Kladnja. U toku 12. jula snage VRS-a su zlostavljale i fizički napadale mnoge Muslimane, muškarce i žene, koji su se okupili oko nizozemske baze u Potočarima.

Ja lično znao sam za te postupke, no nisam učinio ništa da ih zaustavim niti da snage pod mojim nadzorom spriječim u vršenju tih nedjela. Čuo sam i da su neki muslimanski muškarci odvedeni na mjesta na osami oko Potočara i tamo ubijeni.

Te večeri, između 18:00 i 21:00 časa, o ovim nedjelima sam podnio i usmeni izvještaj svom komandantu, pukovniku Vidoju Blagojeviću. Govorio sam i o operaciji transporta žena i djece u Kladanj i izdvajanja, pritvaranja i ubijanja vojno sposobnih muslimanskih muškaraca u Potočarima. Bilo mi je jasno da je pukovnik Blagojević u potpunosti upoznat s operacijom transporta i ubijanja, i da od mene očekuje da nastavim vršiti dužnosti vezane za te operacije koje sam bio započeo tog jutra. Tom prilikom smo bili sami u kancelariji. U operativnoj sali sam razgovarao i sa drugim oficirima iz štaba Bratunačke brigade, npr. sa Trišićem, Mičićem i Pajićem. Neslužbeno smo razgovarali o ovim nedjelima, o izdvajanjima i evakuaciji. Oni nisu izrazili nikakvu zabrinutost. Tom prilikom nismo razgovarali o operaciji ubijanja.

7.

Tokom 11. i 12. jula primio sam obavještajne izvještaje da se većina vojno sposobnih muškaraca iz Srebrenice okupila kod sela Jaglići i u dugačkoj koloni krenula prema muslimanskoj teritoriji, krećući se jednim poznatim pravcem kroz minska polja na borbenoj liniji prema Konjević Polju.

U toku 12. jula i u ranim jutarnjim časovima 13. jula iz obavještajnih izvještaja i drugih informacija saznao sam da snage VRS-a i MUP-a zarobljavaju veliki broj muslimanskih muškaraca na području između Ravnog Buljima, Nove Kasabe i Konjević Polja.

8.

Te večeri (12. jula) bio sam dežurni oficir, no kako sam bio iscrpljen, negdje oko 03:00 časa 13. jula nazvao sam Mirka Jankovića da me zamijeni na dužnosti. Otišao sam u svoj stan u gradu i odspavao nekoliko sati. Na dužnost u štab Bratunačke brigade sam se vratio oko 07:00 časova 13. jula.

Oko 09:30 časova toga jutra održan je jedan sastanak u štabu Bratunačke brigade. Prisustvovali su general Mladić, pukovnik Vasić, potpukovnik Popović i general Krstić. Ne znam o čemu se razgovaralo jer nisam bio na ovom sastanku. Oko 10-15 minuta po završetku sastanka razgovarao sam sa svojim komandantom, pukovnikom Blagojevićem, u njegovoj kancelariji. Pukovnik Blagojević mi je dao zadatak da nastavim s operacijom transporta žena i djece iz Potočara u Kladanj i izdvajanja i pritvaranja vojno sposobnih muslimanskih muškaraca.

9.

Moj prvi zadatak tog dana (13. jula) bio je da odem u Potočare i provjerim kako napreduju transport, izdvajanje muslimanskih muškaraca i drugi zadaci. Ustanovio sam da sve ide po planu. Rukovodio sam radom jedinica prisutnih u Potočarima.

Dok sam bio u Potočarima, vidio sam Duška Jevtića i rekao mu da svojim jedinicama koje su se nalazile na cesti Bratunac - Konjević Polje prenese naređenje da se svi Muslimani uhvaćeni na toj cesti prevezu u Bratunac. Zatim sam otišao iz Potočara i vratio se u štab Bratunačke brigade. Prema mojim informacijama, koje sam dobio od pripadnika vojne policije Bratunačke brigade, general Mladić je toga dana namjeravao da prođe cestom Bratunac - Konjević Polje, a moj zadatak je bio da provjerim bezbjednost i prohodnost te ceste.

Cestom Bratunac - Konjević Polje vozio sam se sa jednim vojnim policajcem u motornom vozilu marke "Volkswagen Golf".

Putem sam duž ceste vidio snage MUP-a. U Sandićima sam vidio snage MUP-a sa teškim naoružanjem. U tom momentu je na poljani u Sandićima bilo oko 80-100 zarobljenika.

U Konjević Polje sam stigao oko 12:30 časova tog dana. Na raskršću je bio kontrolni punkt civilne policije. Sjedio sam u jednoj spaljenoj kući i čekao da prođe general Mladić.

Osim mene, u toj kući je bilo pet-šest zarobljenih Muslimana.

Dok sam bio u Konjević Polju, u jednoj zgradi koju je koristio 5. inženjerski bataljon Drinskog korpusa u Konjević Polju vidio sam desetak zarobljenika.

Na kontrolnom punktu sam vidio policiju iz Bratunca i vojnike koje nisam prepoznao. Tamo sam vidio i Nenada Deronjića i Mirka Perića. Kada sam stigao u Konjević Polje, stupio sam u kontakt sa starješinama iz MUP-a i dao im uputstvo da muslimanske zarobljenike treba pritvoriti i da će kasnije u toku dana prebačeni u Bratunac.

U Konjević Polju sam proveo otprilike 45 minuta prije nego što je stigao general Mladić. Stigao je automobilom iz pravca Bratunca i zaustavio se na raskršću u Konjević Polju. Izašao je iz vozila i sreli smo se na sredini ceste. Raportirao sam mu da nema problema. Pogledao je naokolo i vidio zarobljenike. Neki od zarobljenika su ga pitali šta će biti s njima, na šta je on odgovorio da će ih sve odvesti odatle, da neka ne brinu.

Nakon što je Mladić otišao, jednog zarobljenika, Rešida Sinanovića, odvezao sam svojim kolima u Bratunac. Sinanović je bio važan zarobljenik jer se nalazio na spisku ratnih zločinaca, a prije je bio načelnik policije u Bratuncu. Na povratku u Bratunac sam vidio velike kolone zarobljenih muškaraca, otprilike oko 500 ljudi, koje su vodili prema Konjević Polju. Dalje sam putem vidio još jednu kolonu zarobljenika koju su vodili prema Sandićima. Dok sam prolazio cestom pored skladišta u Kravici zapazio sam nekoliko vojnika, ali ništa drugo. Sinanovića sam predao vojnoj policiji u štabu Bratunačke brigade, tačnije, pravniku Zlatanu Čelanoviću.

Zatim sam otišao u zgradu vojne policije Bratunačke brigade i sastao se sa Mirkom Jankovićem, komandrom voda vojne policije iz Bratunca, i pripadnikom vojne policije Miletom Petrovićem. Janković je znao upravljati jednim od otetih nizozemskih transportera i onda smo se on, Petrović i ja odvezli cestom Bratunac - Konjević Polje. Mile Petrović je sjedio na transporteru i megafonom pozivao muslimanske muškarce da se predaju. Bilo je jasno da su se neki već u tom momentu predali. Odmah nakon što smo prošli Sandiće, zaustavili smo transporter kada nam se predalo oko šest Muslimana. Transporterom smo ih odvezli u Konjević Polje. Kad smo stigli, Miletu i Mirku sam rekao da odvedu zarobljenike i stave ih zajedno s oko 250 zarobljenika koje su tamo već držali. Otišao sam u onu kuću u kojoj sam ranije sjedio. U toj kući su držali oko 30 muslimanskih muškaraca. Tada sam iz blizine čuo dva rafala iz vatrenog oružja. Desetak minuta kasnije prišao mi je Mile Petrović i rekao: "Šefe, upravo sam osvetio brata... Pobio sam ih". Mislio je na onih šest zarobljenika koji su nam se malo prije predali. Rekao je da ih je pogubio dolje na rijeci, iza jedne žute zgrade. Na tom mjestu je sada izgrađena benzinska pumpa.

Mirko se odvezao transporterom u pravcu Zvornika. Mi smo ostali u Konjević Polju dvadesetak minuta, a kad se Janković vratio s transporterom, krenuli smo u Bratunac.

Vidio sam da Janković ima njemačke marke i pitao sam ga odakle mu taj novac. Rekao je da ga je dobio od nekih pripadnika specijalne policije koji su se nalazili duž ceste.

Na povratku u Bratunac sam vidio mnogo zarobljenika kako ih u stroju vode u oba pravca. Vidio sam i leševe kako leže uz cestu u blizini Pervana i Lolića. Na više mjesta sam vidio otprilike po tri leša. U Sandićima sam vidio oko 10-15 leševa i veliku masu zarobljenika na poljani.

Na povratku u Bratunac provezli smo se pored skladišta u Kravici i vidio sam tamo neke vojnike, ali nijednog muslimanskog zarobljenika. Sutradan sam čuo da se tamo desio incident u kojem je jedan zarobljenik ubio jednog pripadnika MUP-a. Raspitao sam se o incidentu i ustanovio da su se

nakon ubistva tog pojedinca iz MUP-a prisutni pripadnici snaga MUP-a razbjesnili i počeli likvidirati zarobljenike koje su tamo držali.

Ustanovio sam da su među onima koji su učestvovali u ovim ubistvima bili: Nikola Popović iz Kravice, koji je pripadao vojnoj policiji Bratunačke brigade;

Milovan Matić, koji je pripadao 1. pješadijskom bataljonu Bratunačke brigade;

Ilija Nikolić, koji je pripadao 1. pješadijskom bataljonu Bratunačke brigade;

Rašo Milanović, komandir policijske jedinice u Kravici.

Takođe sam saznao da je Jovan Nikolić, direktor skladišta, bio svjedok ovog pogubljenja. Nadalje, saznao sam da su ubrzo nakon egzekucija 13. jula dovezene mašine iz Zvornika i Bratunca kako bi se tijela zakopala. O tome što sam saznao, dan ili dva nakon tog događaja sam obavijestio pukovnika Vidoja Blagojevića.

Dok su bili pritvoreni u Potočarima i oko Bratunca, muslimanski muškarci nisu dobili nikakvu hranu niti medicinsku pomoć, a dobili su tek toliko vode da ostanu živi do momenta kada će ih odvesti u Zvornik.

10.

Uveče 13. jula sam večerao u štabu Bratunačke brigade kada su me nazvali iz centra veze da se javim direktno pukovniku Beari u centru Bratunca. Otišao sam do centra i našao se sa pukovnikom Bearom oko 20:30 časova. Pukovnik Beara mi je naredio da odem u Zvorničku brigadu i da Dragu Nikolića, oficira za bezbjednost Zvorničke brigade, informišem da u Bratuncu drže hiljade muslimanskih zarobljenika i da će ih te večeri poslati u Zvornik. Pukovnik Beara mi je takođe rekao da zarobljene Muslimane treba pritvoriti na području Zvornika i pogubiti ih. Iz Bratunca sam se preko Konjević Polja odvezao u Zvornik, sam, a u štab Zvorničke brigade sam stigao otprilike u 21:45 časova. Otišao sam do dežurnog i tražio da se vidim sa Dragom Nikolićem. U sobi dežurnog me dočekao čovjek za kojeg mislim da je bio iz odjela za obavještajne poslove brigade i kojem sam objasnio da se moram vidjeti sa Dragom Nikolićem. Rekao mi je da je Drago Nikolić na isturenom komandnom mjestu (IKM) i dao mi je jednog vojnog policajca kao pratnju do IKM-a. Ja sam onda sa tim vojnim policajcem otišao iz štaba Zvorničke brigade na taj IKM. Vožnja od štaba Zvorničke brigade do IKM-a potrajala je gotovo 45 minuta, po vrlo lošem putu. Sastao sam se sa Dragom Nikolićem i objasnio mu šta mi je rekao pukovnik Beara. Drago Nikolić mi je rekao da će to prenijeti svojoj komandi. Na IKM-u sam se zadržao oko deset minuta, a onda sam se odvezao nazad u štab Zvorničke brigade, gdje sam vojnog policajca ostavio na kapiji. Krenuo sam nazad u Bratunac preko Konjević Polja. Na povratku u Bratunac, u Kušlatu, prošao sam pored nekoliko autobusa sa zarobljenicima koji su bili na putu za Zvornik. Poslije sam ustanovio da je još jedan konvoj otišao za Zvornik cestom koja vodi prema Zvorniku uz Drinu.

Vratio sam se u Bratunac oko ponoći i podnio izvještaj pukovniku Beari u hotelu "Fontana". Rekao sam mu da sam se sastao s Dragom Nikolićem i da sam mu prenio njegova (Bearina) naređenja.

U to vrijeme Bratunac je bio prepun muslimanskih zarobljenika koje su dovodili sa ceste Milići – Bratunac. Bilo je kasno uveče, a nije bilo dovoljno vozila da se ovi zarobljenici prevezu u Zvornik. To je stvaralo jednu vrlo nestabilnu situaciju u gradu u Bratuncu. Kako bi se ta situacija riješila, pukovnik Beara, M. Deronjić (civilni povjerenik kojeg je Karadžić zadužio za pitanje muslimanskih civila), Dragomir Vasić i ja sastali smo se u prostorijama SDS-a u Bratuncu. Deronjić se bojavao da zarobljenici predstavljaju prijetnju bezbjednosti u gradu i nije htio da se ubijanje ovih zarobljenika vrši u Bratuncu i u njegovoj okolini. Na sastanku se otvoreno razgovaralo o operaciji ubijanja i svi učesnici su napomenuli da su podnosili izvještaje svojim nadređenim komandama. Diskutovalo se i o logistici, transportu i bezbjednosnoj podršci. Na sastanku je odlučeno je da će muslimanske

muškarce u Bratuncu i njegovoj okolini i dalje čuvati dijelovi vojne policije Bratunačke brigade, razne civilne snage MUP-a i naoružani dobrovoljci iz Bratunca. Sastanak je završio 14. jula u 00:30 časova i ja sam se vratio u štab Bratunačke brigade gdje sam svog komandanta, pukovnika Blagojevića, obavijestio o svom boravku u Zvorniku i o uputstvima koja sam dobio od pukovnika Beare, te o tome da će svi zarobljenici biti prebačeni u Zvornik gdje će biti pritvoreni i pobijeni. Prihvatio je što sam rekao i nije me dalje ništa pitao. Informisao sam ga i o sastanku koji se održao u prostorijama SDS-a te večeri.

11.

Velika većina muslimanskih muškaraca iz Bratunca je prevezena u Zvornik ujutro 14. jula u koloni autobusa i kamiona koja je bila dobrobrano duža od 1,5 kilometra, sa Mirkom Jankovićem u ukradenom nizozemskom transporteru na čelu. Kasnije tog dana, Mirko Janković me izvijestio da je toga dana mnogo muslimanskih zarobljenika pritvoreno u školama i fiskulturnim salama na području Zvornika. Znao sam i za to da je u Pilici u noći 16. na 17. jula ostavljena jedna patrola od dva pripadnika bratunačke vojne policije da pomogne u obezbjeđivanju zatvorenika pritvorenih na ovom mjestu.

Dobio sam izvještaj da je 13. jula uveče otprilike 80 do 100 Muslimana ubijeno u hangaru kod škole "Vuk Karadžić" u Bratuncu. Njihova tijela su bačena na padinu jednog brda i zatrpana zemljom.

12.

U periodu od 14. jula do oktobra 1995., snage Bratunačke brigade, u sadejstvu sa MUP-om i ostalim snagama VRS-a, nastavile su hvatati i pogubljavati muslimanske zarobljenike koji su pokušavali da pobjegnu iz zona Srebrenice i Žepe.

13.

U periodu od septembra do oktobra 1995., Bratunačka brigada, radeći zajedno sa civilnim vlastima, otkopala je masovnu grobnicu u Glogovi i druge masovne grobnice sa muslimanskim žrtvama operacije ubijanja, i premjestila leševe u pojedine masovne grobnice na širem području Srebrenice. U septembru 1995. godine me je kontaktirao potpukovnik Popović, načelnik bezbjednosti Drinskog korpusa, i rekao mi da obavim premještanje leševa Muslimana iz Glogove. Koordinirao sam akciju otkopavanja i ponovnog zakopavanja tijela Muslimana u periodu od sredine septembra do oktobra 1995. godine. Ovo je urađeno u saradnji sa vojnom policijom Bratunačke brigade, civilnom policijom i dijelovima 5. inženjerijskog bataljona Drinskog korpusa. Na sastanku komande Bratunačke brigade u oktobru 1995. godine, okupljenim oficirima iz komande među kojima je bio i pukovnik Blagojević, podnio sam izvještaj da smo dobili zadatak da za Glavni štab VRS-a izvršimo operaciju premještanja leševa Muslimana.

14.

U maju 1996., kad sam već bio demobilisan iz VRS-a i radio u Ministarstvu za izbjeglice i raseljena lica u Bratuncu, izvršio sam primopredaju kase (u kojoj se nalazila obavještajna i bezbjednosna dokumentacija, uključujući odluke i naređenja, te stvari od vrijednosti, npr. novac) koja je bila vlasništvo organa za bezbjednost i obavještajne poslove Bratunačke brigade sa svojim nasljednikom, kapetanom Lazarom Ostojićem. U prisustvu komisije čiji su članovi bili načelnik za bezbjednost Drinskog korpusa, Rade Pajić, još dva oficira iz Drinskog korpusa čijih se imena ne sjećam i Lazar Ostojić, uništeni su dokumenti koji su mogli da kompromituju mene i Bratunačku brigadu. Ti dokumenti odnosili su se na događaje u Srebrenici 1995. godine. O tome nisam

informisao ni pukovnika Blagojevića niti bilo koga drugoga, a ne znam da li je pukovnika Blagojevića informisao kapetan Ostojić.

15.

U decembru 1999. godine dobio sam iz MKSJ-a poziv za razgovor. Neposredno pred ovaj razgovor bio sam pozvan na sastanak u štab Zvorničke brigade. Tamo sam se sastao sa generalom Andrićem, Draganom Jokićem, Lazarom Ostojićem, Draganom Jevtićem i generalom Miletićem. Tu su bili prisutni i neki civilni advokati iz Beograda.

Advokati su nas upoznali s našim zakonskim pravima, general Miletić je apelirao na naš patriotizam i zamolio nas da ne otkrivamo informacije koje bi mogle naškoditi državi, a general Andrić je rekao da treba da kažemo što manje možemo. Nakon mog razgovora sa MKSJ-om, opet sam se sastao sa generalom Andrićem. Tema našeg razgovora je i ovaj put bila ista, a on je htio da zna da li sam MKSJ-u govorio o ubijanjima.

Neposredno pred moj razgovor sa MKSJ-om posjetila me i Državna bezbjednost i zapriječeno mi je da ne smijem ništa reći o njihovom učešću u ovoj stvari.

Nekoliko mjeseci nakon prvog sastanka, ponovo je održan sličan sastanak u štabu Zvorničke brigade s istim osobama, među kojima je bio, mislim, i Dragan Obrenović, koji je netom dobio poziv na razgovor od MKSJ-a. General Miletić i general Andrić su nam ponovili da MKSJ-u ne dajemo nikakve informacije u vezi s događajima koji su se desili u Srebrenici.

Što se tiče Izmijenjene spojene optužnice od 27. maja 2003. godine (Tužilac protiv Blagojevića i dr.), te pored pitanja obrađenih u paragrafu 5 "Aneksa A Zajedničkom prijedlogu za razmatranje Sporazuma o izjašnjavaњу o krivici između Momira Nikolića i Tužilaštva" od 6. maja 2003. godine, želio bih da dam sljedeće ispravke:

Paragraf 10: u naslovu izbrisati "Nadređenost"
Paragrafi 9 i 10: umjesto "kapetan prve klase" -- "kapetan"
Paragrafi 11 i 45: umjesto "četa vojne policije Bratunačke brigade"--
"vod vojne policije Bratunačke brigade"
Paragraf 46.6: umjesto "četa vojne policije Bratunačke brigade"--
"vod vojne policije Bratunačke brigade"

Datum

Momir Nikolić